КОБЗАРЬ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кóштомъ Платóна Семерéнка

С. ПЕТЕРБУРГЪ

ВЪ ДРУКАРНІ П. А. КУЛІША

1860

2 М463

Т. Шевченко

КОБЗАРЬ

КОБЗАРЬ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Ко́штомъ Плато́на Семере́нка

Державної Публічної Бібліотеки України ім. В.І. Вернадського Інститут рукопису

С. ПЕТЕРБУРГЪ

ВЪ ДРУКАРНІ П. А. КУЛІША

1860

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи было представлено въ Цензурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. С. Петербургъ, 28 ноября 1859 года.

Цензоръ *В. Бекетовъ*.

Мáрку Вовчкóві,

на пáмять 24-го стúчня 1859 рóку.

Ду́ми мої, ду́ми мої,
Ли́хо мині зъ ва́ми!
На́ що ста́ли на папе́рі
Су́мними ряда́ми?
Чомъ васъ вітеръ не розвіявъ
Въ степу́, якъ пили́ну?
Чомъ васъ ли́хо не приспа́ло,
Якъ свою́ дити́ну?
Бо васъ ли́хо на світъ на сміхъ породи́ло,
Полива́ли слёзи.... чомъ не затопи́ли,
Не ви́несли въ мо́ре, не розми́ли въ по́лі?
Не пита́ли бъ лю́де, що́ въ ме́не боли́ть,
Не пита́ли бъ, за́ що проклина́ю до́лю,
Чого́ нужу́ світомъ?... »Нічого роби́ть«,
Не сказа́ли бъ на́ сміхъ....

Квіти мої, діти!
На́ що жъ васъ коха́въ я, на́ що доглядя́въ?

Чи запла́че се́рце одно́ на всімъ сві́ті,
Якъ я зъ ва́ми пла́кавъ?... Мо́же, и вгада́въ....
Мо́же, на́йдетця дівóче
Се́рце, ка́рі о́чи,
Що запла́чуть на сі ду́ми —
Я більше не хо́чу.
Одну́ слёзу́ зъ оче́й ка́рихъ —
И панъ надъ пана́ми!
Ду́ми мої, ду́ми мої,
Ли́хо мині зъ ва́ми!

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Ду́ми мої, ду́ми мої,
Квіти мої, діти!
Виростáвъ васъ, доглядáвъ васъ, —
Де́ жъ мині васъ діти?
Въ Украíну идіть, діти,
Въ на́шу Украíну,
По-пíдъ ти́нню, сиротáми,
А я — ту́тъ загѝну.
Тамъ на́йдете щи́ре се́рце
И сло́во ласка́ве,
Тамъ на́йдете щи́ру пра́вду,
А ще, мóже, й сла́ву....

Привіта́й же, моя́ не́нько,
Моя́ Украіно,
Моіхъ дітокъ нерозу́мнихъ,
Якъ свою́ дити́ну.

ПЕРЕБЕНДЯ.

Перебе́ндя стари́й, сліпи́й, —
Хто ёго́ не зна́е?
Вінъ усю́ди ве́штаетця
Та на ко́бзі гра́е.
А хто гра́е, того́ зна́ють
И дя́кують лю́де:
Вінъ імъ ту́гу розганя́е,
Хоть самъ світомъ ну́дить.
По-пі́дъ ти́нню сірома́ха
И дню́е й ночу́е;
Нема́ ёму́ въ сві́ті ха́ти;
Недо́ля жарту́е
Надъ старо́ю голово́ю,
А ёму́ байду́же;
Ся́де собі, заспіва́е:
»Ой не шуми́, лу́же!«
Заспіва́е, та й згада́е,
Що вінъ сироти́на,

Пожу́ритця, посуму́е,
Си́дячи під ти́номъ.

Оттаки́й-то Перебе́ндя,
Стари́й та химе́рний!
Заспіва́е про *Ча́лого* —
На *Го́рлицю* зве́рне;
Зъ дівча́тами на ви́гоні —
Гри́ця та *весня́нку*,
А у шинку́ съ паробка́ми —
Се́рбина, Шинка́рку;
Зъ жона́тими на бенке́ті
(Де свекру́ха зла́я) —
Про топо́лю, лиху́ до́лю,
А по́тімъ — *У га́ю*;
На база́рі — про *Ла́заря*,
Або́, щобъ те́ зна́ли,
Тя́жко-ва́жко заспіва́е,
Якъ Січъ руйнова́ли.
Оттаки́й-то Перебе́ндя,
Стари́й та химе́рний!
Заспіва́е, засмі́ється,
А на слёзи зве́рне.

Вітеръ ві́е-повіва́е,
По по́лю гуля́е.
На моги́лі кобза́рь сиди́ть
Та на ко́бзі гра́е.
Кругомъ ёго степъ, якъ мо́ре

Широ́ке, си́ніе;
За моги́лою моги́ла,
А тамъ — тільки мріе.
Си́вий усъ, стару́ чупри́ну
Вітеръ розвіва́е;
То приля́же та послу́ха,
Якъ кобза́рь співа́е,
Якъ се́рце сміе́тця, сліпі́ о́чи пла́чуть....
Послу́ха, повіе....
Стари́й захова́всь
Въ степу́ на моги́лі, щобъ ніхто́ не ба́чивъ,
Щобъ вітеръ по по́лю слова́ розмаха́въ,
Щобъ лю́де не чу́ли, бо то Бо́же сло́во,
То се́рце по во́лі зъ Бо́гомъ розмовля́,
То се́рце щебе́че Госпо́днюю сла́ву,
А ду́мка край світа на хма́рі гуля́.
Орло́мъ сизокри́лимъ літа́е, ширя́е,
Ажъ не́бо блаки́тне широ́кими бъе;
Спочи́не на со́нці, ёго запита́е,
Де́ воно́ ночу́е, я́къ воно́ встае́;
Послу́хае мо́ря, що́ воно́ гово́рить,
Спита́ чо́рну го́ру: чого́ ти нема́?
И зно́ву на не́бо, бо на землі го́ре,
Бо на ій, широ́кій, куто́чка нема́
Тому́, хто все зна́е, тому́ хто все чу́е:
Що́ мо́ре гово́рить, де́ со́нце ночу́е.
Ёго́ на сімъ сві́ті ніхто́ не прийма́.
Оди́нъ вінъ між ни́ми, якъ со́нце висо́ке.
Ёго́ зна́ють лю́де, бо носи́ть земля́;

А якъ-бы́ почу́ли, що́ вінъ одино́кий
Співа́ на моги́лі, зъ мо́ремъ розмовля́, —
На Бо́жее сло́во вони́ бъ насмія́лись,
Дурни́мъ би назва́ли, одъ се́бе бъ прогна́ли.
»Неха́й по-надъ мо́ремъ«, сказа́ли бъ, »гуля́!«

До́бре еси́, мій кобза́рю,
До́бре, ба́тьку, ро́бишъ,
Що співа́ти, розмовля́ти
На моги́лу хо́дишъ!
Ходи́ собі, мій го́лубе,
По́ки не засну́ло
Твое́ се́рце, та виспівуй,
Щобъ лю́де не чу́ли.
А щобъ тебе́ не цура́лись,
Потура́й імъ, бра́те!
Скачи́, вра́же, якъ панъ ка́же:
На те вінъ бага́тий.

Оттаки́й-то Перебе́ндя,
Стари́й та химе́рний!
Заспіва́е весі́льної,
А на журбу́ зве́рне.

ТОПОЛЯ.

По дібро́ві вітеръ ви́е,
Гуля́е по по́лю,
Край доро́ги гне топо́лю
До са́мого до́лу.
Станъ висо́кий, листъ широ́кий—
На́ що зеленіе?
Круго́мъ по́ле, якъ те мо́ре
Широ́ке, синіе.
Чума́къ иде́, подиви́тця,
Та й го́лову схи́лить;
Чаба́нъ въ-ра́нці зъ сопілкою
Ся́де на моги́лі,
Поди́витця—се́рце ни́е:
Круго́мъ ні били́ни!
Одна́, одна́, якъ сирота́
На чужи́ні, ги́не!

Хто жъ ви́кохавъ тонку́, гнучку́

Въ степу́ погиба́ти?
Постріва́йте, все роскажу́.
Слу́хайте жъ, дівча́та.

Полюби́ла чорнобріва
Козака́ дівчи́на,
Полюби́ла — не спини́ла,
Пішо́въ, та й заги́нувъ.
Якъ-би́ зна́ла, що поки́не, —
Була́ бъ не люби́ла;
Якъ-би́ зна́ла, що заги́не, —
Була́ бъ не пусти́ла;
Якъ-би́ зна́ла, не ходи́ла бъ
Пізно за водо́ю,
Не стоя́ла бъ до півно́чи
Зъ ми́лимъ підъ вербо́ю;
Якъ-би́ зна́ла!...

И то ли́хо —
Попе́реду зна́ти,
Що́ намъ въ сві́ті зострінетця....
Не зна́йте, дівча́та!
Не пита́йте свою́ до́лю....
Само́ се́рце зна́е,
Кого́ люби́ть.... Неха́й вя́не,
Поки́ закопа́ють!
Бо не до́вго, чорнобрі́ві,
Ка́рі оченя́та;
Біле ли́чко червоніе

Не до́вго, дівча́та!
До по́лудня, та й завя́не,
Бро́ви полиня́ють....
Коха́йтеся жъ, любітеся,
Якъ се́рденько зна́е.

Защебе́че солове́йко
Въ лу́зі на кали́ні, —
Заспіва́е коза́ченько,
Хо́дя по доли́ні.
Виспівуе, по́ки ви́йде
Чорнобрі́ва съ ха́ти;
А вінъ ії́ запита́е:
»Чи не би́ла ма́ти?«
Ста́нуть собі, обіймутця, —
Співа́ солове́йко;
Послу́хають, розійдутця, —
Обо́е раде́нькі.
Ніхто́ того́ не поба́чить,
Ніхто́ не спита́е:
»Де́ ти була́, що́ роби́ла?«
Сама́ собі зна́е.

Люби́лася, коха́лася,
А се́рденько мліло:
Воно́ чу́ло недо́леньку,
А сказа́ть не вміло.
Не сказа́ло — оста́лася,
День и нічъ воркує,

Якъ голу́бка безъ го́луба,
А ніхто́ не чу́е.

Не щебе́че солове́йко
Въ лу́зі надъ водо́ю,
Не співа́е чорнобрі́ва,
Сто́я під вербо́ю;
Не співа́е, — якъ сирота́,
Білимъ світомъ ну́дить.
Безъ ми́лого ба́тько, ма́ти —
Якъ чужи́і лю́де;
Безъ ми́лого со́нце світить —
Якъ во́рогъ сміе́тця;
Безъ ми́лого скрізь моги́ла....
А се́рденько бъе́тця!

Мину́въ и рікъ, мину́въ дру́гий —
Козака́ нема́е;
Со́хне вона́, якъ квіточка, —
Ніхто́ не пита́е.
»Чого́ вя́нешъ, моя́ до́ню?«
Ма́ти не спита́ла,
За старо́го, бага́того
Ни́щечкомъ една́ла.
»Иди́, до́ню«, ка́же ма́ти:
»Не вікъ дівова́ти.
Вінъ бага́тий, одино́кий —
Бу́дешъ панова́ти.«

— »Не хо́чу я панова́ти,
Не піду́ я, ма́мо!
Рушника́ми, що придба́ла,
Спусти́ мене́ въ я́му.
Неха́й попи́ заспіва́ють,
А дру́жки попла́чуть:
Ле́гше мині въ труні лежа́ть,
Ніжъ ёго́ поба́чить.«

Не слу́хала стара́ ма́ти,
Роби́ла, що́ зна́ла;
Все ба́чила чорнобрі́ва,
Со́хла и мовча́ла.
Пішла́ въ-ночі до воро́жки,
Щобъ поворожи́ти:
Чи до́вго ій на сімъ сві́ті
Безъ ми́лого жи́ти?
»Бабу́сенько, голу́бонько,
Се́рце моє́, не́нько!
Скажи́ мині щи́ру пра́вду,
Де́ ми́лий серде́нько?
Чи живъ, здоро́въ, чи вінъ лю́бить,
Чи забу́въ-поки́нувъ?
Скажи́ жъ мині, де́ мій ми́лий?
Край світа поли́ну!
Бабу́сенько, голу́бонько,
Скажи́, коли́ зна́ешъ!
Бо видає́ мене́ ма́ти
За старо́го за́міжъ.

Любúть ёгó, моя́ сúза,
Сéрце не навчúти.
Пішлá бъ же я утопúлась —
Жаль дýшу згубúти.
Колú не живъ чорнобрівий,
Зробú, моя́ птáшко,
Щобъ додóму не вернýлась....
Тя́жко мині, тя́жко!
Тамъ старúй жде зъ старостáми....
Скажú жъ мою́ дóлю.«
— »Дóбре, дóню; спочúнь трóшки....
Чинú жъ мою́ вóлю.
Самá колúсь дівовáла,
Тéе лúхо знáю;
Мпнýлося — навчúлася,
Лю́дямъ помагáю.
Твою́ дóлю, моя́ дóню,
Позáторікъ знáла,
Позáторікъ и зіллячка
Для тóго придбáла.«

Пішлá старá, мовъ каламáрь
Достáла съ полúці.
»Ось нá тобі сёгó дúва!
Підú до кринúці;
Пóки пíвні не співáли,
Умúйся водóю,
Вúпий трóшки сёгó зілля —
Все лúхо загóіть.

Ви́пъешъ — біжи́, я́ко мо́га;
Що́ бъ тамъ ні крича́ло,
Не огля́ньсяпо́ки ста́нешъ
Ажъ тамъ, де проща́лась.
Одпочи́нешъ; а якъ ста́не
Місяць середъ не́ба,
Ви́пий ще разъ; не приіде —
Въ-тре́тє ви́пить тре́ба.
За пе́рший разъ, якъ за той рікъ,
Бу́дешъ ти тако́ю;
А за дру́гий — середъ сте́пу
Ту́пне кінь ного́ю.
Коли́ живи́й коза́ченько,
То за́разъ прибу́де.
А за тре́тій.... моя́ до́ню,
Не пита́й, що́ бу́де.
Та ще, чу́ешъ, не христи́ся,
Бо все піде въ во́ду.
Тепе́ръ же йди, подиви́ся
На торішню вро́ду.«

Взяла́ зіллє, поклони́лась:
»Спаси́бі, бабу́сю!«
Ви́йшла съ ха́ти: »Чи йти, чи ні?
Ні, вже не верну́ся!«
Пішла́, ви́лась, напила́ся,
Мовъ не своя́ ста́ла,
Въ-дру́ге, въ-тре́тє, та, мовъ со́нна,
Въ степу́ заспіва́ла:

»Пла́вай, пла́вай, лебе́донько,
По си́нёму мо́рю,
Рости́, рости́, топо́ленько,
Все вго́ру, та вго́ру!
Рости́ тонка́ та висо́ка
До са́моі хма́ри,
Спита́й Бо́га, чи діжду́ я,
Чи не діжду́ па́ри?
Рости́, рости́, подиви́ся
За си́нее мо́ре:
По тімъ бо́ці — моя́ до́ля,
По сімъ бо́ці — го́ре.
Тамъ десь ми́лий-чорнобрівий
По по́лю гуля́е,
А я пла́чу, літа́ тра́чу,
Ёго́ виглядаю.
Скажи́ ёму́, моё се́рце,
Що смію́тця лю́де;
Скажи́ ёму́, що заги́ну,
Коли́ не прибу́де.
Сама́ хо́че мене́ ма́ти
Въ зе́млю захова́ти....
А хто жъ ії голо́воньку
Бу́де доглядáти?
Хто догля́не, роспита́е,
На ста́рість помо́же?
Ма́мо моя́, до́ле моя́!
Бо́же ми́лий, Бо́же!
Подиви́ся, топо́ленько,

Якъ нема́ — запла́чешъ
До східъ со́нця ранісінько,
Щобъ ніхто́ не ба́чивъ.
Рости́ жъ, се́рце топо́ленько,
Все вго́ру та вго́ру;
Пла́вай, пла́вай, лебе́донько,
По си́нёму мо́рю!«

Таку́ пісню чорнобріва
Въ степу́ заспіва́ла.
Зіллє ди́ва наробило —
Топо́лею ста́ла.
Не верну́лася додо́му,
Не діжда́ла па́ри;
Тонка́-тонка́ та висо́ка —
До са́моі хма́ри.

По дібро́ві вітеръ ви́е,
Гуля́е по по́лю,
Край доро́ги гне топо́лю
До са́мого до́лу.

УТОПЛЕНА.

Вітеръ въ гаі не гуля́е —
Въ ночі спочива́е;
Проки́нетця, — тихе́сенько
Въ осоки́ пита́е:
»Хто се, хто се по сімъ бо́ці
Че́ше ко́су? хто се?...
Хто се, хто се по тімъ бо́ці
Рве на собі ко́си?...
Хто се, хто се?« тихе́сенько
Спита́е-повіе,
Та й задрімá, по́ки не́ба
Край зачервоніе.

»Хто се, хто се?« спита́ете
Цікáві дівча́та.
Ото́ дочкá по сімъ бо́ці,
По тімъ бо́ці — мáти.

Давно́ коли́сь те ді́лось
У насъ на Вкраі́ні.
Середъ села́ вдова́ жила́
У но́вій хати́ні,
Білоли́ця, карооко́ка
И ста́номъ висо́ка,
У жупа́ні; кругомъ па́ні,
И спе́реду й збо́ку.
И молода́ — ні вро́ку ій, —
А за молодо́ю,
А на́дто ще за вдово́ю,
Козаки́ ордо́ю
Такъ и хо́дять. И за не́ю
Козаки́ ходи́ли,
По́ки вдова́ безъ сорома́
Дочку́ породи́ла;
Породи́ла, та й байду́же;
Лю́дямъ годува́ти
Въ чужімъ селі поки́нула:
Оттака́-то ма́ти!...
Постріва́йте, що́ ще бу́де!
Годува́ли лю́де
Малу́ дочку́, а вдови́ця,
Въ неділю и въ бу́день,
Зъ жона́тими, съ паробка́ми,
Пила́ та гуля́ла,
По́ки ли́хо не спіткало,
По́ки не та ста́ла:
Не счу́лася, якъ минули

Літа́ молоди́і....
Ли́хо, ли́хо! ма́тя вя́не,
Дочка́ червоніе,
Виростáе.... Та й ви́росла
Га́нна кароóка,
Якъ топóля середъ пóля,
Гнучка́ та висóка.
»Я Ганну́сі не боюся!«
Співáе матýся;
А козаки́ смію́тця ій,
Ганну́сі моргáють.
А на́дто той рибáлонька,
Жвáвий, кучеря́вий,
Мліе, въя́не, якъ зострíне
Ганну́сю чорня́ву.
Побáчила старá ма́ти,
Скази́лася лю́та:
»Чи бачъ, пóгань розтрíпана,
Байстря́ необу́те!
Ти вже ви́росла, дівýешъ,
Съ хлóпцями гуля́ешъ....
Постріва́й же, ось я́ тобі!...
Менé занехáешъ?
Ні, голу́бко!«
И одъ злóсти
Зубáми скрегóче.
Оттака́-то була́ ма́ти!...
Дé жъ сéрце жінóче?
Сéрце ма́тери?... Охъ, ли́хо,

Ли́шенько, дівча́та!
Ма́ти — станъ гнучки́й, висо́кий,
А се́рце — не ма́ти.
Изогне́тця станъ висо́кий,
Бро́ви полиня́ють,
И не счу́етесь; а лю́де
Сміючи́сь згада́ють
Ва́шпи літа́ молоди́і,
Та й ска́жуть — леда́що!
Тя́жко пла́кала Ганну́ся,
И не зна́ла, за́ що,
За́ що ма́ти згнуща́етця,
Ла́е, проклина́е,
Свое́ дитя́ безъ сорома́
Байстря́мъ нарика́е.

Катува́ла, мордува́ла,
Та не помога́ло:
Якъ ма́ківка на горо́ді,
Та́нна росцвіта́ла;
Якъ кали́на при доли́ні
Въ-ра́нці підъ росо́ю,
Такъ Ганну́ся червоніла,
Ми́лася слёзо́ю.
»Заворо́жена!... стріва́й же!«
Ше́пче лю́та ма́ти.
»Тре́ба тру́ти роздобу́ти,
Тре́ба йти шука́ти
Стару́ відьму!«

Найшла́ відьму
И тру́ти доста́ла,
И тру́тою до схі́дъ со́нця
Дочку́ напова́ла.
Не помогло́.... Кляне́ ма́ти
Той часъ и годи́ну,
Коли́ на світъ породи́ла
Нелю́бу дити́ну.
»Ду́шно мині; ходімъ, до́чко,
До ставка́ купа́тись.«
— »Ходімъ, ма́мо.«
На бе́резі
Га́нна роздягла́ся,
Роздягла́ся, роски́нулась
На бі́лій соро́чці;
Риба́лонька кучеря́вий
Мліе на тімъ бо́ці....
И я коли́сь.... Та цуръ ёму́!
Со́ромъ — не згада́ю.
Якъ дити́на, кали́ною
Себе́ забавля́е,
Гне станъ гнучки́й, розгина́е,
На со́нечку гріе.
Ма́ти ди́витця на не́і,
Одъ зло́сти німі́е;
То жовтіе, то синіе;
Росхрістана, бо́са,
Зъ ро́ту піна; мовъ скаже́на,
Рве на собі ко́си

Ки́нулася до Ганну́сі
И въ ко́си впила́ся.
»Ма́мо! ма́мо! що́ ти ро́бишъ?«
Хви́ля роздала́ся,
Закипі́ла, застогна́ла,
И обо́хъ покри́ла.
Риба́лонька кучеря́вий
Зъ усіе́і си́ли
Ки́нувсь въ во́ду; пливе́, си́ню
Хви́лю роздира́е,
Пливе́, пливе́.... отъ-отъ доплы́въ!
Пірну́въ, виринае —
И уто́плену Ганну́сю
На бе́регъ вино́сить,
Изъ рукъ ма́тери заклятихъ
Вирива́е ко́си.
»Се́рце мое́! до́ле моя́!
Роскри́й ка́рі о́чи!
Подиви́ся, усміхни́ся!
Не хо́чешъ? не хо́чешъ!«
Пла́че, па́да коло не́і,
Роскрива́, цілуе́
Ме́ртві о́чи. »Подиви́ся!...
Не чу́е, не чу́е!«
Лежи́ть собі на пісо́чку,
Бі́лі рученя́та
Роски́дала; а за не́ю
Стара́ лю́та ма́ти:
Очи́ ви́вело изъ ло́ба

Одъ страшно́і му́ки;
Втереби́ла въ пісо́къ жо́втий
Старі си́ні ру́ки.
До́вго пла́кавъ риба́лонька:
»Нема́ въ ме́не ро́ду,
Нема́ до́лі на сімъ сві́ті, —
Ходімъ жи́ти въ во́ду!« —
Підня́въ ії, поціло́ва́въ....
Хви́ля застогна́ла,
Роскри́лася, закри́лася,
И сліду не ста́ло....

Съ того́ ча́су ставо́къ чи́стий
Зарісъ осоко́ю;
Не купа́ютця дівча́та,
Обхо́дять горо́ю;
Якъ угле́дять, то хри́стятця,
И зову́ть закля́тимъ....
Су́мно-су́мно кругомъ ёго....
А въ-но́чі, дівча́та,
Виплива́е зъ води́ ма́ти,
Ся́де по тімъ бо́ці;
Страшна́, си́ня, росхри́стана,
И въ мо́крій соро́чці,
Мо́вчки ди́витця на сей бікъ,
Рве на собі ко́си....
А тимъ ча́сомъ си́ня хви́ля
Ганну́сю вино́сить.
Голі́сінька, стрепене́тця,

Ся́де на пісо́чку....
И риба́лка виплива́е,
Несе́ на соро́чку
Баговіння зеле́ного;
Поцілу́е въ о́чи, —
Та и въ во́ду: соро́митця
На гнучки́й дівочий,
На станъ го́лий поди́витьця....
И ніхто́ не зна́е
Того́ ди́ва, що́ тво́ритця
Середъ но́чи въ га́і:
Тілько вітеръ зъ осоко́ю
Ше́пче: »Хто́ се, хто́ се
Сиди́ть су́мно надъ водо́ю,
Че́ше до́вгі ко́си?«

ПРИЧИННА.

Реве́ та сто́гне Дніпръ широ́кий,
Серди́тий вітеръ завива́,
Додо́лу ве́рби гне висо́кі,
Гора́ми хви́лю підійма́.
И блідний місяць на ту по́ру
Изъ хма́ри де́-де виглядавъ,
Нена́че чо́венъ въ синімъ мо́рі,
То вирина́въ, то потопа́въ.
Ще тре́ті півні не співа́ли,
Ніхто́ нігде́ не гомонівъ,
Сичи́ въ гаю́ перекликáлись,
Та я́сень разъ у разъ скрипівъ.

Въ таку́ до́бу підъ горо́ю,
Біля то́го га́ю,
Що чорніе надъ водо́ю,
Щось біле блука́е.
Мо́же ви́йшла руса́лонька

Ма́тери шука́ти,
А мо́же жде коза́ченька,
Щобъ залоскота́ти.
Не руса́лонька блука́е:
То дівчи́на хо́дить,
Й сама́ не зна (бо причи́нна),
Що́ таке́е ро́бить.
Такъ воро́жка поробила́,
Щобъ ме́нше скуча́ла,
Щобъ, бачъ, хо́дя о півно́чі,
Спа́ла й виглядала́
Коза́ченька молодо́го
Що торікъ поки́нувъ.
Обіща́вся верну́тися,
Та, ма́буть, и зги́нувъ!
Не кита́йкою покри́лись
Коза́цькиі о́чи,
Не ви́мили біле ли́чко
Слізонькиі дівочі:
Оре́лъ ви́нявъ ка́рі о́чи
На чужо́му по́лі,
Біле тіло вовки́ ззіли, —
Така́ ёго́ до́ля.
Дарма́, що нічъ, дівчи́нонька
Ёго́ виглядає.
Не ве́рнетця чорнобрівий
Та й не привіта́е,
Не росплете́ до́вгу ко́су,
Ху́стку не завя́же,

Не на ліжко, въ домови́ну
Сиротóю ля́же!

Така́ ії́ дóля.... О Бóже мій ми́лий!
За щó жъ ти караéшъ ії́ молоду́?
За те, що такъ щи́ро вона́ полюби́ла
Коза́цькиі óчи?... Прости́ сироту́!
Кóго жъ ій люби́ти? ні ба́тька, ні нéньки;
Одна́, якъ та пта́шка въ далéкімъ краю́.
Пошли́ жъ ти ій дóлю, — вона́ молоде́нька;
Бо лю́де чужи́і ії́ засмію́ть.
Чи ви́нна жъ голу́бка, що гóлуба лю́бить?
Чи ви́ненъ той гóлубъ, що сóкілъ уби́въ?
Сму́е, ворку́е, білимъ світомъ ну́дить,
Літа́е, шука́е, ду́ма — заблуди́въ.
Щасли́ва голу́бка: висóко літа́е,
Поли́не до Бóга — ми́лого пита́ть.
Кóго жъ сироти́на, кóго запита́е,
И хто ій роска́же, и хто тéе зна́е,
Де ми́лий ночу́е: чи въ тéмному га́ю,
Чи въ би́стрімъ Дуна́ю коня́ напова́,
Чи, мóже, зъ другóю, другу́ю коха́е,
Ії́ чорнобріву уже́ забува́?
Якъ-би́ то дали́ся орли́ниі кри́ла,
За си́німъ би мóремъ ми́лого знайшла́;
Живóго бъ люби́ла, другу́ бъ задуши́ла,
А до неживóго у я́му бъ лягла́.
Не такъ сéрце лю́бить, щобъ съ кимъ подíли́тьця,
Не та́къ воно́ хóче, якъ Богъ намъ даé:

Воно́ жи́ть не хо́че, не хо́че жури́тьця.
»Жури́сь«, ка́же ду́мка, жа́лю завдае́.
О Боже мій ми́лий! така́ Твоя́ во́ля,
Таке́ ії щáстє, така́ ії до́ля!

Вона́ все хо́дить, зъ устъ ні па́ри
Широ́кий Дніпръ не гомони́ть:
Розби́вши вітеръ чо́рні хма́ри,
Лігъ біля мо́ря одпочи́ть,
А зъ не́ба місяць такъ и ся́е;
И надъ водо́ю, и надъ га́емъ,
Круго́мъ, якъ въ у́сі, все мовчи́ть.
Ажъ гулькъ — зъ Дніпра́ повирина́ли
Мали́і діти сміючи́сь.
»Ходімо грітьця!« закрича́ли.
»Зійшло́ вже со́нце!« (То́лі скрізь;
Зъ осоки́ ко́си, бо дівча́та)
. . . . . .
»Чи всі ви ту́та? кли́че ма́ти.
Ходімъ шука́ти вече́рять.
Погра́емось, погуля́ймо,
Та пісеньку заспіва́ймо:
Ухъ! ухъ!
Соло́мяний духъ, духъ!
Мене́ ма́ти породи́ла,
Нехрещéну положи́ла.
Місяченьку!
Нашъ голу́боньку!
Ходи́ до насъ вечéряти:

У насъ козáкъ въ очерéті,
Въ очерéті, въ осоці,
Срібний пéрстень на руці;
Молодéнький, чорнобрóвий;
Знайшлúй вчóра у дібрóві.
Світúй дóвше въ чúстімъ пóлі,
Щобъ нагулятúсь довóлі.
Пóки відьмúй ще літáють,
Пóки пíвні не співáють,
Посвітúй намъ.... Онъ щось хóдить!
Онъ підъ дýбомъ щось тамъ рóбить.
Ухъ! ухъ!
Солóмяний духъ, духъ!
Менé мáти породúла,
Нехрещéну положúла.«

Зареготáлись нехрещéні....
Гай обізвáвся; гáласъ, зикъ,
Ордá мовъ ріже. Мовъ скажéні,
Летя́ть до дýба.... нічичúркъ....
Схаменýлись нехрещéні,
Дúвлятця — мелькáе,
Щось лізе вверхъ по стóвбуру
До сáмого крáю.
Отó жъ тáя дівчúнонька,
Що сóнна блудúла:
Отакý-то їй причúну
Ворóжка зробúла!
На сáмий верхъ на гіллячці

Ста́ла.... въ се́рце ко́ле!
Подиви́лась на всі бо́ки,
Та й лізе додо́лу.
Кругомъ ду́ба руса́лоньки
Мо́вчки дожида́ли;
Взяли́ ії сердє́шную,
Та й залоскота́ли.
До́вго, до́вго дивова́лись
На ії уро́ду....
Тре́ті пі́вні кукуріку —
Шеле́снули въ во́ду.
Защебета́въ жа́йворонокъ,
Уго́ру летю́чи;
Закува́ла зозу́ленька,
На дубу́ сидячи;
Защебета́въ соловє́йко —
Пішла́ луна́ га́емъ;
Червоніе за горо́ю;
Плугати́рь співа́е.
Чорніе гай надъ водо́ю,
Де Ляхи́ ходи́ли;
Засіні́ли по-надъ Дніпро́мъ
Висо́кі моги́ли;
Пішо́въ ше́лестъ по дібро́ві;
Ше́пчуть густі ло́зи.
А дівчи́на спить підъ ду́бомъ
При би́тій доро́зі.
Знать, до́бре спить, що не чу́е,
Якъ куе́ зозу́ля,

Що не лічить чи до́вго жить....
Знать, до́бре засну́ла.

А тимъ ча́сомъ изъ дібро́ви
Коза́къ виіжжа́е;
Підъ нимъ ко́никъ вороне́нький
Наси́лу ступа́е.
»Изнемігся, това́ришу!
Сего́дні спочи́немъ:
Бли́зько ха́та, де дівчи́на
Воро́та одчи́нить.
А мо́же вже одчини́ла
Не мині, другому́....
Шви́дче, ко́ню, шви́дче, ко́ню,
Поспіша́й додо́му!«
Утоми́вся вороне́нький,
Иде́, спотикне́тця, —
Коло се́рця коза́цького
Якъ га́дина въе́тця.
»Ось и дубъ той кучеря́вий...
Вона́! Бо́же ми́лий!
Бачъ, засну́ла виглида́вши
Моя́ сизокри́ла!«
Ки́нувъ коня́ та до не́і:
»Бо́же ти мій, Бо́же!«
Кли́че ії та цілу́е....
Ні, вже не помо́же!
»За́ що жъ вони́ розлучи́ли
Мене́ исъ тобо́ю?«

Зареготáвсь, розігнáвся —
Та въ дубъ головóю!

Идýть дівчáта въ пóле жáти
Та знай співáють идучи́:
Якъ провожáла сúна мáти,
Якъ бився Татáринъ у-ночі.
Идýть — підъ дýбомъ зеленéнькимъ
Кінь замордóваний стоіть,
А біля ёго молодéнький
Козáкъ та дівчина лежúть.
Цікáві (нігде прáвди діти)
Підкрáлися, щобъ излякáть;
Колú подúвлятця, що вбúтий, —
Съ переполóху ну втікáть!

Збірáлися подрýженьки,
Слізонькú втирáють;
Збірáлися товáриші,
Та ями копáють;
Прúшли попú съ корогвáми,
Задзвонúли дзвóни.
Похováли громáдою,
Якъ слідъ, по закóну.
Насúпали край дорóги
Дві могúли въ жúті.
Немá комý запитáти,
Зá що іхъ убúто?
Посадúли надъ козакóмъ

Явіръ та ялúну,
А въ головáхъ у дівчúни
Червóну калúну.
Прилітáе зозýленька
Надъ нúми кувáти;
Прилітáе соловéйко
Що-нічъ щебетáти;
Виспівуе та щебéче,
Пóки місяць зійде,
Пóки тúі русáлоньки
Зъ Дніпрá грітись вúйдуть.

ДУМКА.

Течéе вода́ въ си́нє мо́ре,
Та не витіка́е,
Шука́ коза́къ свою́ до́лю,
А до́лі нема́е.
Пішо́въ коза́къ світъ за о́чи;
Гра́е си́нє мо́ре,
Гра́е се́рце коза́цькее,
А ду́мка гово́рить:
»Куди́ ти йдешь не спита́вшись?
На ко́го поки́нувъ
Ба́тька, не́ньку старе́нькую,
Молоду́ дівчи́ну?
На чужи́ні не ті лю́де, —
Тя́жко зъ ни́ми жи́ти!
Ні съ кімъ бу́де попла́кати,
Ні поговори́ти.«

Сиди́ть коза́къ на тімъ бо́ці, —

Гра́е си́нє мо́ре.
Ду́мавъ, до́ля зустрінетця, —
Сніткáлося го́ре.
А журавлі летя́ть собі
Додо́му ключáми.
Плáче козáкъ, — шляхи́ би́ті
Зарослú тернáми.

ДУМКА.

Вітре бу́йний, вітре бу́йний!
Ти зъ мо́ремъ гово́ришъ, —
Збуди́ ёго́, загра́й ти зъ нимъ,
Спита́й си́нє мо́ре.
Воно́ зна́е, де мій ми́лий,
Бо ёго́ носи́ло;
Воно́ ска́же, си́нє мо́ре,
Де́ ёго́ поділо.
Коли́ ми́лого втопи́ло,
Розби́й си́нє мо́ре;
Піду́ шука́ть миле́нького
Втоплю́ свое́ го́ре,
Втоплю́ свою́ недо́леньку....
. . . . . .
Найду́ ёго́, пригорну́ся,
На се́рці зомлію.
Тогді, хви́ле, неси́ зъ ми́лимъ,
Куди́ вітеръ віе!

Коли́ жъ ми́лий на тімъ бо́ці,
Буйне́сенький, зна́ешъ,
Де́ вінъ хо́дить, що́ вінъ ро́бить:
Ти зъ нимъ розмовля́ешъ.
Коли́ пла́че, то й я пла́чу;
Коли́ ні, — співа́ю;
Коли́ жъ зги́нувъ чорнобрівий,
То й я погиба́ю.
Тогді неси́ мою́ ду́шу
Туди́, де мій ми́лий,
Черво́ною кали́ною
Поста́въ на моги́лі.
Бу́де ле́гше въ чужімъ по́лі
Сироті лежа́ти:
Бу́де надъ нимъ ёго́ ми́ла
Квіткою стоя́ти.
И квіткою й кали́ною
Цвісти́ надъ нимъ бу́ду,
Щобъ не пекло́ чуже́ со́нце,
Не топта́ли лю́де.
Я въ-ве́чері посуму́ю,
А въ-ра́нці попла́чу.
Зійде со́нце — утру́ слёзи,
Ніхто́ й не поба́чить!
Вітре бу́йний, вітре бу́йний!
Ти зъ мо́ремъ гово́ришъ, —
Збуди́ ёго́, загра́й ти зъ нимъ,
Спита́й си́не мо́ре....

ДУМКА.

Тя́жко-ва́жко въ сві́ті жи́ти
Сироті безъ ро́ду:
Нема́ куди́ прихили́тьця, —
Хочъ зъ гори́ та въ во́ду!
Утопи́вся бъ молоде́нький,
Щобъ не нуди́ть світомъ;
Утопи́вся бъ, — тя́жко жи́ти,
И нема́, де дітись.
Въ то́го до́ля хо́дить по́лемъ —
Колоски́ збира́е;
А моя́ десь, ледащи́ця,
За мо́ремъ блука́е.
До́бре тому́ бага́тому:
Ёго́ лю́де зна́ють;
А зо мно́ю зострінутця —
Мовъ не добача́ють.
Бага́того губа́того
Дівчи́на шану́е;

Надо мно́ю, сирото́ю,
Сміе́тця, кепку́е.
»Чи я жъ тобі не вродли́вий,
Чи не въ те́бе вда́вся,
Чи не люблю́ тебе́ щи́ро,
Чи съ те́бе смія́вся?
Люби́ жъ собі, мое́ се́рце,
Люби́, кого́ зна́ешъ,
Та не смійся надо мно́ю,
Якъ коли́ згада́ешъ.
А я піду́ на край світа....
На чужій сторо́нці
Найду́ кра́щу, або́ зги́ну,
Якъ той листъ на со́нці.«

Пішо́въ коза́къ суму́ючи —
Нико́го не ки́нувъ;
Шука́въ до́лі въ чужімъ по́лі,
Та тамъ и заги́нувъ.
Умира́ючи диви́вся,
Де со́нечко ся́е....
Тя́жко-ва́жко умира́ти
У чужо́му кра́ю!

ДУМКА.

На́ що мині чо́рні бро́ви,
На́ що ка́рі о́чи,
На́ що літа́ молоди́і,
Весе́лі дівочі?
Літа́ мої молоди́і
Ма́рно пропада́ють,
Очи пла́чуть, чо́рні бро́ви
Одъ вітру линя́ють.
Се́рце вя́не, ну́дить світомъ,
Якъ пта́шка безъ во́лі.
На́ що жъ мині краса́ моя́,
Коли́ нема́ до́лі?
Тя́жко мині сиротою
На сімъ сві́ті жи́ти;
Свої лю́де — якъ чужи́і,
Ні съ кимъ говори́ти;
Нема́ кому́ роспита́ти,
Чого́ пла́чуть о́чи;

Нема́ кому́ росказа́ти,
Чого́ се́рце хо́че,
Чого́ се́рце, якъ голу́бка,
День и нічъ воркує;
Ніхто́ ёго́ не пита́е,
Не зна́е, не чу́е.
Чужі лю́де не спита́ють —
Та й на́ що пита́ти?
Неха́й пла́че сироти́на,
Неха́й літа́ тра́тить!
Плачъ же, се́рце, пла́чте, о́чи,
По́ки не засну́ли,
Голоснійше, жалібні́йше,
Щобъ вітри́ почу́ли,
Щобъ понесли́ буйне́сенькі
За си́нее мо́ре,
Чорня́вому зрадли́вому
На лю́тее го́ре!

ДО ОСНОВЪЯНЕНКА.

Бьють поро́ги; мі́сяць схо́дить,
Якъ и пе́рше схо́дивъ....
Нема́ Сі́чи, пропа́въ и той,
Хто всімъ верхово́дивъ!
Нема́ Сі́чи; очереті́
У Дніпра́ пита́ють:
»Де́-то на́ши ді́ти ді́лись,
Де́ вони́ гуля́ють?«
Ча́йка скі́глить лита́ючи,
Мовъ за ді́тьми пла́че;
Со́нце гріе, вітеръ віе
На степу́ коза́чімъ.
На тімъ степу́ скрізь моги́ли
Стоя́ть та сумую́ть;
Пита́ютця у бу́йного:
»Де́ на́ши пану́ють?
Де́ пану́ють, бенкету́ють?
Де́ ви забари́лись?

Вернітеся! дивітеся —
Жита́ похили́лись,
Де па́слися ва́ши ко́ні,
Де ти́рса шуміла,
Де кровъ Ляха́, Тата́рина
Мо́ремъ червоніла....
Вернітеся!«. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
Сла́ва не поля́же;
Не поля́же, а роска́же,
Що́ діялось въ сві́ті,
Чия́ пра́вда, чия́ кри́вда
И чиі ми діти.
На́ша ду́ма, на́ша пісня
Не вмре, не заги́не....
Отъ де, лю́де, на́ша сла́ва,
Сла́ва Украіни!
Безъ зо́лота, безъ ка́меню,
Безъ хи́троі мо́ви,
А голосна́ та правди́ва,
Якъ Го́спода сло́во.
Чи такъ, ба́тьку ота́мане?
Чи пра́вду співа́ю?
Эхъ якъ-би́ то!... Та що й каза́ть?
Кебе́ти не ма́ю.
. . . . . .
. . . . . .
Не потура́й, мо́же, ска́жешъ,

Та що съ то́го бу́де?
Насмію́тця на псало́мъ той,
Що ви́ллю слёза́ми;
Насмію́тця тя́жко, ба́тьку!
. . . . . .
Поборо́вся бъ . . . . . .
Якъ-би́ ма́лось си́ли;
Заспіва́въ би, — бувъ голосо́къ,
Та по́зички ззіли.
Оттаке́-то ли́хо тя́жке,
Ба́тьку ти мій, дру́же!
Блужу́ въ снега́хъ та самъ собі:
»Ой не шуми́, лу́же!«
Не втну більше. А ти, ба́тьку,
Як'ь самъ здоро́въ зна́ешъ;
Тебе́ лю́де пова́жа́ють,
До́брий го́лосъ ма́ешъ;
Співа́й же імъ, мій го́лубе,
Про Січъ, про моги́ли,
Коли́ яку́ наси́пали,
Кого́ положи́ли.
Про старину́, про те ди́во,
Що було́, мину́ло....
Утни́, ба́тьку, щобъ не́хотя
На ввесь світъ почу́ли,
Що́ діялось въ Украі́ні,
За́ що погиба́ла,
За́ що сла́ва коза́цькая
На всімъ сві́ті ста́ла!

Утни́, ба́тьку, о́рле си́зий!
Неха́й я запла́чу,
Неха́й свою́ Украіну
Я ще́ разъ поба́чу,
Неха́й ще разъ послу́хаю
Якъ те мо́ре гра́е,
Якъ дівчи́на підъ верб о́ю
Гри́ця заспіва́е,
Неха́й ще разъ усміхне́тця
Се́рце на чужи́ні,
По́ки ля́же въ чужу́ зе́млю,
Въ чужій домови́ні.

ИВАНЪ ПІДКОВА.

I.

Було́ колúсь — въ Украíні
Ревіли гармáти;
Було́ колúсь — Запорóзці
Вміли панувáти.
Панувáли, добувáли
И слáву, и вóлю;
Минýлося — остáлися
Могúли на пóлі.
Висóкиі ті могúли,
Де лягло́ спочúти
Козáцькее біле тіло,
Въ китáйку повúте.
Висóкиі ті могúли
Чорніють, якъ гóри,
Та про вóлю нúшкомъ въ пóлі
Зъ вітрáми говóрять.
Свідокъ слáви дідúвщини

Зъ вітромъ розмовля́е,
А внукъ ко́су несе́ въ ро́су,
За ни́ми співа́е.

Було́ коли́сь — въ Украі́ні
Ли́хо танцёва́ло,
Журба́ въ шинку́ медъ-горі́лку
Поставце́мъ кружа́ла.
Було́ коли́сь до́бре жи́ти
На́шій Украі́ні....
А згада́ймо! мо́же, се́рце
Хочъ тро́хи спочи́не.

II.

Чо́рна хма́ра зъ-за Лима́ну
Не́бо, со́нце кри́е.
Си́нє мо́ре звірю́кою
То сто́гне, то ви́е.
Дніпра́ ги́рло затопи́ло.
»А ну́те, хлопя́та,
На байдаки́! Мо́ре гра́е —
Ходімъ погуля́ти!«

Ви́сипали Запоро́зці —
Лима́нъ човни́ вкри́ли.
»Грай же, мо́ре!« заспіва́ли, —
Запінились хви́лі.
Круго́мъ хви́лі, якъ ті го́ри:

Ні землі, ні не́ба.
Се́рце мліе, а козака́мъ
Того́ тільки й тре́ба.
Пливу́ть собі та співа́ють;
Риба́лка літа́е....
А попе́реду ота́манъ
Веде́, куди́ зна́е.
Похожа́е вздовжъ байда́ка,
Га́сне лю́лька въ ро́ті;
Поглида́е сюди́-туди́ —
Де́-то буть робо́ті?
Закрути́вши чо́рні у́си,
За у́хо чупри́ну,
Підня́въ ша́пку — човни́ ста́ли.
»Неха́й во́рогъ ги́не!
Не въ Сино́пу, ота́мани,
Пано́ве-моло́дці,
А у Царьгра́дъ, до султа́на,
Поідемо въ го́сті!«
— »До́бре, ба́тьку ота́мане!«
Круго́мъ заревіло.
»Спаси́бі вамъ!»
Надівъ ша́пку.
Зно́ву закипіло
Си́нє мо́ре; вздо́вжъ байдака́
Зно́ву похожа́е
Панъ ота́манъ та на хви́лю
Мо́вчки погляда́е.

ТАРАСОВА НІЧЪ.

На роспу́тті кобза́рь сиди́ть
Та на ко́бзі гра́е;
Круго́мъ хло́пці та дівча́та —
Якъ макъ процвіта́е.

Гра́е кобза́рь, виспівуе,
Вимовля́ слова́ми,
Якъ Москалі, Орда́, Ляхи́
Би́лись съ козака́ми;
Якъ збіра́лась грома́донька
Въ неділеньку въ-ра́нці;
Якъ хова́ли коза́ченька
Въ зеле́німъ байра́ці.

Гра́е кобза́рь виспівуе —
Ажъ ли́хо сміетця....

. . . . . .
. . . . . .

»Встае́ хма́ра зъ-за Лима́ну,

А другáя съ пóля;
Зажурúлась Украіна —
Такá іí дóля!
Зажурúлась, заплáкала,
Якъ малá дитúна.
Ніхтó іí не рятýе....
Козáчество гúне;
Гúне слáва, бáтьківщина;
Немáе де дітись;
Вирастáють нехрéщені
Козáцькиі діти;
Кохáютця невінчані;
Безъ попáховáють;
Запрóдана Жидáмъ віра,
Въ цéркву не пускáють!
Якъ та гáличъ пóле крúе,
Ляхú, уніяти
Налітáють, — немá комý
Порáдоньки дáти.
Обізвáвся Наливáйко —
Не стáло Кривчúни!
Обізвáвсь козáкъ Павлюга —
За нéю полúнувъ!
Обізвáвсь Тарáсъ Трясúло
Гіркúми слёзáми:
»Бідна моя́ Украіно,
»Стóптана Ляхáми!«

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Обізва́всь Тара́съ Трясѝло
Віру рятова́ти,
Обізва́вся, оре́лъ сѝзий,
Та й давъ Ляха́мъ зна́ти!
Обізва́вся панъ Трясѝло:
»А го́ді журѝться!
»А ходімъ лишъ, панибра́ти,
»Съ Поляка́ми бѝться!«

»Вже не три дні, не три но́чи
Бъе́тця панъ Трясѝло.
Одъ Лима́на до Трубайла
Тру́помъ по́ле кри́лось.
Изнемігся коза́ченько,
Тя́жко зажури́вся,
А пога́ний Конецьпо́льский
Ду́же звеселѝвся;
Зібра́въ шля́хту всю до ку́ши,
Та й ну частова́ти.
Зібра́въ Тара́съ коза́ченьківъ —
Пора́ди прохáти:
»Ота́мани това́риши,
»Брати́ моі, діти!
»Да́йте мині пора́доньку,
»Що́ бу́демъ роби́ти?

»Бенкету́ють вра́жі Ля́хи́
»На́ше безголо́вье.«
— »Неха́й собі бенкету́ють,
»Неха́й на здоро́вье!
»Неха́й кля́ті бенкету́ють,
»По́ки со́нце за́йде,
»А нічъ-ма́ти дасть пора́ду, —
»Коза́къ Ляха́ зна́йде.«

»Ляглó со́нце за горóю,
Зірки́ засия́ли,
А козаки́, якъ та хма́ра,
Ляхівъ обступа́ли.
Якъ ставъ місяць середъ не́ба,
Ревну́ла гарма́та;
Проки́нулись Ляшки́-панки́ —
Нікуди втіка́ти!
Проки́нулись Ляшки́-панки́
Та й не повста́вали:
Зійшлó со́нце — Ляшки́-панки́
По́котомъ лежа́ли.

»Черво́ною гадю́кою
Несе́ Альта вісти,
Щобъ летіли крюки́ съ по́ля
Ляшківъ-панківъ істи.
Налетіли чóрні крюки́
Вельмóжнихъ буди́ти;
Зібра́лося коза́чество

Бо́гу помоли́тись.
Закря́кали чо́рні крюки́,
Вийма́ючи о́чи;
Заспіва́ли коза́ченьки
Пісню тії́ но́чи, —
Тії́ но́чи крива́вої,
Що сла́вною ста́ла,
Тара́сові, коза́честву,
Ляхівъ що приспа́ла.

»Надъ річкою, въ чи́стімъ по́лі,
Моги́ла чорніе;
Де кровъ текла́ коза́цькая,
Трава́ зеленіе.
Сиди́ть во́ронъ на моги́лі
Та зъ го́лоду кря́че....
. . . . . .
. . . . . .«

Умо́вкъ кобза́рь суму́ючи:
Щось ру́ки не гра́ють.
Круго́мъ хло́пці та дівча́та
Слізоньки́ втира́ють.

Пішо́въ кобза́рь по у́лиці —
Зъ журби́ якъ загра́е!
Круго́мъ хло́пці навпри́сядки,
А вінъ вымовля́е:
»Неха́й бу́де отта́кечки!

Сидіть діти у за́печку,
А я зъ журби́ та до ши́нку,
А тамъ найду́ свою́ жінку,
Найду́ жінку, почасту́ю,
Зъ воро́женьківъ покепку́ю.«

ГАМАЛІЯ.

»Ой нема́, нема́ ні вітру, ні хви́лі
Изъ на́шої Украіни!
Чи тамъ ра́ду ра́дять, якъ на Ту́рка ста́ти,
Не чу́емо на чужи́ні.
Ой повій, повій, вітре, черезъ мо́ре
Та зъ Вели́кого Лу́гу,
Суши́ на́ши слёзи, заглуши́ кайда́ни,
Розвій на́шу ту́гу.
Ой загра́й, загра́й, сине́сеньке мо́ре,
Та підъ ти́ми байдака́ми,
Що пливу́ть козаки́, тілько мріють шапки́,
Та на сей бікъ за на́ми.
Ой Бо́же нашъ, Бо́же, хочъ и не за на́ми,
Неси́ Ти іхъ зъ Украіни:
Почу́емо сла́ву, коза́цькую сла́ву,
Почу́емо, та й заги́немъ.«

Отта́къ у Скута́рі козаки́ співа́ли;

Спів'а́ли серде́ги, а слёзи лили́сь;
Лили́ся коза́цькі, ту́гу домовля́ли.
Босфо́ръ ажъ затря́сся, бо зъ-ро́ду не чувъ
Коза́цького пла́чу; застогна́въ широ́кий
И шку́рою, сірий бага́й, стрепену́въ,
И хви́лю, реву́чи, дале́ко-дале́ко
У си́нее мо́ре на ре́брахъ посла́въ.
И мо́ре ревну́ло Босфо́рову мо́ву,
У Лима́нъ погна́ло, а Лима́нъ Дніпро́ві
Ту́ю журбу́-мо́ву на хви́лі пода́въ.
Зарегота́вся дідъ нашъ ду́жий,
Ажъ піна зъ у́са потекла́.
»Чи спишъ, чи чу́ешъ, бра́те Лу́же?
Хорти́це се́стро?«
Загула́
Хорти́ця зъ Лу́гомъ: »Чу́ю, чу́ю!«
И Дніпръ укри́ли байдаки́,
И заспіва́ли козаки́:

»У Туркéні, по тімъ бо́ці,
Ха́та на помо́сті.
Гай, гай! мо́ре, гра́й,
Реви́, скéлі лама́й!
Поідемо въ го́сті.

»У Туркéні у кишéні
Та́ляри-дука́ти.
Не кишéні труси́ть,

Ідемъ різать, пали́ть,
Братівъ визволя́ти.

»У Турке́ні яничáри
И башá на лáві.
Гой ги, вороги́!
Ми не мáемъ ваги́!
На́ша во́ля и слáва!«

Пливу́ть собі співáючи;
Мо́ре вітеръ чу́е.
Попе́реду Гамалія
Байдако́мъ керу́е.
Гамалію, се́рце мліе:
Скази́лося мо́ре.
Не злякáе! и сховáлись
За хви́лі — за го́ри.

Дрімáе въ харе́мі — въ раю́ Византія,
И Скутáрь дрімáе; Босфо́ръ кликоти́ть,
Ненáче скаже́ний; то сто́гне, то ви́е:
Ёму́ Византію хо́четця збуди́ть.
»Не буди́, Босфо́ре: бу́де тобі го́ре;
Твоі бíлі ре́бра песко́мъ занесу́,
У мулъ похована́ю! (реве́ си́не мо́ре).
Хибá ти не знáешъ, яки́хъ я несу́
Гостéй до султáна?«

Такъ мо́ре спиняло

(Любúло завзя́тихъ чуба́тихъ Славя́нъ).
Босфо́ръ схаменýвся. Туркéня дрімáла.
Дрімáвъ у харéмі ледáчий султáнъ.
Тільки у Скутáрі, въ склепý, не дрімáють
Козакú сердéги. Чого́ вонú ждуть?
По-свóёму Бóга въ кайдáнахъ благáють,
А хвúлі на тóй бікъ идýть та ревýть.

»О мúлий Бóже Украіни!
Не дай пропáсти на чужúні,
Въ неволі вóльнимъ козакáмъ!
И сóромъ тутъ, и сóромъ тамъ —
Вставáть съ чужóі домовúни,
На судъ Твій прáведний прийтú,
Въ залізахъ рýки принестú,
И передъ всіми у кайдáнахъ
Стать козакóві....«
— »Ріжъ и бий!
Мордýй невіру бусурмáна!«
Кричя́ть за мýромъ. Хто такúй?
Гамалію, сéрце мліе:
Скутáрь, скаженіе!
»Ріжте, бúйте!« на фортéці
Кричúть Гамалія.

Реве́ гармáтами Скутáра,
Ревýть, лютýють вороги́;
Козáцство прéтця безъ ваги́ —
И покотúлись яничáри.

Гамалія по Скута́рі —
По пе́клу гуля́е,
Самъ хурди́гу розбива́е,
Кайда́ни лама́е.
»Вилита́йте, сі́рі пта́хи,
На база́ръ до па́ю!«
Стрепену́лись соколя́та,
Бо давно́ не чу́ли
Хреще́ної тії́ мо́ви.
И нічъ стрепену́лась:
Не ба́чила, стара́ ма́ти,
Коза́цької пла́ти.
Не ляка́йся, подиви́ся
На бенке́тъ коза́чий.
Те́мно всю́ди, якъ у бу́день,
А свя́то чима́ле.
Не злоді́ї зъ Гамаліемъ
Ідя́ть мо́вчки са́ло
Безъ шашлика́. »Засвітимо!«
До само́ї хма́ри
Съ щогли́стими корабля́ми
Пала́е Скута́ра.
Византія пробу́ркалась,
Витріща́е о́чи,
Переплива́ на помо́гу,
Зуба́ми скрего́че.

Реве́-лютує Византія,
Рука́ми бе́регъ достае́;

Доста́ла, зи́кнула, встае́ —
И на ножа́хъ въ крові німі́е.
Скута́рь, мовъ пе́кло те, пала́е;
Черезъ база́ри кровъ тече́,
Босфо́ръ широ́кий долива́е.
Нена́че пта́хи чо́рні въ га́і,
Коза́цство сміливо літа́е.
Ніхто́ на сві́ті не втече́!
Ого́нь запе́клихъ на пече́.
Руйну́ють му́ри, срібло-зло́то
Несу́ть шапка́ми козаки́
И насипа́ють байдаки́.
Гори́ть Скута́рь, стиха́ робо́та,
И хло́пці схо́дятця; зійшли́сь
Люльки́ съ пожа́ру закури́ли,
На байдаки́, та й потягли́,
Рвучи́ черво́ні го́ри-хви́лі.
Пливу́ть собі, ніби зъ до́му,
Такъ бу́цімъ гуля́ють,
Та, звича́йне Запоро́зці,
Пливучи́ співа́ють:

»Нашъ ота́манъ Гамалія,
Ота́манъ завзя́тий,
Забра́въ хло́пцівъ та й поіхавъ
По мо́рю гуля́ти, —
По мо́рю гуля́ти,
Сла́ви добува́ти,
Изъ Туре́цькоі нево́лі

Братівъ визволя́ти.
Ой приіхавъ Гамалія
Ажъ у ту Скута́ру, —
Сидя́ть брати́ Запоро́зці,
Дожида́ють ка́ри.
Ой якъ кри́кнувъ Гамалія:
»Брати́, бу́демъ жи́ти, —
Бу́демъ жи́ти, вино́ пи́ти,
Яничара́ би́ти,
А курені килима́ми,
Оксами́томъ кри́ти!«
Вилі́та́ли Запоро́зці
На ланъ жи́то жа́ти;
Жи́то жа́ли, въ ко́пи кла́ли,
Гурто́мъ заспіва́ли:
»Сла́ва тобі, Гамаліе,
На ввесь світъ вели́кий, —
На ввесь світъ вели́кий,
На всю Украіну,
Що не давъ ти товари́ству
Зги́нуть на чужи́ні!«

Пливу́ть співа́ючи; пливе́
Поза́дъ завзя́тий Гамалія:
Оре́лъ орля́тъ мовъ стереже́;
Изъ Дардане́лівъ вітеръ віе,
А не жене́тця Византія:
Вона́ боітця, щобъ Черне́ць
Не засвіти́въ Гала́ту зно́ву,

Абó гетьмáнъ Иванъ Пiдкóва
Не клúкнувъ въ мóре на ралéць.
Пливýть собi, а изъ-за хвúлi
Сóнце хвúлю червонúть;
Передъ нúми мóре мúле
Гомонúть и кликотúть.
Гамалiе, вiтеръ вiе....
Ось-ось нáше мóре!...
И схова́лися за хвúлi —
За рожéвi гóри.

КАТЕРИНА.

ВАСИЛІЮ АНДРЕЕВИЧУ ЖУКОВСКОМУ

НА ПАМЯТЬ 22 АПРѢЛЯ 1838 ГОДА.

КАТЕРИНА.

I.

Кохáйтеся, чорнобрíві,
Та не зъ Москаля́ми,
Бо Москалі — чужі лю́де,
Ро́блять ли́хо зъ ва́ми.
Моска́ль лю́бить жартýючи,
Жартýючи ки́не;
Піде въ свою́ Моско́вщину,
А дівчи́на ги́не....
Якъ-би́ сама́, ще бъ нічо́го,
Ато́ й стара́ ма́ти,
Що роди́ла на світъ Бо́жий,
Мýсить погиба́ти.
Се́рце вя́не співа́ючи,
Коли́ зна́е, за́ що;
Лю́де се́рця не спита́ють,
А ска́жуть — леда́що!
Кохáйтеся жъ, чорнобрíві,

Та не зъ Москаля́ми,
Бо Москалі — чужі лю́де,
Смію́тця надъ ва́ми.

Не слу́хала Катери́на
Ні ба́тька, ні не́ньки,
Полюби́ла Моска́лика,
Якъ зна́ло серде́нько.
Полюби́ла молодо́го,
Въ садо́чокъ ходи́ла,
По́ки себе́, свою́ до́лю
Такъ занапасти́ла.
Кли́че ма́ти вече́ряти,
А до́нька не чу́е;
Де жарту́е зъ Моска́ликомъ,
Тамъ и заночу́е.
Не дві но́чи ка́рі о́чи
Лю́бо цілува́ла,
По́ки сла́ва на все село́
Недо́брая ста́ла.
Неха́й собі зли́і лю́де
Що́ хотя́ть гово́рять:
Вона́ лю́бить и не чу́е,
Що вкра́лося го́ре.
Прийшли́ вісти недо́бриі —
Въ похо́дъ затруби́ли.
Пішо́въ Моска́ль въ Туре́ччину;
Катру́сю накри́ли.
Не счу́лася, та й байду́же,

Що коса́ покри́та:
За ми́лого, якъ співа́ти,
Лю́бо потужи́ти.
Обіща́вся чорнобрівий,
Коли́ не заги́не,
Обіща́вся верну́тися.
Тоді Катери́на
Бу́де со́бі Моско́вкою,
Забу́детця го́ре;
А по́ки що́, неха́й лю́де
Що́ хотя́ть гово́рять.
Не жу́ритця Катери́на —
Слізонькы́ втира́е,
Що дівча́та на у́лиці
Безъ не́і співа́ють.
Не жу́ритця Катери́на —
Вми́етця слёзо́ю,
Візьме відра, о-півъ-ночи,
Піде за водо́ю,
Щобъ вороги́ не ба́чили;
Прийде до крини́ці,
Ста́не собі підъ кали́ну,
Заспіва́е *Гри́ця*.
Виспівуе, вимовля́е,
Ажъ кали́на пла́че.
Верну́лася — и раде́нька,
Що ніхто́ не ба́чивъ.
Не жу́ритця Катери́на
И га́дки не ма́е —

У нове́нькій хусти́ночці
Въ вікно́ виглядає.
Виглядає Катери́на....
Мину́ло півъ-ро́ку;
Зануди́ло коло се́рця,
Заколо́ло въ бо́ку.
Не зду́жае Катери́на,
Ле́две-ле́две ди́ше....
Ви́чуняла та въ за́печку
Дити́ну коли́ше.
А жіночки́ ли́хо дзво́нять,
Ма́тері глузу́ють,
Що Москалі верта́ються,
Та въ не́і ночу́ють:
»Въ те́бе дочка́ чорнобрі́ва,
Та ще й не еди́на,
А муштру́е у за́печку
Моско́вського си́на.
Чорнобрівого придба́ла....
Ма́буть, сама́ вчи́ла....«
Бода́й же васъ, цокоту́хи,
Та зли́дні поби́ли!

. . . . . .
. . . . . .

Катери́но, се́рце моє́!
Ли́шенько съ тобо́ю!
Де́ ти въ сві́ті подінесся

Зъ мали́мъ сиротóю?
Хто спита́е, привіта́е,
Безъ ми́лого въ сві́ті?
Ба́тько, ма́ти — чужі лю́де,
Тя́жко зъ ни́ми жи́ти!

Ви́чуняла Катери́на,
Одсу́не кваті́рку,
Поглядáе на у́лицю,
Коли́ше дити́нку;
Поглядáе — нема́, нема́....
Чи то жъ и не бу́де?
Пішла́ бъ въ садóкъ попла́кати,
Такъ ди́влятця лю́де.
За́йде со́нце — Катери́на
По садóчку хóдить,
На ру́ченькахъ нóсить си́на,
Очи́ці повóдить:
»Оттý́тъ зъ му́штри виглядáла,
Оттý́тъ розмовля́ла,
А тамъ.... а тамъ.... си́ну, си́ну!«
Та й не доказа́ла.

Зеленіють по садóчку
Чере́шні та ви́шні;
Якъ и пе́рше вихóдила,
Катери́на ви́йшла.
Ви́йшла, та вже не співа́е,
Якъ пе́рше співа́ла,

Якъ Москаля́ молодо́го
Въ вишни́къ дожида́ла.
Не співа́е чернобрі́ва,
Кляне́ свою́ до́лю.
А тимъ ча́сомъ воро́женьки
Чи́нять свою́ во́лю —
Кую́ть ре́чи недо́бриі.
Що́ ма́е роби́ти?
Якъ-би́ ми́лий чорнобрівий,
Умівъ би спини́ти....
Такъ дале́ко чернобрівий,
Не чу́е, не ба́чить,
Якъ вороги́ смію́тця ій,
Якъ Катру́ся пла́че.
Мо́же, вби́тий чорнобрівий
За ти́химъ Дуна́емъ;
А мо́же — вже въ Моско́вщині
Другу́ю коха́е!
Ні, чорня́вий не уби́тий,
Вінъ живи́й, здоро́вий....
А де́ жъ на́йде такі о́чи,
Такі чо́рні бро́ви?
На край світа, въ Моско́вщині,
По тімъ бо́ці мо́ря,
Нема́ нігде́ Катери́ни;
Та здала́сь на го́ре!...
Вміла ма́ти бро́ви да́ти,
Ка́рі оченя́та,
Та не вміла на сімъ світі

Ща́стя-до́лі да́ти.
А безъ до́лі бі́ле ли́чко —
Якъ квітка на по́лі:
Пече́ со́нце, гойда́ вітеръ,
Рве вся́кий по во́лі.
Умива́й же бі́ле ли́чко
Дрібними слёза́ми,
Бо верну́лись Моска́лики
Иншими шляха́ми.

—

II.

Сидúть бáтько кінéць стóла,
На рýки схилúвся;
Не дúвитця на світъ Бóжий:
Тя́жко зажурúвся.
Коло ёго старáматú
Сидúть на ослóні,
За слёзáми лéдве-лéдве
Вимовля́е дóні:
»Щó весілле, дóню моя́?
А дé жъ твоя́ пáра?
Дé світúлки зъ друженькáми,
Старостú, боя́ре?
Въ Моськóвщині, дóню моя́!
Идú жъ іхъ шукáти,
Та не кажú дóбримъ лю́дямъ,
Що é въ тéбе мáти.
Прокля́тий часъ-годúнонька,
Що ти народúлась!

Якъ-би́ зна́ла, до східъ со́нця
Була́ бъ утопи́ла....
Здала́сь тоді бъ ти га́дині,
Тепе́ръ — Москале́ві....
До́ню моя́, до́ню моя́,
Цвіте мій рожéвий!
Якъ я́годку, якъ пта́шечку,
Коха́ла, расти́ла
На ли́шенько.... До́ню моя́,
Що́ ти наробила?...
Оддя́чила!... Иди́ жъ, шука́й
У Москві свекру́хи.
Не слу́хала моіхъ річе́й,
То ії послу́хай.
Иди́, до́ню, найди́ ії,
Найди́, привіта́йся,
Будь щасли́ва въ чужи́хъ лю́дяхъ,
До насъ не верта́йся!
Не верта́йся, дитя́ моé,
Зъ дале́кого кра́ю....
А хто жъ мою́ голо́воньку
Безъ те́бе схова́е?
Хто запла́че надо мно́ю,
Якъ рідна дити́на?
Хто поса́дить на моги́лі
Черво́ну кали́ну?
Хто безъ те́бе грішну ду́шу
Помина́ти бу́де?
До́ню моя́, до́ню моя́,

Дитя́ моє́ лю́бе!
Иди́ одъ насъ....«
Ле́две-ле́две
Поблагослови́ла:
»Богъ съ тобо́ю!« та якъ ме́ртва,
На дiлъ повали́лась....

Обiзва́вся стари́й ба́тько:
»Чого́ жде́шъ, небо́го?«
Зарида́ла Катери́на,
Та бухъ ёму́ въ но́ги:
»Прости́ мини, мiй ба́течку,
Що я нароби́ла!
Прости́ мини, мiй го́лубе,
Мiй со́коле ми́лий!«
— »Неха́й тебе́ Богъ проща́е
Та до́брi лю́де;
Моли́сь Бо́гу та йди собi —
Мини ле́гше бу́де.«

Ле́две вста́ла, поклони́лась,
Ви́шла мо́вчки съ ха́ти;
Оста́лися сирота́ми
Стари́й ба́тько й ма́ти.
Пiшла́ въ садо́къ у вишне́вий,
Бо́гу помоли́лась,
Взяла́ землi пiдъ ви́шнею,
На хрестъ почепи́ла;
Промо́вила: »Не верну́ся!

Въ далéкому крáю,
Въ чужóу зéмлю, чужі лю́де
Менé захова́ють;
А своéі ся кри́хотка
Надо мно́ю ля́же,
Та про до́лю, моé го́ре,
Чужи́мъ лю́дямъ ска́же....
Не роска́зуй, голу́бонько!
Дé бъ ні захова́ли,
Щобъ грíшноі на сімъ свíті
Лю́де не займа́ли.
Ти не ска́жешъ.... о́сь хто ска́же,
Що я ёго́ ма́ти!
Бо́же ти мій!... ли́хо моé!
Дé мині схова́тись?
Захова́юсь, дитя́ моé,
Сама́ підъ водо́ю,
А ти́ гріхъ мій споку́туешъ
Въ лю́дяхъ сиротóю,
Безба́тченкомъ!...«

Пішла́ село́мъ,
Пла́че Катери́на;
На голові хусти́ночка,
На рука́хъ дити́на.
Ви́йшла зъ села́ — се́рце ни́е;
Наза́дъ подиви́лась,
Покива́ла голово́ю,
Та й заголоси́ла.

Якъ топóля, стáла въ пóлі
При бúтій дорóзі;
Якъ роса́ та до схíдъ сóнця,
Покáпали слёзи.
За слёзáми за гіркúми
И світа не бáчить,
Тільки сúна пригортáе,
Цілу́е та плáче.
А воно́, якъ янгелятко,
Нічóго не знáе,
Малéнькими ручúцями
Пáзухи шукáе.
Сіло сóнце, зъ-за дібрóви
Нéбо червоніе;
Утéрлася, повернýлась,
Пішлá.... тільки мріе.
Въ селі дóвго говорúли
Дé-чого багáто,
Та не чýли вже тіхъ річéй
Ні бáтько, ні мáти....

Оттакé-то на сімъ свíті
Рóблять лю́дямъ лю́де!
Того́ вя́жуть, того́ ріжуть,
Той самъ себé гу́бить....
А за віщо? Святúй знáе.
Світъ, бáчця, широ́кий,
Та немá дé прихилúтись
Въ свíті одино́кимъ.

Тому́ до́ля запро́дала
Одъ кра́ю до кра́ю,
А другóму оста́вила
Те́, де́ заховáють.
Де́ жъ ті лю́де, де́ жъ ті до́брі,
Що се́рце збіра́лось
Зъ ни́ми жи́ти, іхъ люби́ти?
Пропа́ли, пропа́ли!

Есть на сві́ті до́ля,
А хто ії́ зна́е?
Есть на сві́ті во́ля,
А хто ії́ ма́е?
Есть лю́де на сві́ті —
Сріблóмъ-злóтомъ ссяю́ть,
Здае́тця, пану́ють,
А до́лі не зна́ють, —
Ні до́лі, ні во́лі!
Зъ нудьго́ю та зъ го́ремъ
Жупа́нъ надіва́ють,
А пла́кати — со́ромъ.
Возьміть срібло-злóто
Та бу́дьте бага́ті,
А я візьму́ слёзи —
Ли́хо вилива́ти;
Затоплю́ недóлю
Дрібни́ми слёза́ми,
Затопчу́ невóлю
Бо́сими нога́ми!

Тоді я весе́лий,
Тоді я бага́тий,
Якъ бу́де серде́нько
По во́лі гуля́ти!

—

III.

Кричя́ть со́ви, спить дібро́ва,
Зіронькѝ сия́ють,
По-надъ шля́хомъ, щири́цею,
Ховрашкѝ гуля́ють.
Спочива́ють до́брі лю́де,
Що́ кого́ втоми́ло:
Кого́ — ща́стє, кого́ — слёзи,
Все нічка покри́ла.
Всіхъ покри́ла темні́сінька,
Якъ діточо́къ ма́ти;
Де́ жъ Катру́сю пригорну́ла:
Чи въ лі́сі, чи въ ха́ті?
Чи на по́лі підъ копо́ю
Си́на забавля́е,
Чи въ дібро́ві съ-підъ коло́ди
Во́вка вигля́дае?
Бода́й же васъ, чо́рні бро́ви,
Нікому́ не ма́ти,

Коли́ за васъ такé лúхо
Трéба одбувáти!
А щó дáльше спіткáетця?
Бýде лúхо, бýде!
Зострінутця жóвті піскú
И чужúі лю́де;
Зострінетця зімá лю́та....
А той чи зострінe,
Що пізнáе Катери́ну,
Привітáе сúна?
Зъ нимъ забýла бъ чорнобріва
Шляхú, піскú, гóре:
Вінъ, якъ мáти, привітáе, —
Якъ братъ, заговóрить....

Побáчимо, почýемо....
А пóки — спочúну,
Та тимъ чáсомъ роспитáю
Шляхъ на Московщúну.
Далéкий шляхъ, панибрáти,
Знáю ёгó, знáю!
Ажъ на сéрці похолóне,
Якъ ёгó згадáю.
Попомірявъ и я колúсь —
Щобъ ёгó не мірять!...
Росказáвъ би про те лúхо,
Та чи тó жъ повірять!
»Брéше«, скáжуть, »сякúй-такúй!
(Звичáйно, не въ óчи),

А та́къ тільки псує́ мо́ву
Та люде́й моро́чить.«
Пра́вда ва́ша, пра́вда, лю́де!
Та й на́ що те зна́ти,
Що слёза́ми передъ ва́ми
Бу́ду вилива́ти?
На́ що воно́? У вся́кого
И свого́ чима́ло....
Цуръ же ёму́!... А тимъ ча́сомъ
Ке́те лишъ кресе́ло
Та тютюну́, щобъ, зна́ете,
До́ма не жури́лись.
А то ли́хо роска́зувать,
Щобъ бридке́ присни́лось!
Неха́й его́ лихи́й візьме!
Лу́чче жъ помірку́ю,
Де́-то, моя́ Катери́на
Зъ Ива́семъ мандру́е.

За Ки́евомъ, та за Дніпро́мъ,
По-пі́дъ те́мнимъ га́емъ,
Иду́ть шля́хомъ чума́ченьки,
Пу́гача співа́ють.
Иде́ шля́хомъ молоди́ця,
Му́сить бу́ти съ про́щи.
Чого́ жъ смутна́, невесе́ла,
Запла́кані о́чи?
У ла́таній свити́ночці,
На пле́чахъ торби́на,

Въ руці ціпо́къ, а на дру́гій
Засну́ла дити́на.
Зострілася съ чумака́ми,
Закри́ла дити́ну,
Пита́етця: »Лю́де до́брі,
Де́ шляхъ въ Московщи́ну?«
— »Въ Московщи́ну? отце́й са́мий.
Дале́ко, небо́го?«
— »Въ саму́ Москву́. Христа́ ра́ди,
Да́йте на доро́гу!«
Бере́ шага́, ажъ тру́ситця:
Тя́жко ёго́ бра́ти!...
Та й на віщо?... А дити́на?
Вона́ жъ ёго́ ма́ти!
Запла́кала, пішла́ шля́хомъ,
Въ Броваря́хъ спочи́ла,
Та си́нові за гірко́го
Медяни́къ купи́ла.
До́вго, до́вго серде́шная
Все йшла́ та пита́ла;
Було́ й таке́, що підъ ти́номъ
Зъ си́номъ ночува́ла....

Бачъ, на́ що здали́ся ка́рі оченя́та:
Щобъ підъ чужи́мъ ти́номъ слёзи вилива́ть!
Ото́жъ-то дивітця та ка́йтесь, дівча́та,
Щобъ не довело́ся Москаля́ шука́ть,
Щобъ не довело́ся, якъ Ка́тря шука́е....

Тоді не пита́йте, за́ що лю́де ла́ють,
За́ що не пуска́ють въ ха́ту ночува́ть.
Не пита́йте, чорнобрі́ві,
Бо лю́де не зна́ють;
Кого́ Богъ кара́ на сві́ті,
То й вони́ кара́ють....
Лю́де гну́тця, якъ ті ло́зи,
Куди́ вітеръ віе.
Сироти́ні со́нце світить
(Світить, та не гріе) —
Лю́де бъ со́нце заступи́ли,
Якъ-би́ ма́ли си́лу,
Щобъ сироті не світи́ло,
Слёзи́ не суши́ло.
А за віщо, Бо́же ми́лий!
За́ що світомъ ну́дить?
Що́ зроби́ла вона́ лю́дямъ,
Чого́ хотя́ть лю́де?
Щобъ пла́кала!... Се́рце моє́!
Не плачъ, Катери́но,
Не пока́зуй лю́дямъ слёзи,
Терпи́ до заги́ну!
А щобъ ли́чко не марні́ло
Съ чо́рними брова́ми, —
До східъ со́нця, въ те́мнімъ лі́сі
Уми́йсся слёза́ми.
Уми́есся — не поба́чять,
То й не засмію́тця;

А се́рденько одпочи́не,
По́ки слёзи лю́тця.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Де́ жъ Катру́ся блу́дить?
По-пiдъ ти́нню ночува́ла,
Ране́нько става́ла,
Поспiша́ла въ Моско́вщину;
Ажъ гулькъ — зiма́ впа́ла.
Сви́ще по́лемъ заверю́ха,
Иде́ Катери́на
У личака́хъ — ли́хо тя́жке!—
И въ одно́й свити́нi.
Иде́ Ка́тря, шкандиба́е;
Ди́вится — щось мрiе....
Либо́нь иду́ть Моска́лики....
Ли́хо!... се́рце мрiе....
Полетiла, зострiлася,
Пита́: »Чи нема́е
Мого́ Йва́на чорня́вого?«
А тi: »Ми не зна́емъ.«

И, звича́йно, якъ Москалі,
Смію́тця, жарту́ють:
»*Ай да баба! ай да наши!*
Каво не надуютъ!«
Подиви́лась Катери́на,
»И ви, ба́чу, лю́де!
Не плачъ, си́ну, мое́ ли́хо!
Що бу́де, то й бу́де.
Піду да́льше — більшъ ходи́ла....
А мо́же й зострі́ну;
Одда́мъ тебе́, мій го́лубе,
А сама́ заги́ну.«

Реве́, сто́гне хурто́вина,
Ко́тить, ве́рне по́лемъ;
Стоіть Ка́тря середъ по́ля,
Дала́ слёза́мъ во́лю.
Утоми́лась заверю́ха,
Де́-де позіха́е;
Ще́ бъ пла́кала Катери́на,
Та слізъ більшъ нема́е.
Подиви́лась на дити́ну:
Уми́те слёзо́ю,
Червоніе, якъ квіточка
Въ-ра́нці підъ росо́ю.
Усміхну́лась Катери́на,
Тя́жко усміхну́лась:
Коло́ се́рця — якъ га́дина
Чо́рна поверну́лась.

Круго́мъ мо́вчки подиви́лась;
Ба́чить — лісъ чорніе,
А підъ лісомъ, край доро́ги,
Либо́нь курінь мріе.
»Ходімъ, си́ну, смерка́етця,
Коли́ пу́стять въ ха́ту;
А не пу́стять, то й на дво́рі
Бу́демъ ночува́ти.
Підъ ха́тою заночу́емъ,
Си́ну мій Ива́не!
Де́ жъ ти бу́дешъ ночува́ти,
Якъ мене́ не ста́не?
Съ соба́ками, мій си́ночку,
Коха́йся на дво́рі!
Соба́ки злі, покуса́ють,
Та не заговО́рять,
Не роска́жуть сміючи́ся....
Съ псами́істи й пи́ти....
Бідна моя́ голо́вонько!
Що́ мині роби́ти?«

IV.

. . . . . .

. . . . . .

Реве, свúще заверю́ха.
По́ лісу завúло;
Якъ те мо́ре, біле по́ле
Снігомъ покотúлось.
Вúйшовъ съ ха́ти карбівни́чий,
Щобъ лісъ оглядіти,
Та де́ тобі! таке́ лúхо,
Що не вúдно й світа.
»Эге́, ба́чу, яка́ фу́га!
Цуръ же ёму́ зъ лісомъ!
Пітú въ ха́ту.... Що́ тамъ таке́?
Отъ іхъ до-сто-біса!
Недо́бра іхъ розносúла,
Мовъ спра́вді за діломъ.
Ничúпоре! дивúсь лише́нь,

Які побіліли!«
— »Що, Москалі?... Де Москалі?«
— »Що ти? схаменися!«
— »Де Москалі, лебедики?«
— »Та онъ, подивися.«
Полетіла Катерина
И не одяглася.
»Мабуть, добре Московщина
Въ тямку ій далася!
Бо у ночі тілько й знае,
Що Москаля кличе.«
Черезъ пеньки, заметами,
Летить, ледве дише.
Боса стала середъ шляху,
Втерлась рукавами.
А Москалі ій назустрічъ,
Якъ одинъ, верхами.
»Лихо моє! доле моя!«
До іхъ.... коли гляне —
Попереду старший іде.
»Любий мій Иване!
Серце моє коханее!
Де ти такъ барився?«
Та до ёго.... за стремена....
А вінъ подивився,
Та шпорами коня въ боки.
»Чого жъ утікаешъ?
Хиба забувъ Катерину?
Хиба не пізнаешъ?

Подиви́ся, мій го́лубе,
Подиви́сь на ме́не:
Я Катру́ся твоя́ лю́ба.
На́ що рвешъ стреме́на?«
А вінъ коня́ поганя́е,
Ніби-то й не ба́чить.
»Постріва́й же, мій го́лубе!
Диви́сь — я не пла́чу.
Ти не пізна́въ мене́, Йва́не?
Се́рце, подиви́ся,
Ей же Бо́гу, я Катру́ся!«
— »*Дура, атвяжися!*
Вазьмите прочъ безумную!«
— »Бо́же мій! Ива́не!
И ти мене́ покида́ешъ?
А ти жъ присяга́вся!«
— »*Вазьмите прочь! Что́ жъ вы стали?*
— »Кого́? мене́ взя́ти?
За́ що жъ, скажи́, мій го́лубе?
Кому́ хочъ отда́ти
Свою́ Ка́трю, що до те́бе
Въ садо́чокъ ходи́ла, —
Свою́ Ка́трю, що для те́бе
Си́на породи́ла?
Мій ба́течку, мій бра́тіку!
Хочъ ти́ не цура́йся!
На́ймичкою тобі ста́ну....
Зъ другою коха́йся....
Съ цілимъ світомъ.... Я забу́ду,

Що колúсь кохáлась,
Що одъ тéбе сúна мáла,
Покрúткою стáла....
Покрúткою.... якúй сóромъ!
И зá що я гúну!
Покúнь менé, забýдь менé,
Та не кúдай сúна.
Не покúнешъ?... Сéрце моé,
Не втікáй одъ мéне....
Я вúнесу тобі сúна.«
Кúнула стремéна
Та въ хатúну. Вертáетця,
Несé ёмý сúна.
Несповúта, заплáкана
Сердéшна дитúна.
»Ось-де воно́, подивúся!
Дé жъ ти? захováвся?
Утікъ!... немá!... Сúна, сúна
Бáтько одцурáвся!
Бóже ти мій!... Дитя́ моé!
Дé дінусь съ тобóю?
Москáлики! голýбчики!
Возьміть за собóю;
Не цурáйтесь, лебéдики:
Воно́ сиротúна;
Возьміть ёго́ та оддáйте
Старшóму за сúна.
Возьміть ёго́.... бо покúну,
Якъ бáтько покúнувъ, —

Бода́й ёго́ не ки́дала
Лиха́я годи́на!
Гріхо́мъ тебе́ на світъ Бо́жий
Ма́ти породи́ла;
Вироста́й же на сміхъ лю́дямъ!«
На шляхъ положи́ла.
»Остава́йся шука́ть ба́тька,
А я вже шука́ла.«
Та въ лісъ зъ шля́ху, якъ навісна́!
А дитя́ оста́лось,
Пла́че бідне.... А Москаля́мъ
Байду́же; мину́ли.
Воно́ й до́бре; та на ли́хо
Лісни́чи почу́ли.

Біга Ка́тря бо́са лісомъ,
Біга та голо́сить;
То проклина́ свого́ Йва́на,
То пла́че, то про́сить.
Вибіга́е на возліссє;
Кругомъ подиви́лась,
Та въ яръ.... біжи́ть.... середъ ста́ву
Мо́вчки опини́лась.
»Прийми́, Бо́же, мою́ ду́шу,
А ти — моє́ тіло!«
Шубо́всть въ во́ду!... По-пі́дъ лёдомъ
Ге́ть загуркотіло.

Чорнобрі́ва Катери́на

Найшла́, що́ шука́ла.
Ду́нувъ вітеръ по-надъ ста́вомъ —
И сліду не ста́ло.

То не вітеръ, то не бу́йний,
Що ду́ба лама́е:
То не ли́хо, то не тя́жке,
Що ма́ти вмира́е;
Не си́роти малі діти,
Що не́ньку схова́ли:
Імъ оста́лась до́бра сла́ва,
Моги́ла оста́лась.
Засмію́тця зли́і лю́де
Малій сироти́ні;
Ви́лє слёзи на моги́лу —
Се́рденько спочи́не.
А тому́, тому́ на сві́ті,
Що́ ему́ оста́лось,
Кого́ ба́тько и не ба́чивъ,
Ма́ти одцура́лась?
Що́ оста́лось байстрюко́ві?
Хто зъ нимъ заговори́ть?
Ні роди́ни, ні хати́ни;
Шляхи́, піски́, го́ре....
Па́нське ли́чко, чо́рні бро́ви....
На́ що? Щобъ пізна́ли!
Змалёва́ла, не схова́ла....
Бода́й полиня́ли!

V.

Ишóвъ кобзáрь до Кúева
Та сівъ спочивáти.
Торбúнками обвішаний
Ёгó повожáтий.
Малé дитя́ коло ёго
На сóнці куня́е,
А тимъ чáсомъ старúй кобзáрь
Исýса співáе.
Хто йде, іде — не минáе:
Хто бýбликъ, хто гróши;
Хто старóму, а дівчáта
Шажóкъ міхонóші.
Задúвлятця чорнобрóві —
И бóсе, и гóле.
»Далá«, кáжуть, »бровеня́та,
Та не далá долі!«

Іде шля́хомъ до Кúева

Берли́нъ шестерне́ю,
А въ берли́ні господи́ня
Съ па́номъ и семъе́ю.
Опини́вся противъ старцівъ —
Ку́рява лага́е.
Побігъ Ива́сь, бо зъ вико́нця
Руко́ю маха́е.
Даé гро́ши Ива́севі,
Диву́етця па́ні.
А панъ гля́нувъ.... одверну́вся....
Пізна́въ препога́ний,
Пізна́въ тíі ка́рі о́чи,
Чо́рні бровеня́та....
Пізна́въ ба́тько свого́ си́на,
Та не хо́че взя́ти.
Пита́ па́ні, якъ зове́тця?
»Ива́сь.« — «*Какой милай!*«
Берли́нъ ру́шивъ, а Ива́ся
Ку́рява покри́ла....
Полічи́ли, що́ доста́ли,
Вста́ли сірома́хи,
Помоли́лись на східъ со́нця,
Пішли́ по-надъ шля́хомъ.

НАЙМИЧКА.

НАЙМИЧКА.

ПРОЛОГЪ.

У неділю въ-ра́нці ра́но
По́ле кри́лося тума́номъ;
У тума́ні, на моги́лі,
Якъ топо́ля, похили́лась
Молоди́ця молода́я.
Щось до ло́ня пригорта́е
Та съ тума́номъ розмовля́е:

»Ой тума́не, тума́не —
Мій ла́таний тала́не!
Чому́ мене́ не схова́ешъ
Оттю́тъ середъ ла́ну?
Чому́ мене́ не зада́вишъ?
У зе́млю не вда́вишъ?
Чому́ мині злóі дóлі,

Чомъ вікy не збáвишъ?
Ні, не давúй, тумáночку!
Сховáй тільки въ пóлі,
Щобъ ніхтó не знáвъ, не бáчивъ
Моéі недóлі!...
Я не однá, — есть у мéне
И бáтько, и мáти....
Есть у мéне.... тумáночку,
Тумáночку, брáте!...
Дитя́ моé, мій сúночку,
Нехрúщений сúну!
Не я́ тебé христúтиму
На лихýю годúну;
Чужі лю́де христúтимуть,
Я не бýду знáти,
Якъ и зовýть.... Дитя́ моé!
Я булá багáта....
Не лáй менé; молúтимусь,
Изъ сáмого нéба
Дóлю вúплачу слёзáми
И пошлю́ до тéбе.«

Пішлá пóлемъ ридáючи,
Въ тумáні ховáлась,
Та крізь слёзи тихéсенько
Про вдовýю співáла,
Якъ удовá въ Дунáеві
Синівъ поховáла:

»Ой у по́лі моги́ла;
Тамъ удова́ ходи́ла,
Тамъ ходи́ла-гуля́ла,
Тру́ти-зілля шука́ла.
Тру́ти-зілля не найшла́,
Та синівъ двохъ привела́,
Въ кита́ечку повила́
И на Дуна́й однесла́:
»Ти́хий, ти́хий Дуна́й!
»Моіхъ діто́къ забавля́й.
»Ти, жовте́нький піско́къ!
»Нагоду́й моіхъ діто́къ;
»Искупа́й, испови́й,
»И собо́ю укри́й!«

—

I.

Бувъ собі дідъ та ба́ба.
Зъ да́внёго да́вна, у га́і надъ ста́вомъ,
У-дво́хъ собі на ху́торі жили́,
Якъ діточо́къ дво́е, —
Усю́ди обо́е.
Ще зъ-ма́лечку у-дво́хъ ягня́та пасли,
А по́тімъ побра́лися,
Худо́би діжда́лися, —
Придба́ли ху́тіръ, ста́въ и мли́нъ,
Садо́къ у га́і розвели́
И па́сіку чима́лу, —
Всёго́ надба́ли.
Та діточо́къ у іхъ Бігъ-ма,
А смерть съ косо́ю за плечи́ма

Хто́ жъ іхъ ста́рість привіта́е,
За дити́ну ста́не?
Хто́ запла́че, похова́е?

Хто́ ду́шу спомя́не?
Хто́ поживе́ добро́ че́стно,
Въ до́брую годи́ну,
И згада́е дя́куючи,
Якъ своя́ дити́на?...
Тя́жко дітей годува́ти
У безве́рхій ха́ті,
А ще́ гірше ста́рітися
У білихъ пала́тахъ, —
Ста́рітися, умира́ти,
Добро́ покида́ти
Чужи́мъ лю́дямъ, чужи́мъ дітямъ
На сміхъ, на ростра́ту!

—

II.

И дідъ, и ба́ба у неділю
На прúспі въ-двохъ собі сидíли
Гарне́нько, въ білихъ сорочка́хъ.
Сия́ло со́нце въ небеса́хъ;
А ні хмари́ночки, та ти́хо,
Та лю́бо, якъ у ра́і.
Схова́лося у се́рці ли́хо,
Якъ звірь у те́мнімъ га́і.

Въ такімъ ра́і, чого́ бъ, ба́чця,
Стари́мъ сумува́ти?
Чи то да́внє яке́ ли́хо
Проки́нулось въ ха́ті?
Чи вчора́шнє, зада́влене
Зно́въ заворуши́лось,
Чи ще тілько заклю́нулось —
И ра́й запали́ло?

Не зна́ю, що́ и після чо́го
Старі сумую́ть. Мо́же, вже
Отсе́ збіра́ютця до Бо́га,
Та хто въ дале́кую доро́гу
Імъ до́бре ко́ней запряже́?

»А хто́ насъ, На́сте, похова́е,
Якъ помремо́?«

— »Богъ зна́е!

Я все отсе́ міркува́ла,
Та ажъ су́мно ста́ло:
Одино́кі зоста́рілись....
Кому́ понадба́ли
Добра́ сёго́?...«

— »Стрива́й лише́нь!

Чи чу́ешъ? щось пла́че
За воріть ми́.... мовъ дити́на!
Побіжі́мъ лишъ!... Ба́чишъ?
Я вга́дувавъ, що щось бу́де!«

И ра́зомъ схопи́лись
Та до воріть.... Прибіга́ють —
Мо́вчки зупини́лись.
Передъ са́мимъ переля́зомъ
Дити́на спови́та —
Та й не ту́го, й нове́нькою
Свити́ною вкри́та;
Бо то ма́ти сповива́ла —
И літомъ укри́ла

Оста́ннёю свити́ною!...
Диви́лись, моли́лись
Старі моі. А серде́шне
Нена́че блага́е:
Ви́пручало рученя́та
Й до іхъ простяга́е
Манюсінькі.... и замо́вкло,
Нена́че не пла́че,
Тілько пхи́ка.
»А що́, На́сте?
Я й каза́въ! Отъ, ба́чишъ?
Отъ и тала́нъ, отъ и до́ля,
И не одино́кі!
Бери́ жъ лише́нь та сповива́й....
'Ачъ яке́, не вро́ку!
Неси́ жъ въ ха́ту, а я ве́рхи
Ки́нусь за кума́ми
Въ Городи́ще.«

Чу́дно я́кось
Дiетця мiжъ на́ми!
Оди́нъ си́на проклина́е,
Съ ха́ти виганя́е,
Дру́гий свічечку, серде́шний,
По́томъ заробля́е
Та рида́ючи стано́вить
Передъ образа́ми —
Нема́ дiте́й!... Чу́дно я́кось
Дiетця мiжъ на́ми!

III.

Ажъ три пáри на рáдощахъ
Кумівъ назбірáли,
Та въ-вéчері й охристúли
И Мáркомъ назвáли.
Рострé Мáрко. Старі моі
Не знáють, дé діти,
Дé посадúть, дé положúть
И щó зъ нимъ робúти.
Минáе рікъ. Рострé Мáрко —
И дійна корóва
У рóскоші купáетця.
Ажъ ось чорнобрóва
Та молодá, білолúця
Прийшлá молодúця
На той хýтіръ благодáтний
У нáйми просúться.

»А щó жъ?« кáже, »возьмімъ, Нáсте.«

— »Возьмімо, Трохи́ме,
Бо ми старі, нездýжаемъ,
Та таки́ й дити́на,
Хоча́ воно́ вже й підросло́,
Та все́ жъ таки́ тре́ба
Коло ёго піклува́тись.«
— »Та воно́-то тре́ба,
Бо й я́ свою́ вже ча́сточку
Прожи́въ, сла́ва Бо́гу, —
Підтопта́вся. Такъ що́ жъ, тепе́ръ,
Що́ візьмешъ, небо́го?
За́ рікъ, чи якъ?«
— »А що́ дасте́.«
— »Э, ні! тре́ба зна́ти,
Тре́ба, до́чко, лічи́ть пла́ту,
Заро́блену пла́ту,
Бо ска́зано: хто не лічить,
То той и не ма́е.
Такъ отта́къ хиба́, небо́го?
Ні ти на́съ не зна́ешъ,
Ні ми тебе́. А пожи́ве́шъ,
Роздивисся въ ха́ті,
Та й ми тебе́ поба́чимо, —
Оттоді й за пла́ту.
Чи та́къ, до́чко?«
— »До́бре, дя́дьку.«
— »Про́симо жъ у ха́ту.«

Поедна́лись. Молоди́ця

Ра́да та весе́ла,
Ніби съ па́номъ повінча́лась,
Закупи́ла се́ла.
И у ха́ті, и на дво́рі,
И коло скоти́ни,
У-ве́чері и въ-до́світа;
А коло дити́ни
Такъ и па́да, ніби ма́ти;
Въ бу́день и въ неділю
Голо́воньку ёму́ зми́е,
Й соро́чечку білу
Що-де́нь Бо́жий надіва́е.
Гра́етця, співа́е,
Ро́бить во́зики, а въ свя́то,
То й зъ ру́къ не спуска́е.
Диву́ютця старі мої
Та мо́лятця Бо́гу.
А на́ймичка невсипу́ща
Що-ве́чіръ, небо́га,
Свою́ до́лю проклина́е,
Тя́жко-ва́жко пла́че;
И ніхто́ того́ не чу́е,
Не зна́е й не ба́чить,
Опрічъ Ма́рка мале́нького.
Такъ воно́ не зна́е,
Чого́ на́ймичка слёза́ми
Ёго́ умива́е.
Не зна́ Ма́рко, чого́ вона́
Такъ ёго́ цілу́е, —

Сама́ не ззість и не допъе́,
Ёго́ нагоду́е.
Не зна́ Ма́рко, якъ въ коли́сці
Ча́сомъ середъ но́чи
Проки́нетця, ворухне́тця, —
То вона́ вже ско́чить
И укри́е й перехри́стить,
Ти́хо заколи́ше:
Вона́ чу́е съ тії ха́ти,
Якъ дити́на ди́ше.
Въ-ра́нці Ма́рко до на́ймички
Ру́чки простяга́е
И ма́мою невсипу́щу
Га́нну велича́е....
Не зна́ Ма́рко, росте́ собі,
Росте́, виростае́.

—

IV.

Чима́ло літъ переверну́лось,
Води́ чима́ло утекло́;
И въ ху́тіръ ли́хо заверну́ло,
И слізъ чима́ло принесло́.
Бабу́сю На́стю похова́ли
И ле́две-ле́две одвола́ли
Трохи́ма діда. Прогуло́
Прокля́те ли́хо, та й засну́ло.
На ху́тіръ зно́ву благода́ть
Зъ-за га́ю те́много верну́лась
До діда въ ха́ту спочива́ть.

Уже́ Ма́рко чумаку́е
И въ-осени́ не ночу́е
Ні підъ ха́тою, ні въ ха́ті....
Кого́-не́будь тре́ба сва́тать.
»Кого́ жъ би тутъ?« стари́й ду́ма

И про́сить пора́ди
У на́ймички. А на́ймичка
До царівни бъ ра́да
Слать старости́: »Тре́ба Ма́рка
Само́го спита́ти.«
— »До́бре, до́чко, спита́емо,
Та й бу́демо сва́тать.«

Роспита́ли, пора́дились,
Та й за старост а́ми
Пішо́въ Ма́рко. Верну́лися
Лю́де зъ рушника́ми,
Зъ свяги́мъ хлібомъ обміненимъ.
Па́нну у жупа́ні,
Таку́ кра́лю ви́сватали,
Що хочъ за гетьма́на,
То не со́ромъ. Оттаке́-то
Ди́во запопа́ли!

»Спаси́бі вамъ!« стари́й ка́же.
»Тепе́ръ, щобъ ви зна́ли,
Тре́ба кра́ю дово́дити,
Коли́ й де́ вінча́ти,
Та й весілле. Та ще о́сь що:
Хто́ въ насъ бу́де ма́ти?
Не дожила́ моя́ На́стя!...«
Та й зали́всь слёза́ми.
А на́ймичка, у поро́гу,

Вхопи́лась рука́ми
За одвірокъ, та й зомліла.
Ти́хо ста́ло въ ха́ті;
Тілько на́ймичка шепта́ла:
»Ма́ти... ма́ти... ма́ти!«

V.

Черезъ ти́ждень молоди́ці
Корова́й міси́ли
На ху́торі. Стари́й ба́тько
Зъ усіе́і си́ли
Зъ молоди́цями танцю́е
Та двіръ вимита́е;
Та прохо́жихъ, проіжжа́чихъ
У двіръ закли́ка́е,
Та варе́ною часту́е,
На весіллє про́сить.
Знай бігае, а само́го
Ле́две но́ги но́сять.
Скрізь гарми́деръ та реготня́,
Въ ха́ті и на дво́рі.
И жолоби́ ви́котили
Зъ но́вої комо́ри.
Скрізь по́раннє: печу́ть, ва́рять,
Вимита́ють, ми́ють....

Та все чужі. Дé жъ нáймичка?
На прóщу у Кúевъ
Пішлá Гáнна. Благáвъ старúй,
А Мáрко ажъ плáкавъ,
Щобъ булá вонá за мáтіръ.
»Ні, Мáрку, ні яко
Мині мáтіръю сидіти:
То багáті лю́де,
А я нáймичка.... ще й съ тéбе
Смія́тися бу́дуть.
Нехáй Бóгъ вамъ помагáе!
Пійду́ помолю́ся
Усімъ святúмъ у Кúеві,
Та й знóву вернýся
Въ вáшу хáту, якъ прúймете.
Пóки мáю сúли,
Трудúтимусь....«
Чúстимъ сéрцемъ
Поблагословúла
Совгó Мáрка.... заплáкала
Й пішлá за воротá.

Розвернýлося весілле.
Музúкамъ робóта
И підкóвамъ. Варéною
Столú й лáви мúють.
А нáймичка шкандибáе,
Поспішáе въ Кúевъ.
Прийшлá въ Кúевъ — не спочúла,

У міща́нки ста́ла,
Нанята́ся носи́ть во́ду,
Бо гро́шей не ста́ло
На ака́фистъ у Варва́ри.
Носи́ла-носи́ла,
Кіпъ изъ ві́сімъ зароби́ла
Й Ма́ркові купи́ла
Святу́ ша́почку въ пеще́рахъ
У Йва́на свято́го,
Щобъ голова́ не боліла
Въ Ма́рка молодо́го;
И пе́рстеникъ у Варва́ри
Невістці доста́ла,
И, всімъ свяги́мъ поклони́вшись,
Додо́му верта́лась.

Верну́лася. Катери́на
И Ма́рко зостріли
За воріть ми́, ввели́ въ ха́ту
Й за стілъ посади́ли;
Напова́ли й годува́ли,
Про Ки́евъ пита́ли,
И въ комна́ті Катери́на
Одпочи́ть посла́ла.

»За́ що вони́ мене́ лю́блять?
За́ що поважа́ють?
О Бо́же мій милосе́рдний!
Мо́же, вони́ зна́ють....

Мóже, вонú догадáлись....
Нi, не догадáлись;
Вонú дóбрi....«
И нáймичка
Тя́жко зарида́ла.

—

VI.

Трічи кри́га замерза́ла,
Трічи ростава́ла,
Трічи на́ймичку у Ки́евъ
Ка́тря провожа́ла,
Такъ якъ ма́тіръ; и въ четве́ртий
Провела́ небо́гу
Ажъ у по́ле, до моги́ли,
И моли́ла Бо́га,
Щобъ швиде́нько верта́лася,
Бо безъ не́і въ ха́ті
Якось су́мно, ніби ма́ти
Поки́нула ха́ту.

Після́ Пречи́стоі въ неділю,
Та після́ Пе́ршоі, Трохи́мъ
Стари́й сидівъ въ соро́чці бі́лій,
Въ брилі, на при́спі. Передъ імъ
Зъ соба́кою ну́чокъ гра́вся,

А вну́чка въ ю́пку одягла́сь
У Ка́трину и ніби йшла́
До діда въ го́сті. Засмія́всь
Стари́й и вну́чку привіта́въ,
Нена́че спра́вді молоди́цю.
»А де́ жъ ти діла паляни́цю?
Чи, мо́же, въ лі́сі хто одня́въ?
Чи по́-просту — забу́ла взя́ти?...
Чи, мо́же, ще й не напекла́?
Э, со́ромъ, со́ромъ, ле́пська ма́ти!«
Ажъ зиркъ,—и на́ймичка ввійшла́
На двіръ. Побігъ стріча́ти
Зъ ону́ками свою́ Га́нну.
»А Ма́рко въ доро́зі?«
Га́нна діда пита́лася.
— »Въ доро́зі ще й до́сі.«
— »А я ле́две доплела́ся
До ва́шої ха́ти.
Не хотілось на чужи́ні
Одній умира́ти!
Коли́бъ Ма́рка діжда́тися....
Та́къ щось тя́жко ста́ло!«
И внуча́тамъ изъ клу́ночка
Гости́нці вийма́ла:
И хре́стики, й дука́чики,
Й нами́ста разо́чокъ
Ори́ночці, и черво́ний
Зъ фо́льги образо́чокъ,
А Ка́рпові солове́йка

Та ко́никівъ па́ру,
И четве́ртий уже́ пе́рстень
Святóі Варва́ри
Катери́ні, а дідові
Изъ во́ску святóго
Три свічечки; а Ма́ркові
И собі нічóго
Не принесла́: не купи́ла,
Бо гро́шей не ста́ло,
А заробúть нездýжала.
»А ось ще оста́лось
Півъ-бýбличка!«
Й по шмато́чку
Дітямъ розділи́ла.

—

VII.

Ввійшла́ въ ха́ту. Катери́на
Ій но́ги уми́ла
Й полу́дновать посади́ла.
Не пила́ й не їла
Моя́ Га́нна.
»Катери́но!
Коли́ въ насъ неді́ля?«
— »Після́ за́втра.«
— »Тре́ба бу́де
Ака́фистъ наня́ти
Миколаєві свято́му
Й на ча́сточку да́ти;
Бо щось Ма́рко забари́вся....
Мо́же, де въ доро́зі
Занеду́жавъ, сохра́нь Бо́же!«
Й пока́пали слёзи
Зъ стари́хъ оче́й заму́ченихъ.
Ле́две-ле́две вста́ла

Изъ-за столá.
»Катери́но!
Не тá вже я стáла:
Зледащіла, нездýжаю
И на нóги встáти.
Тя́жко, Кáтре, умірáти
Въ чужій тéплій хáті!«

Занедýжала небóга.
Ужé й причащáли,
Й маслосвя́тие служи́ли, —
Ні, не помагáло.
Стари́й Трохи́мъ по надвіръю,
Мовъ уби́тий, хóдить.
Катери́на зъ боля́щоі
И очéй не звóдить;
Катери́на коло нéі
И днюе й ночýе.
А тимъ чáсомъ сичи́ въ-ночі
Не дóбре віщýють
На комóрі. Боля́щая
Що-день, що-годи́на,
Лéдве чýти, питáетця:
»Дóню Катери́но!
Чи ще Мáрко не приіхавъ?
Охъ, якъ-би́ я знáла,
Що діждýся, що побáчу,
То щé бъ підождáла!«

VIII.

Иде́ Ма́рко съ чумака́ми,
Идучи́ співа́е,
Не поспіша́ до госпо́ди —
Воли́ попаса́е.
Везе́ Ма́рко Катери́ні
Сукна́ дорого́го,
А ба́тькові ши́тий по́ясъ
Шо́вку червоно́го,
А на́ймичці на очіпокъ
Парчи́ золото́і
И черво́ну до́бру ху́стку
Зъ білою габо́ю,
А діточка́мъ черевички,
Фи́гъ та виногра́ду,
А всімъ вкупі черво́ного
Вина́ съ Царігра́ду
Відеръ съ тро́е у бари́лі,

И кавя́ру зъ До́ну, —
Всёго́ везе́, та не зна́е,
Що́ дiетця до́ма!

Иде́ Ма́рко, не жу́ритця.
Прийшо́въ — сла́ва Бо́гу!
И воро́та одчиня́е,
И мо́литця Бо́гу.
»Чи чу́ешъ ти, Катери́но?
Бiжи́ зустрiча́ти!
Уже́ прийшо́въ! бiжи́ шви́дче!
Шви́дче веди́ въ ха́ту!...
Сла́ва тобi, Спаси́телю!
Наси́лу дiжда́ла!«
И *Отче нашъ* ти́хо-ти́хо,
Мовъ крiзь со́нъ, чита́ла.

Стари́й воли́ випряга́е,
Зано́зи хова́е
Мере́жанi, а Катру́ся
Ма́рка огляда́е.
»А де́ жъ Га́нна, Катери́но?
Я пакъ и байду́же!
Чи не вме́рла?«
— »Нi, не вме́рла,
А ду́же незду́жа.
Ходiмъ лише́нь въ малу́ ха́ту,
По́ки випряга́е

Воли́ ба́тько: вона́ тебе́,
Ма́рку, дожида́е.«

Ввійшо́въ Ма́рко въ малу́ ха́ту
И ставъ у поро́гу....
Ажъ злака́вся. Га́нна ше́пче:
»Сла́ва.... сла́ва Бо́гу!
Ходи́ сюди́, не лака́йся....
Ви́йди, Ка́тре, съ ха́ти:
Я щось ма́ю роспита́ти,
Де́-що росказа́ти.«

Ви́йшла съ ха́ти Катери́на,
А Ма́рко схили́вся
До на́ймички у го́лови.
»Ма́рку! подиви́ся,
Подиви́ся ти на ме́не:
Ба́чъ, якъ я змарні́ла?
Я не Га́нна, не на́ймичка,
Я....«
Та й заніміла.
Ма́рко пла́кавъ, дивува́вся.
Зновъ о́чи одкри́ла,
Пи́льно, пи́льно подиви́лась —
Слёзи покоти́лись.
»Прости́ мене́! Я кара́лась
Весь вікъ въ чужій ха́ті....
Прости́ мене́, мій си́ночку!

Я.... я твоя́ ма́ти.«
Та й замо́вкла....
Зомлівъ Ма́рко,
Й земля́ задрижа́ла.
Проки́нувся.... до ма́тери —
А ма́ти вже спа́ла!

ГАЙДАМАКИ.

ГАЙДАМАКИ.

ИНТРОДУКЦІЯ.

Була́ колúсь шляхе́тчина,
Вельмо́жная па́ні;
Мірялася зъ Москаля́ми,
Зъ Ордо́ю, зъ Султа́номъ,
Зъ Німо́тою.... Було́ колúсь....
Та що́ не мина́е?
Було́, шляхта, знай ква́нитця,
День и нічъ гуля́е
Та королéмъ коверзу́е....
Не кажу́ Степа́номъ,
Або́ Яномъ Собіéскимъ:
Ті два незвича́йні, —
А и́ншими. Небора́ки
Мо́вчки панува́ли.
Се́йми, се́ймики ревіли,

Сусіде мовча́ли,
Диви́лися, якъ королі
Изъ По́льщи втіка́ють,
Та слу́хали, якъ шляхе́тство
Нависне́ гука́е.
»Niepozwalam! niepozwalam!«
Шля́хта репету́е,
А магна́ти па́лять ха́ти,
Шабельки́ гарту́ють.
До́вго таке́ роби́лося,
Поки́ не въ Варша́ві
Запанува́въ надъ Ляха́ми
Понято́вський жва́вий.
Запанова́въ, та й ду́мавъ шля́хту
Прибо́ркать тро́шки.... не зумівъ!
Хотівъ добра́, якъ дітямъ ма́ти,
А мо́же й ще́ чого́ хотівъ.
Еди́не сло́во niepozwalam
Хотівъ у шля́хти одібра́ть,
А по́тімъ.... По́льща запала́ла,
Шля́хта скази́лася.... Кричя́ть:
»Сло́во гоно́ру, да́рма пра́ця!
Пога́нець, на́ймитъ Москаля́!«
На гвалтъ Пула́вського и Па́ца
Встае́ шляхе́тская земля́,
И — ра́зомъ сто конфедера́цій.
Розбрілися́ конфедера́ти
По По́льщі, Воли́ні,
По Литві, по Молдава́нахъ

И по Украíні;
Розбрілúся, та й забýли
Вóлю рятувáти,
Полигáлися зъ Жидáми,
Та й ну руйнувáти.
Руйнувáли, мордувáли,
Церквáми топúли....
А тимъ чáсомъ Гайдамáки
Ножі освятúли.

—

ГАЛАЙДА.

»Яре́мо! ге́ршъ-ту, Ха́мівъ си́ну?
Піди́ кобы́лу приведи́,
Пода́й пати́нки господи́ні
Та принеси́ мині води́,
Ви́мети ха́ту, внеси́ дро́ва,
Поси́пъ инди́камъ, гу́сямъ дай,
Піди́ до лёху, до коро́ви,
Та швы́дче, Ха́ме!... Пострива́й!
Підешъ упо́равшись въ Вільша́ну:
Імо́сті тре́ба. Не бари́сь.«
Пішо́въ Яре́ма, похили́всь.

Отта́къ ура́нці Жидъ пога́ний
Надъ козако́мъ коверзува́въ.
Яре́ма гну́вся, бо не знавъ,
Не знавъ сіромаха, що вы́росли кри́ла,
Що не́ба доста́не, коли́ полети́ть,

Не знавъ, нагина́вся....

О Бо́же мій ми́лий!
Тя́жко жить на свíті, а хо́четця жить:
Хо́четця диви́тись, якъ со́нечко ся́е,
Хо́четця послу́хать, якъ мо́ре загра́е,
Якъ пта́шка щебе́че, байра́къ гомони́ть,
Або́ чорнобрíва въ гаю́ заспіва́е....
О Бо́же мій ми́лий, якъ ве́село жить!

Сирота́ Яре́ма, сирота́ уббо́гий:
Ні сестри́, ні бра́та, нико́го нема́!
Попи́хачъ жидівський, ви́рісъ у поро́гу;
А не клене́ до́лі, люде́й не займа́.
Та й за́ що іхъ ла́ять? хиба́ вони́ зна́ють,
Кого́ тре́ба гла́дить, кого́ катува́ть?
Неха́й бенкету́ють.... У іхъ до́ля дба́е,
А сироті тре́ба само́му придба́ть.
Трапля́етця, ча́сомъ тихе́нько запла́че,
Та й то не одъ то́го, що се́рце боли́ть:
Що-не́будь згада́е, або́ що́ поба́чить....
Та й зно́ву до пра́ці. Отта́къ тре́ба жить!
На́ що ба́тько, ма́ти, висо́кі пала́ти,
Коли́ нема́ се́рця зъ се́рцемъ розмовля́ть?
Сирота́ Яре́ма — сирота́ бага́тий,
Бо е́ съ кимъ запла́кать, е́ съ кимъ заспіва́ть:
Есть ка́риі о́чи — якъ зіронькú ся́ють,
Бíлі рученя́та — мліють-обніма́ють,

Есть се́рце еди́не, се́рденько дівоче́,
Що пла́че, сміе́тця, якъ вінъ того́ хо́че.
Оттаки́й-то мій Яре́ма,
Сирота́ бага́тий.
Таки́мъ и я́ коли́сь-то бувъ.
Мину́ло, дівча́та....
Мину́лося, розійшло́ся,
И сліду не ста́ло.
Се́рце мліе, якъ згада́ю....
Чому́ не оста́лось?
Чому́ не оста́лось, чому́ не вита́ло?
Ле́гше було́ бъ слёзи, журбу́ вилива́ть.
Лю́де одібра́ли, бо імъ було́ ма́ло.
»На́ що ёму́ до́ля? тре́ба закопа́ть:
Вінъ и такъ бага́тий....«
Бага́тий на ла́ти
Та на дрібні слёзи — бода́й не втира́ть!
До́ле мо́я, до́ле! де́ тебе́ шука́ть?
Верни́ся до ме́не, до моє́і ха́ти,
Або́ хочъ присни́ся.... не хо́четця спать.

Вибача́йте, лю́де до́брі:
Мо́же не до ла́ду,
Та прокля́те ли́хо-зли́дні
Кому́ не зава́дить?
Мо́же, ще разъ зустрінемось,
По́ки шкандиба́ю
За Яре́мою по світу,
А мо́же.... й не зна́ю.

Ли́хо, лю́де, всю́ди ли́хо,
Нігде пригорну́тьця:
Куди́, ка́же, хи́лить до́ля,
Туди́ й тре́ба гну́тьця, —
Гну́тьця мо́вчки, усміха́тьця,
Щобъ лю́де не зна́ли,
Що́ на се́рці захо́вано,
Щобъ не привіта́ли.
Бо іхъ ла́ска.... неха́й сни́тця
Тому́, въ ко́го до́ля,
А сироті щобъ не сни́лась,
Не сни́лась нико́ли!
Тя́жко, ну́дно роска́зувать,
А мовча́ть не вмію.
Вилива́йся жъ, сло́во-слёзи:
Со́нечко не гріе,
Не ви́сушить. Поділю́ся
Моіми слёза́ми....
Та не зъ бра́томъ, не зъ сестро́ю —
Зъ німи́ми стіна́ми
На чужи́ні.... А по́ки що́,
До корчми́ верну́ся,
Що́ тамъ ро́битця.

Жидю́га
Дріжи́ть, изігну́вшись
Надъ каганце́мъ: лічить гро́ши
Коло́ ліжка, кля́тий.
А на ліжку.... охъ, ажъ ду́шно!...

Бі́лі ручена́та
Роски́дала, роскри́лася....
Якъ квіточка въ га́ю,
Червоніе; а па́зуха....
Па́зухи нема́е —
Розірвана.... Ма́буть, ду́шно
На пери́ні спа́ти
Одино́кій, молоде́нькій;
Ні съ кимъ розмовля́ти, —
Одна́ ше́пче. Несказа́нно
Га́рна нехрище́на!
Отто́ дочка́, а то́ ба́тько —
Чо́ртова кише́ня.
Стара́ Ха́йка лежи́ть до́лі,
Въ пе́ри́нахъ пога́нихъ.
Де́ жъ Яре́ма? Взя́вши то́рбу,
Потя́гъ у Вільша́ну.

—

КОНФЕДЕРАТИ.

»Одчиня́й, прокля́тий Жи́де!
Бо бу́дешъ би́тий.... одчиня́й!
Лама́йте две́ри, по́ки ви́йде
Стари́й паску́да!«
— »Пострива́й!
Стрива́йте, за́разъ!«
— »Нагая́ми
Свиня́че у́хо! Жартува́ть,
Чи що́, ти хо́чешъ?«
— »Я? съ пана́ми?
Крий Бо́же! за́разъ, да́йте встать,
Ясновельмо́жні (ни́шкомъ — сви́ні).«
— »Па́не полко́внику, лама́й!«
Упа́ли две́ри.... а нага́й
Малю́е вдовжъ жидівську спи́ну.
»Здоро́въ, сви́не, здоро́въ, Жи́де,
Здоро́въ, чо́ртівъ си́ну!«
Та нага́емъ, та нага́емъ.

А Жи́дъ зогну́въ спи́ну:
»Не жартýйте, мості-па́не!«
— »Добри́-вечіръ, въ ха́ту!
Ще разъ ше́льму! ще разъ!... го́ді!
Вибача́й, прокля́тий!
Добри́-вечіръ! а де́ дочка́?«
— »Уме́рла, пано́ве.«
— »Лжешъ, Іу́до! нагая́ми!«
Поси́пались новý.
»Ой па́ночки-голу́бчики,
Ей-Бо́гу, не ма́е!«
— »Бре́шешъ, ше́льмо!«
— »Коли́ брешу́,
Неха́й Бо́гъ кара́е!«
— »Не Бо́гъ, а ми. Признава́йся!«
— »На́ що бъ мавъ хова́ти,
Якъ-би́ жи́ва? Неха́й, Бо́же,
Щобъ я бувъ прокля́тий!...«
»Ха, ха, ха, ха!... Чортъ, пано́ве,
. . . . . співа́е.
Перехристи́сь!«
— »Якъ же воно́?
Да́лебі не зна́ю.«
— »Отта́къ, диви́сь....«
Ляхъ хри́ститця,
А за нимъ Іу́да.
»Бра́во! бра́во! охристи́ли.
Ну, за таке́ чу́до
Могоричу́, мості-па́не!

Чу́ешъ, охрищéний?
Могоричу́!«
— »За́разъ, за́разъ!«
Ревýть, мовъ скажéні,
Ревýть Ляхи́, а поставéць
По столу́ гуля́е.
»Еще По́льща не згинéла!«
Хто-куди́ гука́е.
»Дава́й, Жи́де!«
Охри́щений
Изъ лёху та въ ха́ту
Знай шмигля́е, налива́е;
А конфедера́ти
Знай гука́ють: »Жи́де! ме́ду!«
Жи́дъ не схаменéтця.
»Де́ цимба́ли? грай, псявіро!«
Ажъ корчма́ трясéтця —
Краковя́ка оддира́ють,
Ва́льса та мазу́ра.
И Жидъ гля́не та ни́щечкомъ:
»Шляхе́цька натýра!«
— »До́бре, го́ді! тепе́ръ співа́й!«
— »Не вмію, ей Бо́гу!«
— »Не божи́сь, соба́ча шкýро!«
— »Яку́ жъ вамъ? *Небо́гу?*«

»Була́ коли́сь Га́ндзя,
»Каліка небо́га,
»Божи́лася, моли́лася,

»Що боліли но́ги;
»На па́нщину не ходи́ла,
»А за паробка́ми
»Тихе́сенько, гарне́сенько
»Поміжъ буръяна́ми.«

— »Го́ді! го́ді! це пога́на:
Схизма́ти співа́ють.«
— »Яко́і жъ вамъ? хиба́ оцю́?
Стрива́йте, згада́ю....

»Передъ па́номъ Хве́доромъ
»Хо́дить Жидъ хо́доромъ,
»И задко́мъ
»И передко́мъ
»Передъ па́номъ Хведірко́мъ«.

— »До́бре, го́ді! тепе́ръ плати́!«
— »Жарту́ете, па́не:
За́ що плати́ть?«
— »Що слу́хали.
Не крови́сь, пога́ний!
Не жарту́емъ. Дава́й гро́ши!«
— »Де́ мині іхъ взя́ти?
Ні ше́ляга; я па́нською
Ла́скою бага́тий.«
— »Лжешъ, соба́ко! признава́йся!
А ну́те, пано́ве,
Батога́ми!«

Засвистіли,
Хри́стять Ле́йбу зно́ву.
Періщили, періщили,
Ажъ піръе летіло....
»Ей же Бо́гу, ні ше́ляга!
Іжте моé тіло!
Ні ше́ляга! гвалтъ! рятýйте!«
— »Ось ми порятýемъ.«
— »Постріва́йте, я щось скажý.«
— »Почýемъ, почýемъ,
Та не бреши́, бо, хочъ здо́хни,
Брехня́ не помо́же.«
— »Ні, въ Вільша́ній....«
— »Твоі гро́ши?«
— »Моі!... хова́й Бо́же!
Ні, я кажý, що въ Вільша́ній....
Вільша́нські схизма́ти
По три се́мъі, по чоти́рі
Живýть въ одній ха́ті.«
— »Ми це зна́емъ, бо ми сами́
Іхъ такъ очухра́ли.«
— »Та ні, не те́.... вибача́йте....
Щобъ ли́ха не зна́ли,
Щобъ вамъ гро́ши присни́лися....
Ба́чте, у Вільша́ній
У костёлі.... у ти́таря....
А дочка́ Окса́на!
Хова́й Бо́же! якъ па́нночка!
Що́-то за хоро́ше!

А черві́нцівъ! хочъ не ёго́,
Такъ що́? аби́ гро́ши.«
— »Аби́ гро́ши, одна́ково!
Пра́вду Ле́йба ка́же;
А щобъ пе́вна була́ пра́вда,
Неха́й шляхъ пока́же.
Одяга́йся!«

Поіхали
Ляхи́ у Вільша́ну.
Оди́нъ тілько підъ ла́вою
Конфедера́тъ пъя́ний
Нездужа́ встать, а курни́ка,
Пъя́ний й весе́лий:

. . . . . .
. . . . . .

—

ТИТАРЬ.

»У га́ю, га́ю,
Вітру нема́е;
Місяць висо́ко,
Зіронькѝ ся́ють.
Ви́йди, серде́нько, —
Я виглядáю;
Хочъ на годи́ну,
Моя́ рибчи́но!
Ви́глянь, голу́бко,
Та поворку́емъ,
Та посуму́емъ;
Бо я дале́ко
Сю нічъ мандру́ю.
Ви́глянь же, пта́шко,
Моé серде́нько,
Поки́ близе́нько,
Та поворку́емъ....
Охъ, тя́жко, ва́жко!«

Оттáкъ, хóдя по-пíдъ гáемъ,
Ярéма співáе,
Виглядáе; а Оксáни
Немáе, немáе.
Зóри сяють; середъ нéба
Світить білолúций;
Вербá слýха соловéйка,
Дúвитця въ криницю;
На калúні, надъ водóю,
Такъ и виливáе,
Ненáче зна, що дівчúну
Козáкъ виглядáе.
А Ярéма по долúні
Лéдве-лéдве хóдить,
Не дúвитця, не слýхае....
»На щó мині врóда,
Колú немá щáстя, колú немá дóлі?
Літá молодúі мáрно пропадýть.
Одúнъ я на свíті — стеблó середъ пóля;
Ёгó бýйні вітри пóлемъ рознесýть:
Такъ и менé лю́де не знáють, де діти.
Зá що жъ одцурáлись? що я сиротá.
Однó булó сéрце, однó на всімъ свíті,
Однá душá щúра, та бáчу, що й тá,
Що й тá одцурáлась.«
И хлúнули слёзи.
Поплáкавъ сердéга, утéръ рукавóмъ.
»Оставáйсь здорóва. Въ далéкій дорóзі
Найдý абó дóлю, абó за Днiпрóмъ

Ля́жу голово́ю.... А ти не запла́чешъ,
А ти не поба́чишъ, якъ во́ронъ клюе́
Ті ка́риі о́чи, ті о́чи коза́чі,
Що ти цілува́ла, се́рденько мое́!
Забу́дь моі слёзи, забу́дь сироти́ну,
Забу́дь, що кляла́ся; друго́го шука́й;
Я тобі не па́ра; я въ сі́рій свити́ні,
А ти титарівна. Кра́щого вита́й, —
Вита́й, кого́ зна́ешъ.... така́ моя́ до́ля.
Забу́дь мене́, пта́шко, забу́дь, не жури́сь.
А коли́ почу́ешъ, що на чужімъ по́лі
Схова́ли Яре́му, — ни́шкомъ помоли́сь.
Одна́, се́рце, на всімъ сві́ті
Хо́чъ ти помоли́ся!«
Та й запла́кавъ сірома́ха,
На кий похили́вся.
Пла́че собі тихе́сенько....
Шеле́сть!... коли́ гля́не:
По-пі́дъ га́емъ, мовъ ла́сочка,
Кра́детця Оксана.
Забу́въ; побігъ; обняли́ся.
»Се́рце!« та й зомліли.
До́вго-до́вго тілько — »се́рце«,
Та й зно́ву німі́ли.
»Го́ді, пта́шко!«
— »Ще тро́шечки,
Ще.... ще.... сизокри́лий!
Ви́йми ду́шу!... ще разъ.... ще разъ....
Охъ, якъ я втоми́лась!«

— »Одпочи́нь, моя ти зо́ре!
Ти зъ не́ба злетіла!«
Послáвъ свúтку. Якъ я́сочка,
Усміхну́лась, сіла.
»Сідáй же й ти коло ме́не.«
Сівъ, та й обнялúся.
»Се́рце моé, зо́ре моя́,
Де́ це ти зоріла?«
— »Я сёго́дні забари́лась:
Бáтько занеду́жавъ;
Коло ёго все по́ралась....«
— »А мене́ й байду́же?«
— »Яки́й бо ти, ей же Бо́гу!«
И слёзи блиснýли.
— »Не плачъ, се́рце, я жартýю.«
— »Жáрти!«
Усміхну́лась.
Прихили́лась голóвкою,
Та й ніби заснýла.
»Бачъ, Оксáно, я жартýю,
А ти й справді плáчешъ.
Ну, не плачъ же, глянь на ме́не:
Зáвтра не побáчишъ.
Зáвтра бýду я далéко,
Далéко, Оксáно....
Зáвтра въ-ночі у Чигри́ні
Свячéний достáну.
Дасть вінъ мині сріблó-злóто,
Дасть вінъ мині слáву;

Одягну́ тебе́, обу́ю,
Посажу́, якъ па́ву, —
На дзи́глику, якъ гетьма́ншу,
Та й диви́тьця бу́ду;
По́ки не вмру, диви́тимусь.«
— »А мо́же й забу́дешъ?
Розбага́тіешъ, у Ки́евъ
Поідешъ съ пана́ми,
На́йдешъ собі шляхтя́ночку,
Забу́дешъ Оксану!«
— »Хиба́ кра́ща е́ за те́бе?«
— »Мо́же й е́, — не зна́ю.«
— »Гніви́шъ Бо́га, моє́ се́рце:
Кра́щоі нема́е
Ні на не́бі, ні за не́бомъ;
Ні за си́німъ мо́ремъ
Нема́ кра́щоі одъ те́бе!«
— »Що́ се ти гово́ришъ?
Схамени́ся.«
—»Пра́ву, ри́бко!«
Та й зно́ву, та й зно́ву.
До́вго вони́, якъ ба́чите,
Вели́ таку́ мо́ву.
Цілува́лись, обніма́лись
Зъ усіе́і си́ли;
То пла́кали, то божи́лись,
То ще́ разъ божи́лись.
Ій Яре́ма роска́зувавъ,
Якъ жить вони́ бу́дуть,

Якъ окуе́ всю въ зо́лото,
Якъ до́лю добу́де,
Якъ ви́ріжуть Гайдама́ки
Ляхівъ въ Украіні,
Якъ вінъ бу́де панува́ти,
Коли́ не загине.
Ажъ обри́дло слу́хаючи,
Да́лебі, дівча́та!
»Ото́ яки́й! мовъ и спра́вді
Обри́дло!«
А ма́ти,
Або́ ба́тько якъ поба́чять,
Що ви, моі лю́бі,
Таке́ ди́во чита́ете, —
Гріха́ на всю гу́бу!
Тоді, тоді.... та цуръ ёму́,
А ду́же цікаве!
А на́дто вамъ росказа́ть би,
Якъ коза́къ чорня́вий
Підъ вербо́ю, надъ водо́ю,
Обня́вшись симу́е;
А Окса́на, якъ голу́бка,
Воркує, цілу́е;
То запла́че, то зомліе,
Голо́воньку схи́лить:
»Се́рце мое́, до́ле моя́!
Со́коле мій ми́лий!
Мій!...« ажъ ве́рби нагина́лись
Слу́хать таку́ мо́ву.

Оттó мóва! Не роскажýˊ,
Моі чорнобрóві,
Не роскажýˊ протúвъ ночи,
Атó ще присни́тця.
Нехáй собі розійдутця
Такъ, якъ изійшли́ся, —
Тихéсенько, гарнéсенько,
Щобъ ніхтó не бáчивъ
Ні дівóчі дрíбні слёзи,
Ни щи́рі козáчі.
Нехáй собі.... мóже, ще разъ
Вони́ на сімъ свíті
Зострінутця.... побáчимо....

А тимъ чáсомъ свíтить
Зъ усіхъ віконъ у ти́таря.
Щó-то тамъ твори́тця?
Трéба гля́нуть, та росказáть....
Бодáй не диви́тьця!

Бодáй не диви́тись, бодáй не казáти!
Бо за людéй сóромъ, бо сéрце боли́ть.
Гля́ньте, подивітця: то конфедерáти,
Лю́де, що зібрáлись вóлю бороня́ть.
Борóнять, прокля́ті.... Будь прокля́та мáти,
И день, и годи́на, коли́ понеслá.
Коли́ породи́ла, на світъ привелá!
Дивітця, що рóблять у ти́таря въ хáті
Пекéльниі діти.

У печі палá

Огóнь и свiтить на всю хáту,
Въ кутку́ собáкою дрижúть
Прокля́тий Жидъ; конфедерáти
Кричя́ть до ти́таря: »Хочъ жить?
Скажи́, дé гро́ши?«
Той мовчи́ть.
Нали́гачемъ скрути́ли ру́ки,
Объ зéмлю вдáрили — немá,
Немá нi слóва.
»Мáло му́ки!
Давáйте при́ску! дé смолá?
Кропи́ ёго́! оттáкъ! холóне?
Мерщiй же при́скомъ посипáй!
Щó? скáжешъ, шéльмо?... И не стóгне!
Завзя́та бéстiя! стривáй!«
Наси́пали въ халя́ви жáру....
»У тiмъє цвя́шокъ закатáй!«
Не ви́терпiвъ святói кáри,
Упáвъ сердéга. Пропадáй,
Душá, безъ спóвиді святói!
»Оксáно, дóчко!« та й умéръ.
Ляхи́ задýмалися стóя,
Хочъ и запéклi.
»Щó жъ тепéръ,
Панóве рáди? Помiркýемъ,
Тепéръ зъ нимъ нiчого робúть.
Запáлимъ цéркву!«
— »Гвалтъ! рятýйте!
Хто въ Бóга вiруе!« кричúть

На дво́рі, го́лосъ, що е́ си́ли.
Ляхи́ зомлі́ли. »Хто таки́й?«
Окса́на въ две́ри: »Вби́ли! вби́ли!«
Та й па́да кри́жемъ. А старши́й
Махну́въ руко́ю на грома́ду.
Пону́ра шля́хта, мовъ хорти́,
За две́ри ви́йшла. Самъ поза́ду
Бере́ зомлілую....
Де́ жъ ти,
Яре́мо, де́ ти? подиви́ся!
А вінъ мандру́ючи співа́,
Якъ Наліва́йко зъ Ляхо́мъ би́вся.

Ляхи́ пропа́ли; неживá
Пропа́ла зъ ни́ми и Окса́на.
Соба́ки де́-де по Вильша́ній
Зага́вкають, та й замовчя́ть.
Біліе місяць; лю́де сплять,
И ти́тарь спить.... Не ра́но вста́не:
На віки, пра́ведний, засну́въ.
Горіло світло, погаса́ло,
Пога́сло.... Ме́ртвий мовъ здригну́въ,
И су́мно-су́мно въ ха́ті ста́ло.

—

СВЯТО ВЪ ЧИГИРИНІ.

Гетьма́ни, гетьма́ни, якъ-би́ то ви вста́ли,
Вста́ли, подиви́лись на той Чигири́нъ,
Що ви будува́ли, де ви панува́ли!
Запла́кали бъ тя́жко, бо ви бъ не пізна́ли
Коза́цькоі сла́ви уби́тихъ руінъ.

База́ри, де військо, якъ мо́ре черво́не,
Передъ бунчука́ми, бува́ло, гори́ть,
А ясновельмо́жний, на воронімъ ко́ні,
Блисне́ булаво́ю — мо́ре закипи́ть....
Закипи́ть, и розлило́ся
Степа́ми, яра́ми;
Ли́хо мліе передъ ни́ми....
А за коза́ками....
Та що́ й каза́ть?... мину́лося;
А те, що́ мину́ло,
Не зга́дуйте, панибра́ти....
. . . . . .

Та й що съ то́го, що згада́ешъ?
Згада́ешъ — запла́чешъ.
Ну, хочъ гля́немъ на Чигири́нъ,
Коли́сь-то коза́чий.

Изъ-за лісу, зъ-за тума́ну,
Місяць виплива́е,
Червоніе, круглоли́ций,
Гори́ть, а не ся́е,
Нена́че зна, що не тре́ба
Лю́дямъ ёго́ світу,
Що пожа́ри Украіну
Нагріють, освітять.
И сме́рклося, а въ Чигри́ні,
Якъ у домови́ні,
Су́мно-су́мно. (Отта́къ було́
По всій Украі́ні
Противъ но́чи Маковія,
Якъ ножі свяги́ли).
Люде́й не чуть; черезъ база́ръ
Кажа́нъ костокри́лий
Перелети́ть; на ви́гоні
Сова́ завива́е.
А де́ жъ лю́де?... Надъ Тя́сминомъ,
У те́мному га́ю,
Зібра́лися; стари́й, мали́й,
Убо́гий, бага́тий
Поедна́лись, — дожида́ють
Вели́кого свя́та.

У те́мному га́ю, въ зеле́ній дібро́ві,
На припо́ні ко́ні ота́ву скубу́ть;
Осі́длані ко́ні, вороні гото́ві.
Куди́-то поідуть? кого́ повезу́ть?
Онъ кого́, дивітця. Лягли́ по доли́ні,
Нена́че поби́ті, ні сло́ва не чу́ть.
Отто́ Гайдама́ки. На гвалтъ Украіни,
Орли́ налетіли; вони́ рознесу́ть
Ляха́мъ, Жида́мъ ка́ру;
За кровъ и пожа́ри
Пе́кломъ Гайдама́ки Ляха́мъ оддаду́ть.

По-пі́дъ дібро́вою стоя́ть
Вози́ зали́зної тара́ні:
То ще́дроі гости́нець па́ні.
Уміла що́ кому́ дава́ть,
Не вро́ку ій, неха́й царству́е;
Неха́й не ва́дить, якъ не чу́е!
Поміжъ воза́ми нігде стать,
Нена́че въ і́рій налетіло
Зъ Смі́ля́нщини, съ Чигирина́,
Про́сте коза́цство, старшина́,
На пе́вне ді́ло налетіли.
Коза́цьке па́нство похожа́е,
Въ кире́яхъ чо́рнихъ, якъ оди́нъ,
Тихе́нько хо́дя розмовля́е
И погляда́е на Чигри́нъ.

СТАРШИНА ПЕРВИЙ.

Старий Головатий щось дуже коверзує.

СТАРШИНА ДРУГИЙ.

Мудра голова, сидить собі въ хуторі, ніби не знае нічого, а дивисся — скрізь Головатий. »Коли самъ«, каже, »не повершу, то синові передамъ.«

СТАРШИНА ТРЕТІЙ.

Та й синъ же штука! Я вчора зострівся зъ Залізнякомъ; таке росказуе про ёго, що цуръ ёму! »Кошовимъ«, каже, »буде, та й годі; а може ще и гетьманомъ, коли тее....«

СТАРШИНА ДРУГИЙ.

А Гонта на що? а Залізняк? до Гонти сама.... сама писала: »Коли, каже....«

СТАРШИНА ПЕРВИЙ.

Цитьте лишень, здаетця дзвонять!

СТАРШИНА ДРУГИЙ.

Та ні, то люде гомонять.

СТАРШИНА ПЕРВИЙ.

Гомоня́ть, поки́ Ляхи́ почу́ють. Охъ, старі го́лови та розу́мні; химе́рять - химе́рять, та й зро́блять зъ ле-меша́ шва́йку. Де мо́жна ла́нтухъ, тамъ то́рби не тре́-ба. Купи́ли хріну, тре́ба ззісти; пла́чте о́чи, хочъ по-вила́зьте: ба́чили, що́ купова́ли; гро́шамъ не про-пада́ть! Ато́ ду́мають - ду́мають, ні въ-го́лосъ ні мо́в-чки; а Ляхи́ догада́ютця — о́тъ тобі й шшикъ! Що́ тамъ за ра́да? чомъ вони́ не дзво́нять? Чимъ спи́нишъ наро́дъ, щобъ не гомонівъ? Не де́сять душъ, а сла́ва Бо́гу вся Смиля́нщина, коли́ не вся Украіна. Онъ, чу́-ете? співа́ють.

СТАРШИНА ТРЕТІЙ.

Спра́вді співа́ щось; піду́ спиню́.

СТАРШИНА ПЕРВИЙ.

Не спиня́й, неха́й собі співа́е, аби́ не го́лосно.

СТАРШИНА ДРУГИЙ.

Отто́, ма́буть, Воло́хъ! Не вте́рпівъ таки́ стари́й ду́-рень; тре́ба, та й го́ді.

СТАРШИНА ТРЕТІЙ.

А му́дро співа́е! коли́ ні послу́хаешъ, усе́ и́ншу.

Підкра́дьмось, бра́тці, та послу́хаемъ, а тимъ ча́сомъ задзво́нять.

СТАРШИНА ПЕРВИЙ И ДРУГИЙ.

А що́ жъ? то й ходімо!

СТАРШИНА ТРЕТІЙ.

До́бре, ходімо.

(Старшини́ ни́шкомъ ста́ли за ду́бомъ, а пі́дъ ду́бомъ сиди́ть слипи́й кобза́рь; круго́мъ ёго Запоро́зці и Гайдама́ки. Кобза́рь співа́е съ пова́гою и го́лосно).

»Ой Воло́хи, Воло́хи,
Васъ оста́лося тро́хи;
И ви, Молдава́ни,
Тепе́ръ ви не па́ни:
Ва́ши господа́ри
Наймити́ Тата́рамъ,
Туре́цькимъ султа́намъ.
Въ кайда́нахъ, въ кайда́нахъ!
Го́ді жъ, не журітця;
Га́рно помолітця,
Брата́йтеся зъ на́ми,
Зъ на́ми козака́ми;
Згада́йте Богда́на,

Старо́го гетьма́на;
Бу́дете пана́ми,
Та, якъ ми, зъ ножа́ми,
Зъ ножа́ми свяги́ми
Та зъ ба́тькомъ Макси́момъ
Сю нічъ погуля́емъ,
Ляхівъ погойда́емъ,
Та такъ погуля́емъ,
Що ажъ пе́кло засмі́ётця,
Земля́ затрясе́тця,
Не́бо запала́е....
До́бре погуля́емъ!«

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

До́бре погуля́емъ! пра́вду стари́й співа́, якъ не бре́ше. А що́ бъ то зъ ёго за кобза́рь бувъ, якъ-би́ не Воло́хъ!

КОБЗАРЬ.

Та я й не Воло́хъ; такъ тілько — бувъ коли́сь у Воло́щині, а лю́де й зову́ть Воло́хомъ, самъ не зна́ю, за́ що.

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

Ну, та дарма́; утни́ ще яку́-не́будь. А ну́ лише́нь про ба́тька Макси́ма ушкварь.

ГАЙДАМАКА.

Та не го́лосно, щобъ не почу́ла старшина́.

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

А що́ намъ ва́ша старшина́? почу́е, такъ послу́ха, коли́ маé чимъ слу́хати, та й го́ді. У насъ оди́нъ старши́й — ба́тько Макси́мъ; а вінъ якъ почу́е, то ще карбо́ванця дасть. Співа́й, ста́рче Бо́жий, не слу́хай ёго́.

ГАЙДАМАКА.

Та воно́ такъ, чоловіче; я це й са́мъ зна́ю, та о́сь що: не такъ пани́, якъ підпа́нки, або́ — по́ки со́нце зійде, то роса́ о́чи ви́сть.

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

Брехня́! співа́й, ста́рче Бо́жий, яку́ зна́ешъ, ато́ й дзво́на не діждемо — поснемо́.

ГУРТОМЪ.

Спра́вді поснемо́; співа́й яку́-не́будь.

КОБЗАРЬ *(співа́е)*.

Літа́ оре́лъ, літа́ си́зий
По-пі́дъ небеса́ми:

Гуля́ Макси́мъ, гуля́ ба́тько
Степа́ми-лісо́ми.
Ой літа́е оре́лъ си́зий,
А за нимъ орля́та;
Гуля́ Макси́мъ, гуля́ ба́тько,
А за нимъ хлопя́та.
Запоро́зці ті хлопя́та,
Сини́ ёго́, діти.
Поміркýе, загада́е,
Чи би́ти, чи пи́ти,
Чи танцюва́ть, то й ушква́рять,
Ажъ земля́ трясе́тця.
Заспіва́е — заспіва́ють,
Ажъ ли́хо сміе́тця.
Горілку, медъ, не ча́ркою,
Поставце́мъ черка́е,
А во́рога заплю́щившись
Ката́, не мина́е.
Отаки́й-то нашъ ота́манъ,
Оре́лъ сизокри́лий!
И воюе, и гарцюе
Зъ усіе́і си́ли —
Нема́ въ ёго ні осе́лі,
Ні са́ду, ні ста́ву....
Степъ и мо́ре; скрізь би́тий шляхъ,
Скрізь зо́лото, сла́ва.
Шануйтеся жъ, вра́жі Ляхи́,
Скаже́ні соба́ки:

Йде Залізня́къ Чо́рнимъ шля́хомъ,
За нимъ Гайдама́ки.

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

Оце́, то такъ! вчи́стивъ, нічого сказа́ти: и до-ладу́, и пра́вда. До́бре, да́лебі до́бре! Що́ хо́че, то такъ и втне́. Спаси́бі, спаси́бі.

ГАЙДАМАКА.

Я щось не второ́павъ, що́ вінъ співа́въ про Гайдама́ківъ?

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

Яки́й бо ти бевзь и спра́вді! Ба́чишъ, о́сь що вінъ співа́въ: щобъ Ляхи́ пога́ні, скаже́ні соба́ки, ка́ялись бо йде Залізня́къ Чо́рнимъ шля́хомъ зъ Гайдама́ками, щобъ Ляхівъ, ба́чишъ, різа́ти....

ГАЙДАМАКА.

И вішати, и мордува́ти! До́бре, ей Бо́гу, до́бре! Ну, це такъ! Да́лебі, давъ би карбо́ванця, якъ-би́ бувъ не пропи́въ учо́ра! Шко́да! Ну, неха́й стара́ вя́зне, більше мя́са бу́де. Поборгу́й, будь ла́скавъ, за́втра одда́мъ. Утни́ ще́ що-не́будь про Гайдама́ківъ.

КОБЗАРЬ.

До гро́шей я не ду́же ла́сий. Аби́ була́ ла́ска слу́хати, по́ки не охри́плъ, співа́тиму; а охри́плу — ча́рочку, дру́гу тії ледащи́ці-живи́ці, я́къ-то ка́жуть, та й зно́ву. Слу́хайте жъ, пано́ве грома́до!

»Ночува́ли Гайдама́ки
Въ зеле́ній дібро́ві,
На припо́ні па́сли ко́ні,
Сі́длані, гото́ві.
Ночува́ли Ляшки́-панки́
Въ буди́нкахъ зъ Жида́ми,
Напили́ся, простягли́ся,
Та й....«

ГРОМАДА.

Щитъ лише́нь! здае́тця, дзво́нять. Чу́ешъ? . . . ще́ разъ.... о!...

КОБЗАРЬ.

Задзвони́ли, задзвони́ли!
Пішла́ луна́ га́емъ.
Идіть же ви, та молітесь,
А я доспіва́ю.

Повали́ли Гайдама́ки,

Ажъ сто́гне дібро́ва;
Не повезли́, а на пле́чахъ
Чума́цькі воло́ві
Несу́ть вози́. А за ни́ми
Сліпи́й Воло́хъ зно́ву:
»Ночува́ли Гайдама́ки
Въ зеле́ній дібро́ві.«
Шкандиба́е, курни́кае
И гичъ не до ре́чи.
»Ну лишъ и́ншу, ста́рче Бо́жий!«
Зъ воза́ми на пле́чахъ
Кричя́ть ёму́ Гайдама́ки.
— »До́бре, хло́пці, на́те!
Отта́къ! отта́къ! до́бре, хло́пці!
А ну́те, хлопя́та,
Ушкова́римо!«
Земля́ гне́тця,
А вони́ зъ воза́ми
Такъ и ріжуть. Кобза́рь гра́е,
Дода́е слова́ми:

»Ой гопъ таки́ такъ!
Кли́че Га́ндзю коза́къ:
»Ходи́, Га́ндзю, пожарту́ю,
»Ходи́, Га́ндзю, поцілу́ю;
»Ходімъ, Га́ндзю, до попа́
»Бо́гу помоли́тьця;
»Нема́ жи́та ні снопа́,
»Вари́ вареники́ці.«

Оженúвся, зажурúвся —
Нічóго немáе;
У рядни́ні ростýть діти,
А козáкъ співáе:
»И по хáті ти-ни-ни́,
»И по сіняхъ ти-ни-ни́,
»Вари́, жінко, лини́,
»Ти-ни-ни́, ти-ни-ни́!«

— »Дóбре! дóбре! щé разъ! щé разъ!«
Кричя́ть Гайдамáки.

— »Ой гопъ того́ дúва!
Наварúли Ляхú пúва,
А ми бýдемъ шинкувáть,
Ляшківъ-панківъ частувáть.
Ляшківъ-панківъ почастýемъ,
Съ панянкáми пожартýемъ.
Ой гопъ таки́ такъ!
Кли́че пáнну козáкъ:
»Пáнно, пта́шко моя́!
»Пáнно, дóле моя́!
»Не сорóмся, дай рýченьку,
»Ходімъ погуля́ймо;
»Нехáй лю́дямъ лúхо сни́тця,
»А ми заспівáймо.
»А ми заспівáймо,
»А ми посідáймо,

»Па́нно, пта́шко моя́,
»Па́нно, до́ле моя́!«

— »Ще́ разъ, ще́ разъ!«

— »Якъ-би́ таки́, або́ такъ, або́ сякъ,
Якъ-би́ таки́ Запоро́зський коза́къ,
Якъ-би́ таки́ молоди́й, молоди́й,
Хочъ по ха́ті бъ поводи́въ, поводи́въ.
Страхъ мині не хо́четця
Зъ стари́мъ дідомъ моро́читьця,
Якъ-би́ таки́....«

— »Цу-цу, скаже́ні! схаменітця!
Бачъ, росходи́лися! А ти́,
Стара́ соба́ко, де́ бъ моли́тьця,
Верзе́шъ тутъ по́гань. Отъ чорти́!«
Кричи́ть ота́манъ. Опини́лись;
Ажъ це́рковъ ба́чять. Дякъ співа́,
Попи́ съ кади́лами, съ кропи́ломъ;
Грома́да — ніби неживá,
А ні теле́нь.... Поміжъ воза́ми
Попи́ съ кропи́лами пішли́;
За ни́ми корогви́ несли́,
Якъ на вели́кдень надъ паска́ми.
»Молітесь, бра́тія, молітесь!«
Такъ благочи́нний начина́:
»Круго́мъ свято́го Чигрина́

Сторóжа стáне съ тогó світу,
Не дасть святóго роспинáть.
А ви Украíну ховáйте:
Не дáйте мáтері, не дáйте
Въ рукáхъ у кáта пропадáть.
Одъ Конашéвича и дóсі
Пожáръ не гáсне, лю́де мруть,
Конáють въ тю́рмахъ, гóлі, бóсі....
Діти нехри́щені ростýть,
Козáцькі діти; а дівчáта!...
Крáю козáцького красá
У Ля́ха вя́не, якъ першъ мáти,
И непокри́тая косá
Стидóмъ січéтця; кáрі óчи
Въ невóлі гáснуть; роскováть
Козáкъ сестрý своюо́ не хóче,
Самъ не сорóмитця конáть
Въ ярмі у Ля́ха.... гóре, гóре!
Молітесь, діти! стрáшний судъ
Ляхи́ въ Украíну несýть —
И зарида́ють чóрні гóри.
Згада́йте прáведныхъ гетмáнівъ:
Дé іхъ моги́ли? дé лежи́ть
Остáнокъ слáвного Богдáна?
Дé Остряни́цина стоіть
Хочъ-би́ убóгая моги́ла?
Дé Наливáйкова? немá!
Живóго й мéртвого спали́ли.
Дé той Богýнъ, дé та зімá?

Ингу́лъ що-зіму замерза́е —
Богу́нъ не вста́не загати́ть
Шляхе́тськимъ тру́помъ. Ляхъ гуля́е!
Нема́ Богда́на червони́ть
И Жо́вті Во́ди й Рось зеле́ну.
Сумує Ко́рсу̀нь стародéнний:
Нема́ журбу́ съ кимъ поділи́ть.
И Альта пла́че: »Тя́жко жи́ти!
»Я со́хну, со́хну.... де́ Тара́съ?
»Нема́, не чуть.... не въ ба́тька діти!«
Не пла́чте, бра́тія: за насъ
И ду́ши пра́ведныхъ, и си́ла
Архистрати́га Михаіла.
Не за гора́ми ка́ри часъ.
Моліtесь, бра́тія?«

Моли́лись,
Моли́лись щи́ро козаки́,
Щи́ро, якъ діти; не жури́лись,
Ду́мали те́е.... а зроби́лось —
Надъ козака́ми хусточки́!
Одно́ добро́, одна́ сла́ва —
Біліе хусти́на,
Та й ту́ знімуть....
А дия́конъ:
»Неха́й во́рогъ ги́не!
Беріть ножі! освяти́ли.«
Уда́рили въ дзво́ни,
Реве́ га́емъ: »освяти́ли«,

Ажъ се́рце холо́не!
Освяти́ли, освяти́ли!
Ги́не шля́хта, ги́не!
Розібра́ли, заблищ́али
По всій Украі́ні.

ТРЕТІ ПІВНІ.

Ще день Украйну катува́ли
Ляхи́ скажéні; ще одúнъ,
Одúнъ остáнній сумува́ли
И Украіна, и Чигри́нъ.
И той минýвъ — день Маковія,
Велúке свя́то въ Украíні.
Минýвъ — и Ляхъ, и Жидови́нъ
Горілки, крóві упива́лись
Клялú схизмáта, роспина́ли,
Клялú, що нічого вже взять.
А Гайдамáки мóвчки жда́ли
Пóки погáнці ля́жуть спать.
Лягли́, и въ гóлови не кла́ли,
Що вже імъ за́втра не встава́ть.
Ляхи́ заснýли, а Іýди,
Ще лічять гróши у-ночі,
Безъ світла лічять бариші,
Щобъ не поба́чили, бачъ, лю́де.

И ті на зо́лото лягли́,
И сномъ нечи́стимъ задрімáли.
Дрімáють.... на віки бодáй задрімáли!
А тимъ чáсомъ місяць пливé оглядáть
И нéбо, и зóрі, и зéмлю, и мóре,
Та гля́нуть на лю́де, що́ вони́ мото́рять,
Щобъ Бóгові врáнці про те росказáть.
Світить білоли́ций на всю Украíну,
Світить.... а чи бáчить мою́ сироти́ну,
Оксáну зъ Вільшáни, мою́ сироту́?
Дé ії́ мордýють, дé вонá воркýе?
Чи знáе Ярéма? чи знáе, чи чýе?
Побáчимо пóтімъ, а тепéръ не ту,
Не тý заспівáю, и́ншої загрáю;
Ли́хо — не дівчáта — бýде танцювáть.
Недóлю співáю козáцького крáю;
Слýхайте жъ, щобъ дітямъ пóтімъ росказáть,
Щобъ и діти знáли, внýкамъ росказáли,
Якъ козаки́ шля́хту тя́жко покарáли,
За тé, що не вміла въ добрі панувáть.

Гомоніла Украíна,
Дóвго гомоніла,
Дóвго, дóвго, кровъ степáми
Текláчервоніла.
Текlá, текlá, та й ви́сохла.
Степи́ зеленіють;
Діди́ лежя́ть, а надъ ни́ми
Моги́ли синіють.

Та що́ съ то́го, що висо́кі?
Ніхто́ іхъ не зна́е,
Ніхто́ щи́ро не запла́че,
Ніхто́ не згада́е.
Тільки вітеръ тихе́сенько
Повіе надъ ни́ми,
Тільки роса́ране́сенько
Слёза́ми дрібни́ми
Іхъ уми́е. Зійде со́нце,
Осу́шить, пригріе;
А уну́ки? імъ байду́же,
Жи́то собі сіють.
Бага́то іхъ, а хто ска́же,
Де́ Го́нти моги́ла, —
Му́ченика пра́ведного
Де похорони́ли?
Де́ Залізня́къ, душа́ щи́ра,
Де́ одпочива́е?
Тя́жко! ва́жко! . . . .
. . . . . .

Гомоніла Україна,
До́вго гомоніла,
До́вго, до́вго кровъ степа́ми
Текла́-червоніла.
И день, и нічъ гвалтъ, гарма́ти;
Земля́ сто́гне гне́тця;
Су́мно, стра́шно, а згада́ешъ —
Се́рце усміхне́тця.

Місяцю мій я́сний! зъ висо́кого не́ба
Схова́йся за го́ру, бо світу не тре́ба;
Стра́шно тобі бу́де, хочъ ти й ба́чивъ Рось,
И Альту, и Се́ну, и тамъ розлило́сь,
Не знать за́ що, кро́ви широ́кее мо́ре.
А тепе́ръ що́ бу́де! Схова́йся жъ за го́ру;
Схова́йся, мій дру́же, щобъ не довело́сь
На ста́рість запла́кать....

Су́мно, су́мно середъ не́ба
Ся́е білоли́ций.
По-надъ Дніпро́мъ коза́къ иде́,
Мо́же, зъ вечорни́ці.
Иде́ смутни́й, невесе́лий,
Ле́две несу́ть но́ги.
Мо́же, дівчи́на не лю́бить,
За те, що убо́гий?
И дівчи́на ёго́ лю́бить,
Хочъ ла́та на ла́ті.
Чорнобрівий, а не зги́не,
То бу́де й бага́тий.
Чого́ жъ смутни́й чорнобрівий
Иде́ — чуть не пла́че?
Яку́сь тяжку́ недо́леньку
Віщу́е коза́че.
Чу́е се́рце, та не ска́же,
Яке́ ли́хо бу́де.
Мине́ ли́хо.... Круго́мъ ёго
Мовъ ви́мерли лю́де.

А ні півня, ні соба́ки:
Тілько изъ-за га́ю
Десь дале́ко сіроман́ьці
Вовки́ завива́ють.
Байдуже́! иде́ Яре́ма,
Та не до Окса́ни,
Не въ Вільша́ну на до́світки, —
До Ляхівъ пога́нихъ
У Черка́си. А тамъ тре́тій
Півень заспіва́е....
А тамъ.... а тамъ.... Йде Яре́ма,
На Дніпръ погляда́е.

»Ой Дніпре мій, Дніпре широ́кий та ду́жий!
Бага́то ти, ба́тьку, у мо́ре носи́въ
Коза́цькоі кро́ви; ще понесе́шъ, дру́же!
Червони́въ ти си́нє, та не напоівъ;
А сю нічъ упъе́сся. Пеке́льнее свя́то
По всій Украіні сю нічъ зареве́;
Потече́ бага́то, бага́то, бага́то
Шляхе́тськоі кро́ви. Коза́къ оживе́;
Оживу́ть гетьма́ни въ золотімъ жупа́ні;
Проки́нетця до́ля; коза́къ заспіва́:
»Ні Жи́да, ні Ля́ха«, а въ степа́хъ Украйни —
Дай-то Бо́же ми́лий — блисне́ булава!«

Такъ ду́мавъ, иду́чи въ ла́таній свити́ні,
Серде́га Яре́ма зъ свяче́нимъ въ рука́хъ.
А Дніпръ, мовъ підслу́хавъ: широ́кий та си́ній,

Підня́въ го́ри-хви́лі; а въ очерета́хъ
Реве́, сто́гне, завива́е,
Ло́зи нагина́е;
Грімъ гого́че, а бли́скавка
Хма́ру роздира́е.
Иде́ собі нашъ Яре́ма,
Нічо́го не ба́чить;
Одна́ ду́мка усміхне́тця;
А дру́га запла́че.
»Тамъ Оксана, тамъ ве́село
И въ сі́рій свити́ні;
А тутъ.... а тутъ.... що́ ще бу́де?
Мо́же ще заги́ну.«
А тимъ ча́сомъ изъ байра́ку
Півень — кукуріку!
»А, Черка́си!... Бо́же ми́лий!
Не вкороти́ віку!«

—

ЧЕРВОНИЙ БЕНКЕТЪ.

Задзвони́ли въ усі дзво́ни
По всій Украíні;
Закрича́ли Гайдама́ки:
»Ги́не шля́хта, ги́не!
Ги́не шля́хта! погуля́емъ
Та хма́ру нагрiемъ!«
Занялáся Смиля́нщина,
Хма́ра червоніе.
А найпе́рша Медведівка
Хма́ри нагрива́е.
Гори́ть Сміла, Смiля́нщина
Кро́въю пiдплива́е.
Гори́ть Ко́рсунь, гори́ть Ка́нівъ,
Чигири́нъ, Черка́си;
Чо́рнимъ шля́хомъ запала́ло,
И кровъ полила́ся
Ажъ у Воли́нь. По Поліссі
Го́нта бенкету́е,

А Залізня́къ въ Смиля́нщині
Дома́ску гарту́е
У Черка́сахъ, де й Яре́ма
Про́буе свяче́ний.
»Отта́къ, отта́къ! до́бре діти,
Мордýйте скаже́нихъ!
До́бре хло́пці!« на база́рі
Залізня́къ гука́е.
Круго́мъ пе́кло; Гайдама́ки
По пе́клу гуля́ють.
А Яре́ма — стра́шно гля́нуть —
По три, по чоти́рі
Такъ и кладе́. »До́бре, си́ну,
Ма́тері іхъ хи́ря!
Мордýй, мордýй: въ раю́ бýдешъ,
Або́ есаýломъ.
Гуля́й, си́ну! ну́те, діти!«
И діти майнýли
По го́рищахъ, по комо́рахъ,
По лёха́хъ, усю́ди;
Всіхъ укла́ли, все забра́ли.
»Тепе́ръ, хло́пці, бýде!
Утоми́лись, одпочи́ньте.«
Улиці, база́ри
Кри́лись трýпомъ, плили́ кро́въю.
»Ма́ло кля́тимъ ка́ри!
Ще разъ тре́ба перемýчить,
Щобъ не повстава́ли
Нехрище́ні, кля́ті дýши.«

На базáръ збірáлись
Гайдамáки. Йдé Ярéма,
Залізнякъ гукáе:
»Чýешъ, хлóпче? ходи́ сюди́;
Не бійсь, не злякáю.«
— »Не боюся!« Зняв́ши шáпку,
Ставъ, мовъ перéдъ пáномъ.
»Відкіля́ ти? хтó ти такúй?«
— »Я, пане, зъ Вільшáни.«
— »Зъ Вільшáноі, де тúтаря
Пси замордувáли?«
— »Дé? якóго?«
— »У Вильшáній;
И кáжуть, що вкрáли
Дочкýгó, коли́ знáешъ.«
— »Дочкý, у Вільшáній?«
— »У тúтаря, коли́ знавáвъ.«
— »Оксáно, Оксáно!«
Лéдве вúмовивъ Ярéма
Та й упáвъ додóлу.
»Эгé! óсь що.... Шкóда хлóпця,
Провітри, Микóло!«
Провітрився. »Бáтьку! брáте!
Чомъ я не сторýкий?
Дáйте ножá, дáйте сúлу,
Мýки Ляхáмъ, мýки!
Мýки страшноі, щобъ пéкло
Тряслóся та мліло!«
— »Дóбре, сúну, ножі бýдуть,

На святе́е ді́ло
Ході́мъ зъ на́ми у Лися́нку
Ножі́ гартува́ти!«
— »Ході́мъ, ході́мъ, ота́мане,
Ба́тьку ти мій, бра́те,
Мій еди́ний! На край світа
Полечу́, доста́ну,
Съ пе́кла ви́рву, ота́мане....
На край світа, па́не....
На край світа, та не найду́,
Не найду́ Окса́ни!«
— »Мо́же й на́йдешъ. А я́къ тебе́
Зову́ть? я не зна́ю.«
— »Яре́мою.«
— »А прізвище?«
— »Прізви́ща нема́е!«
— »Хиба́ байстрю́къ? Безъ прізвища —
Запиши́, Мико́ло,
У reéстеръ. Неха́й бу́де....
Неха́й бу́де Го́лий,
Такъ и пиши́!«
— »Ні, пога́но!«
— »Ну хиба́ Бідо́ю?«
— »И це не такъ.«
— »Стрива́й лише́нь,
Пиши́ Галайдо́ю.«
Записа̀ли.
»Ну, Гала́йдо,
Поідемъ гуля́ти.

На́йдешъ до́лю.... а не на́йдешъ...
Руша́йте, хлопя́та.«
И Яре́мі дали́ коня́
За́йвого зъ обо́зу.
Усміхну́вся на воронімъ
Та й зно́ву у слёзи.
Виіхали за ца́рину;
Пала́ють Черка́си....
»Чи всі діти?«
— »Усі ба́тьку!«
»Гайда́!«
Простягла́ся
По дібро́ві по-надъ Дніпро́мъ
Коза́цька вата́га.
А за ни́ми кобза́рь Воло́хъ
Перева́ги - ва́ги
Шкандиба́е на ко́нику,
Козака́мъ співа́е:
»Гайдама́ки, Гайдама́ки,
Залізня́къ гуля́е.«

Поіхали.... а Черка́си
Пала́ють, пала́ють.
Байдуже́, ніхто́ й не гля́не.
Смію́тця та ла́ють
Кля́ту шля́хту. Хто бала́ка,
Хто кобзаря́ слу́ха.
А Залізня́къ попе́реду
Нашоро́шивъ у́ха;

Іде со́бі, лю́льку ку́рить,
Нікóму ні слóва.
А за нимъ німи́й Яре́ма.
Зеле́на дібро́ва
И те́мний гай, и Дніпръ ду́жий,
И висо́кі го́ри,
Не́бо, зо́рі, добро́, лю́де
И лю́тее го́ре —
Все пропа́ло, все! ні чо́го
Не зна́е, не ба́чить,
Якъ уби́тий. Тя́жко ёму́,
Тя́жко, а не пла́че.
Ні, не пла́че: змія́ лю́та,
Жа́дна випива́е
Ёго́ слёзи, да́вить ду́шу,
Се́рце роздира́е.
»Ой ви слёзи, дрíбні слёзи!
Ви зми́ете го́ре;
Зми́йте ёго́.... тя́жко! ну́дно!
И си́нёго мо́ря,
И Дніпра́, щобъ ви́лить лю́те,
И Дніпра́ не ста́не.
Занапасти́ть хиба́ ду́шу?
Оксáно, Оксáно!
Де́ ти, де́ ти? подиви́ся,
Моя́ ти еди́на,
Подиви́ся на Яре́му.
Де́ ти? Мо́же, ги́не,
Мо́же, тя́жко клене́ до́лю,

Клене́, умірáе,
Абó въ пáна у кайдáнахъ
У склепу́ конáе.
Мóже, згáдуе Ярéму,
Згáдуе Вільшáну,
Клúче ёгó: »Сéрце моé,
»Обнімúй Оксáну!
»Обнімемось, мій сóколе!
»Навіки зомліемъ.
»Нехáй Ляхú згнущáютця, —
»Не почýемъ!...« Віе,
Віе вітеръ зъ-за Лимáну,
Гне топóлю въ пóлі,
И дівчúна похúлитця,
Куди́ гне недóля.
Посумýе, пожýритця,
Забýде.... и мóже....
У жупáні самá пáні;
А Ляхъ.... Бóже, Бóже!
Карáй пéкломъ мою́ дýшу,
Вúлий мýки мóре,
Розбúй кáру надо мнóю,
Та не́ такúмъ гóремъ
Карáй сéрце: розірвéтця,
Хочъ-бú бýлó кáмень.
Дóле моя́! сéрце моé!
Оксáно, Оксáно!
Дé ти ділася, поділáсь?«
И хлúнули слёзи;

Дрíбні-дрíбні полили́ся.
Де вони́ взяли́ся!
А Залізня́къ Гайдама́камъ
Вели́ть опини́тись:
»У лісъ, хло́пці! вже світа́е
И ко́ні приста́ли:
Попасемо́«, — и тихе́нько
У лíсі схова́лись.

—

ГУПАЛІВЩИНА.

Зійшло́ со́нце; Украіна —
Де пала́ла, тліла,
А де́ шля́хта, запе́ршися,
У буди́нкахъ мліла.
Скрізь по се́лахъ ши́бениці;
Навішано тру́пу —
Тільки старши́хъ, а такъ шля́хта —
Ку́пою на ку́пі.
На у́лицяхъ, на роспу́ттяхъ
Соба́ки, воро́ни
Ідя́ть шля́хту, клюю́ть о́чи;
Ніхто́ не боро́нить.
Та й нікому: оста́лися
Діти та соба́ки:
Жінки́ на́вітъ зъ рогача́ми
Пішли́ въ Гайдама́ки.

Оттаке́-то було́ ли́хо

По всій Украíні!
Гірше пе́кла.... А за віщо,
За́ що лю́де ги́нуть?
Того́ жъ ба́тька, такі жъ діти,—
Жи́ти бъ та брата́тьця.
Ні, не вміли, не хотіли,
Тре́ба розъедна́тьця!
Тре́ба кро́ви бра́та, кро́ви,
Бо за́здро, що въ бра́та
Е въ комо́рі и на дво́рі,
И ве́село въ ха́ті!
»Убъе́мъ бра́та! спа́лимъ ха́ту!«
Сказа́ли, и ста́лось.
Все бъ, здае́тця; ні, на ка́ру
Си́роти оста́лись.
Въ слёза́хъ росли́, та й ви́росли;
Замо́́чені ру́́ки
Розвяза́лись—и кровъ за кровъ,
И му́́ки за му́́ки!
Боли́ть се́рце, якъ згада́ешъ:
Стари́хъ Славя́нъ діти
Впили́сь кро́вью, а хто вине́нъ?
Ксёндзи́, Езуіти.

Мандрува́ли Гайдама́ки
Лиса́ми, яра́ми,
А за ни́ми и Гала́йда
Зъ дрібни́ми слёза́ми.
Вже мину́́ли Воронівку,

Вербівку; въ Вільша́ну
Приіхали. »Хиба́ спита́ть,
Спита́ть про Окса́ну?
Не спита́ю, щобъ не зна́ли,
За́ що пропа́даю.«
А тимъ ча́сомъ Гайдама́ки
Й Вільша́ну мина́ють.
Пита́етця у хло́пчика:
»Що́, ти́таря вби́ли?«
— »Ба ні, дя́дьку; ба́тько каза́въ,
Що́ ёго́ спали́ли
Отті Ляхи́, що тамъ лежя́ть,
И Окса́ну вкра́ли.
А ти́таря на цви́нтарі
Вчо́ра похова́ли.«
Не дослу́хавъ.... »Неси́, ко́ню!«
И по́води ки́нувъ.
»Чомъ я вчо́ра, по́ки не знавъ,
Вчо́ра не заги́нувъ!
А сёго́дні, коли́ й умру́,
Зъ домови́ни вста́ну
Ляхівъ му́чить. Се́рце моє́!
Окса́но! Окса́но!
Де́ ти?«
Замо́вкъ, зажури́вся,
Поіхавъ ходо́ю.
Тя́жко-ва́жко сіромасі
Боро́тьця зъ нудьго́ю.
Догна́въ своіхъ. Боровиківъ

Вже хýтіръ минáють.
Корчмá тліе зъ стодóлою,
А Лéйби немáе.
Усміхнýвся мій Ярéма,
Тя́жко усміхнýвся.
Оттýтъ, оттýтъ позавчóра
Передъ Жúдомъ гнýвся,
А сёгóдні.... та й жаль стáло,
Що лúхо минýло.
Гайдамáки по-надъ я́ромъ
Зъ шля́ху повернýли.
Наганя́ють півпáробка.
Хлóпець у свитúні
Полáтаній, у постóляхъ;
На плéчахъ торбúна.
»Гей, старченя́! стривáй лишéнь!«
— »Я не стáрець, пáне!
Я, якъ бáчте, Гайдамáка.«
— »Якúй же погáний!
— »Відкіля́ ти?«
— »Съ Керелівки.«
— »А Бýдища знáешъ?
И óзеро коло Бýдищъ?«
— »И óзеро знáю,
Оттáмъ воно́; оцімъ я́ромъ
Втрáпите до ёго.«
— »Що́, сёгóдня Ляхівъ бáчивъ?«
— »Нігдé ні одного́;
А вчóра було́ багáто.

Вінки́ не святи́ли:
Не дали́ Ляхи́ прокля́ті.
За те жъ іхъ и би́ли,
И я й ба́тько святи́мъ ноже́мъ;
А ма́ти не зду́жа,
Ато́ й вона́ бъ.«
— »До́бре, хло́пче.
Ось на́ жъ тобі, дру́же,
Цей дука́чикъ, та не згуби́.«
Узя́въ золото́го,
Подиви́вся: »Спаси́бі вамъ!«
— »Ну, хло́пці, въ доро́гу!
Та чу́ете? безъ го́мону.
Гала́йдо, за мно́ю!
Въ оцімъ яру́ е о́зеро
Й лісъ по-підъ горо́ю,
А въ лі́сі скарбъ. Якъ приідемъ,
То щобъ круго́мъ ста́ли,
Скажи́ хло́пцямъ. Мо́же, лёхи́
Стерегти́ оста́лась
Яка́ по́гань.«
Приіхали,
Ста́ли круго́мъ ліса;
Ди́влятця — нема́ нико́го....
»Ту іхъ до-сто-бі́са!
Які́ гру́ши уроди́ли!
Збива́йте, хлопя́та!
Шви́дче! шви́дче! Отта́къ! отта́къ!«
И конфедера́ти

Поси́палися додо́лу,
Гру́ши гнилобо́кі.
Позбива́ли, упо́рались;
Козака́мъ ні вро́ку,
Найшли́ лёхи́, скарбъ забра́ли.
У Ляхівъ кише́ні
Потрусѝли, та й потяглѝ
Кара́ти мерзе́нихъ.

—

БЕНКЕТЪ У ЛИСЯНЦІ.

Смерка́лося. Изъ Лися́нки
Круго́мъ засвіти́ло:
Отто́ Го́нта съ Залізняко́мъ
Люльки́ закури́ли.
Стра́шно, стра́шно закури́ли!
И въ пе́клі не вміють
Отта́къ кури́ть. Гнили́й Ти́кичъ
Кро́въю червоніе
Шляхе́тською, жидівською;
А надъ нимъ пала́ють
И хати́на, и буди́нокъ;
Мовъ до́ля кара́е
Вельмо́жного й немо́жного.
А сере́дъ база́ру
Стоіть Го́нта съ Залізняко́мъ,
Кричя́ть: »Ляха́мъ ка́ри!
Ка́ри Ляха́мъ, щобъ ка́ялись!«
И діти кара́ють.

Сто́гнуть, пла́чуть; оди́нъ про́сить,
Дру́гий проклина́е;
Той мо́литця, сповіда́е
Гріхи́ передъ бра́томъ,
Уже́ вби́тимъ. Не ми́лують,
Кара́ють завзя́ті.
Якъ смерть лю́та, не вважа́ють
На літа́, на вро́ду
Шляхтя́ночки й Жидівочки.
Тече́ кровъ у во́ду.
Ні каліка, ані стари́й,
Ні мала́ дити́на
Не оста́лись, — не вблага́ли
Лихо́і годи́ни.
Всі поляглй́, всі по́котомъ;
Ні душі живо́і
Шляхе́тськоі й Жидівськоі.
А пожа́ръ удво́е
Розгорівся, роспала́вся
До само́і хма́ри.
А Гала́йда знай гука́е:
»Ка́ри Ляха́мъ, ка́ри!«
Мовъ скаже́ний, ме́ртвихъ ріже,
Ме́ртвихъ віша, па́лить.
»Да́йте Ляха́, да́йте Жи́да!
Ма́ло мині, ма́ло!
Да́йте Ляха́, да́йте кро́ви
Наточи́ть съ пога́нихъ!
Кро́ви мо́ре.... ма́ло мо́ря....

Оксáно! Оксáно!
Дé ти?« крúкне й схováетця
Въ пóломъі, въ пожáрі.
А тимъ чáсомъ Гайдамáки
Столи́ вздóвжъ базáру
Постáвили, несýть стрáву,
Де щó запопáли,
Щобъ зáсвітла повечéрять.
»Гуля́й!« загукáли.
Вечéряють, а кругóмъ іхъ
Пéкло червоніе.
У пóломъі повíшані
На крóквахъ чорніють
Пáнські трýпи. Горя́ть крóкви
И пáдають зъ ни́ми.
»Пи́йте, дíти! пи́йте, ли́йте!
Съ панáми таки́ми,
Мóже, ще разъ зострінемось,
Ще разъ погуля́емъ.«
И поставéць одни́мъ дýхомъ
Залізня́къ черкáе.
»За прокля́ті вáши трýпи,
За дýши прокля́ті
Ще разъ ви́пъю! Пи́йте, дíти!
Ви́пьемъ, Гóнто, брáте!
Ви́пьемъ, дрýже, погуля́емъ
Укýпочці, въ пáрі
А дé жъ Вóлохъ? заспівáй лишъ....
Грай, співáй, кобзáрю!

Не про дідúвъ, бо не згірше
Й ми Ляхівъ карáемъ;
Не про лúхо, бо ми ёгó
Не знáли й не знáемъ.
Весéлоі утнúй, стáрче,
Щобъ земля́ ломúлась, —
Про вдовúцю-молодúцю,
Якъ вонá журúлась.«

(Кобзáрь грáе й приспівуе:)

»Одъ селá до селá
Тáнці та музúки:
Кýрку, я́йця продалá —
Мáю черевúки.
Одъ селá до селá
Бýду танцювáти:
Ні корóви, ні волá —
Остáлася хáта.
Я оддáмъ, я продáмъ
Кýмові хатúну,
Я куплю́, я зроблю́
Яточку підъ тúномъ;
Торгувáть, шинкувáть
Бýду чарочкáми,
Танцювáть та гуля́ть
Такúй съ паробкáми.
Охъ ви, дітки моі,
Моі голубя́та,

Не журітця, подивітця,
Якъ танцю́е ма́ти.
Сама́ въ на́ймити піду́,
Дітю́къ въ шко́лу одда́мъ,
А черво́нимъ черевичкамъ
Таки́ дамъ, таки́ дамъ!«

— »До́бре! до́бре! Ну, до танцівъ,
До та́нцівъ, кобза́рю!«
Сліпи́й вшква́ривъ — навприсядки
Пішли́ по база́ру.
Земля́ гне́тця. »Ну́мо, Го́нто!«
— »Нумъ, бра́те Максиме!
Ушква́римо, мій го́лубе,
Поки́ не загинемъ!«

»Не диву́йтеся дівча́та,
Що я обідра́вся;
Бо мій ба́тько робивъ гла́дко,
То́ й я въ ёго вда́вся.«

— »До́бре, бра́те, ей же Бо́гу!«
— »А ну, ти, Максиме!«
— »Постріва́й лишъ!«

»Отта́къ чини́, якъ я чинію́,
Люби́ дочку́ аби́-чию
Хочъ попо́ву, хочъ дяко́ву,
Хочъ хоро́шу мужико́ву.«

Всі танцю́ють, а Галайда́
Не чу́е, не ба́чить.
Сиди́ть собі кіне́ць сто́ла,
Тя́жко - ва́жко пла́че,
Якъ дити́на. Чого́ бъ, ба́чця?
Въ черво́німъ жупа́ні,
И зо́лото, и сла́ва е,
Та нема́ Окса́ни;
Ні съ кимъ до́лю поділи́ти,
Ні съ кимъ заспіва́ти;
Оди́нъ, оди́нъ сирото́ю
Муси́ть пропада́ти.
А того́, того́ й не зна́е,
Що ёго́ Окса́на
По тімъ бо́ці за Ти́кичемъ
Въ буди́нку съ пана́ми,
Съ тими́ са́мими Ляха́ми,
Що замордува́ли
Ії ба́тька. Недолю́ди,
Тепе́ръ заховалися
За му́рами, та ди́витесь
Якъ Жиди́ кона́ють,
Брати́ ва́ши! А Окса́на
Въ вікно́ поглядає
На Лися́нку засвічену.
»Де́-то мій Яре́ма?«
Сама́ ду́мае. Не зна́е
Що вінъ коло́ не́і,
У Лися́нці, не въ свити́ні,

Въ черво́німъ жупа́ні,
Сиди́ть оди́нъ та ду́мае:
»Де моя́ Оксана́?
Де вона́, моя́ голу́бка
Прибо́ркана, плаче?«
Тя́жко ёму́.
А изъ я́ру
Въ кире́і коза́чій
Хтось кра́детця.
»Хто́ ти таки́й?«
Галайда́ пита́е.
»Я посланéць па́на Го́нти.
Неха́й погуля́е,
Я підожду́.«
— »Ні, не діждешъ,
Жидівська соба́ко!«
— »Хова́й Бо́же, яки́й я Жидъ!
Ба́чишъ? Гайдама́ка!
Ось ко́пійка.... подиви́ся....
Хиба́ ти не зна́ешъ?«
— »Зна́ю, зна́ю«, и свяче́ний
Съ халя́ви вийма́е.
»Призна́вайсь, прокля́тий Жи́де,
Де́ моя́ Оксана́?«
Та й замахну́всь.
»Хова́й Бо́же!...
Въ буди́нку.... съ пана́ми....
Вся въ зо́лоті....«
— »Виручá́й же!

Виручáй, проклятий!«
— »Дóбре, дóбре.... Які жъ бо ви,
Ярéмо, завзяті!
Идýˊ зáразъ и вúручу:
Грóши муръ ламáють, —
Скажýˊ Ляхáмъ — замість Пáца....«
— »Дóбре, дóбре! знáю.
Идúˊ швúдче!«
— »Зáразъ, зáразъ!
Гóнту забавлúйте,
Съ півъ-упрýˊга, а тамъ нехáй.
Идіть же гуляйте....
Кудúˊ везти́?«
— »У Лебединъ!
У Лебединъ, — чýˊешъ?«
— »Чýˊю, чýˊю.«
И Галайдá
Зъ Гóнтою танцю́е.
А Залізнякъ берé кóбзу:
»Потанцю́й, кобзáрю,
Я загráю.«
Навприсядки
Слiпúй по базáру
Оддирáе постолáми,
Додаé словáми:

»На горóді пустирнáкъ, пустирнáкъ;
Чи я жъ тобі не козáкъ, не козáкъ?

Чи я жъ тебе́ не люблю́, не люблю́?
Чи я жъ тобі черевúчківъ не куплю́?
Куплю́, куплю́, чорнобрíва,
Куплю́, куплю́ того́ дúва.
Буду, се́рце, ходúть.
Бу́ду, се́рце, любúть.«

»Ой гопъ гопака́!
Полюбúла козака́,
Та рудо́го, та старо́го —
Лиха́ до́ля така́.
Идú жъ, до́ле, за журбо́ю,
А ти, старúй, за водо́ю,
А я — такъ до шúнку.
Вúпъю ча́рку, вúпъю дру́гу,
Вúпъю тре́тю на поту́ху,
Пя́ту, шо́сту, та й кінéць.
Пішла́ ба́ба у танéць,
А за не́ю горобéць,
Викрута́сомъ-вихиля́сомъ....
Молоде́ць, горобéць!
Старúй рудúй ба́бу клúче,
А та ёму́ ду́лі тúче:
»Оженúвся, сатано́, —
»Зароблля́й же на пшоно́;
»Тре́ба дітóкъ годува́ть,
»Тре́ба дітóкъ одяга́ть.
»А я бу́ду добува́ть,

»А ти старий не гріши́,
»Та въ за́пічку колиши́,
»Та мовчи́, не диши́.«

»Якъ була́ я молодо́ю приподо́бницею,
Повісила хвартуши́ну надъ віко́нницею;
Хто йде — не мине́,
То кивне́, то моргне́.
А я шо́вкомъ вишива́ю,
Въ кваті́рочку виглада́ю:
Семе́ни, Ива́ни,
Надіва́йте жупа́ни,
Та ходімо погуля́ймо,
Та ся́демо заспіва́ймо.«

»Заганя́йте кво́чку въ бо́чку,
А курча́та въ ве́ршу

. . . . . .
. . . . . .

»И.... гу!
Загну́въ ба́тько дугу́,
Тя́гне ма́ти супо́ню,
А ти завяжи́, до́ню.«

»Чи ще́? чи го́ді?«
— »Ще, ще
Хочъ пога́ну! сами́ но́ги но́сять.«

»Ой сипъ сирівце́ць

Та криши́ опе́ньки:
Дідъ та ба́ба, то й доля́ду, —
Обо́е раде́нькі.

*

»Ой сипъ сирівéць
Та криши́ петру́шку:

. . . . . .
. . . . . .

*

»Ой сипъ сирівéць,
Та накриши́ хріну:

. . . . . .
. . . . . .

*

»Ой сипъ во́ду, во́ду
Та пошука́й бро́ду, бро́ду. . .«

— »Го́ді! го́ді!« кричи́ть Го́нта —
»Го́ді, погаса́е.
Світла, діти!... А де́ Ле́йба?
Ще ёго́ нема́е?
Найти́ ёго́ та повісить.
Пете́лька свиня́ча!
Га́йда, діти! погаса́е
Каганéць коза́чий.«
А Галайда́: »Ота́мане!
Погуля́ймо, ба́тьку!
Диви́сь — гори́ть; на база́рі
И ви́дко, и гла́дко.

Потанцю́емъ. Грай, кобза́рю!«
— »Не хо́чу гуля́ти!
Огню́, ді́ти! дёгтю, кло́ччя!
Дава́йте гарма́ти;
Въ потайники́ пустіть ого́нь!
Ду́мають, жарту́ю!«
Заревіли Гайдама́ки:
»До́бре, ба́тьку! чу́емъ!«
Черезъ гре́блю повали́ли,
Гука́ють, співа́ють.
А Галайда́ кричи́ть: »Ба́тьку!
Стійте!... пропада́ю!
Пострива́йте, не вбива́йте:
Тамъ моя́ Окса́на.
Годи́ночку, батьки́ мої!
Я ії доста́ну!«
— »До́бре, до́бре!... Залізня́че,
Гукни́, щобъ пали́ли.
Преподо́битця зъ Ляха́ми....
А ти, сизокри́лий,
На́йдешъ и́ншу.«
Огля́нувся —
Галайди́ нема́е.
Реву́ть го́ри и буди́нокъ
Зъ Ляха́ми гуля́е
Коло хма́ри. Що́ оста́лось,
Пе́кломъ запала́ло....
»Де́ Галайда́?« Макси́мъ кли́че.
И сліду не ста́ло....

Пóки хлопя́та танцюва́ли,
Яре́ма зъ Ле́йбою прокра́лись
Ажъ у буди́нокъ, въ са́мий лёхъ;
Оксáну ви́хопивъ чуть жи́ву,
Яре́ма зъ лёху, та й поли́нувъ
У Лебеди́нъ....

ЛЕБЕДИНЪ.

»Я сирота́ зъ Вільша́ної,
Сирота́, бабу́сю.
Ба́тька Ляхи́ замо́ючили,
А мене́.... боюся,
Боюсь згада́ть, моя́ си́за....
Узяли́ зъ собо́ю.
Не роспи́туй, бабу́сенько,
Що́ було́ зо мно́ю.
Я моли́лась, я пла́кала,
Се́рце розрива́лось,
Слёзи со́хли, душа́ ме́рла....
Охъ, якъ-би́ я зна́ла,
Що поба́чу его́ ще́ разъ,
Що поба́чу зно́ву, —
Вдво́е, втро́е бъ ви́терпіла
За еди́не сло́во!
Вибача́й, мо́я голу́бко;
Мо́же, я гріши́ла,

Мóже, Богъ за те й карáе,
Що я полюби́ла, —
Полюби́ла станъ висóкий
И кáриі óчи, —
Полюби́ла, якъ умíла,
Якъ сéрденько хóче.
Не за сéбе, не за бáтька
Моли́лась въ невóлі, —
Ні, бабýсю, а за ёго,
За ми́лого дóлю.
Карáй, Бóже! Твою прáвду
Я ви́терпіть мýшу.
Страшно сказáть: я дýмала
Занапасти́ть дýшу.
Якъ-би́ не вінъ, мóже бъ.... мóже,
И занапасти́ла.
Тя́жко булó! Я дýмала:
»О Бóже мій ми́лий!
»Вінъ сиротá, — хто безъ мéне
»Ёгó привітáе?
»Хто про дóлю, про недóлю,
»Якъ я, роспитáе?
»Хто оби́йме, якъ я, ёгó?
»Хто дýшу покáже?
»Хто сироті убóгому
»Люблю́ тебé«, скáже?«
Я такъ дýмала, бабýсю,
И сéрце сміялось:
»Я сиротá: безъ мáтери,

»Безъ ба́тька оста́лась,
»И вінъ оди́нъ на всімъ сві́ті,
»Мене́ вірно лю́бить;
»А почу́е, що я вби́лась,
»То й себе́ погу́бить.«
Такъ я ду́мала, моли́лась,
Жда́ла, вигляда́ла:
Нема́ ёго́, не прибу́де, —
Одна́ я оста́лась....«
Та й запла́кала. Черни́ця,
Сто́я коло не́і,
Зажури́лась.
»Бабу́сенько!
Скажи́ мині, де́ я?«
— »Въ Лебедині, моя́ пта́шко,
Не встава́й: ти хво́ра.«
— »Въ Лебедині! чи давно́ я?«
— »Ба ні, позавчо́ра.«
— »Позавчо́ра?.. Стрива́й, стрива́й....
Пожа́ръ надъ водо́ю....
Жидъ, буди́нокъ, Майда́нівка....
Зову́ть Галайдо́ю....«
— »Галайдо́ю Яре́мою
Себе́ назива́е,
Той, що привізъ....«
— »Де́ вінъ, де́ вінъ?
Тепе́ръ же я зна́ю!...«
— »Черезъ ти́ждень обіця́вся
Прийти́ за тобо́ю.«

— »Черезъ ти́ждень! черезъ ти́ждень!
Ра́ю мій, поко́ю!
Бабу́сенько, мину́лася
Лиха́я годи́на!
Той Галайда́ — мій Яре́ма!...
По всій Украі́ні
Ёго́ зна́ють. Я ба́чила,
Якъ се́ла горіли;
Я ба́чила — кати́ Ляхи́
Труси́лися, мліли,
Якъ хто ска́же про Галайду́.
Зна́ють вони́, зна́ють,
Хто таки́й и відкіля́ вінъ,
И кого́ шука́е!...
Мене́ шука́въ, мене́ найшо́въ,
Оре́лъ сизокри́лий!
Прилі́та́й же, мій со́коле,
Мій го́лубе си́зий!
Охъ, якъ ве́село на світі,
Якъ ве́село ста́ло!
Черезъ ти́ждень, бабу́сенько....
Ще три дні оста́лось.
Охъ, якъ до́вго!...
»Загріба́й, ма́мо, жаръ, жаръ,
»Бу́де тобі дочки́ жаль, жаль....«
Охъ, якъ ве́село на світі!
А тобі, бабу́сю,
Чи ве́село?«
— »Я тобо́ю,

Пта́шко, веселю́ся.«
— »А чомъ же ти не співа́ешь?«
— »Я вже одспіва́ла....«
Задзвони́ли до вече́рні;
Окса́на оста́лась,
А черни́ця, помоли́вшись,
Въ храмъ пошкандиба́ла.

Черезъ ти́ждень въ Лебедині
У це́ркві співа́ли:
Исаія ликуй! Въ-ра́нці
Яре́му вінча́ли;
А въ-ве́чері мій Яре́ма
(Отъ хло́пець звича́йний!)
Щобъ не се́рдить ота́мана,
Поки́нувъ Окса́ну:
Ляхи́въ кінча́; зъ Залізняко́мъ
Весіллє справля́е
Въ Уманщині, на пожа́рахъ.
Вона́ виглида́е, —
Виглида́е, чи не іде
Зъ боя́рами въ го́сті.
Перевезти́ изъ ке́ліі
Въ ха́ту на помо́сті.

Не жури́ся, сподіва́йся
Та Бо́гу моли́ся.
А мині тепе́ръ на Умань
Тре́ба подиви́тись.

ГОНТА ВЪ УМАНІ.

Минáють днi, минáе лiто,
А Украiна знай горúть;
По сéламъ плáчуть малi дiти —
Батькiвъ немáе. Шелестúть
Пожóвкле лúстє по дiбрóвi;
Гуляю́ть хмáри; сóнце спить
Нiгдé нечýть людськói мóви;
Тiлько звiръ вúе, йде въ селó,
Де чýе трýпи. Не ховáли,
Вовкiвъ Ляхáми годувáли,
Покú iхъ снiгомъ занеслó.
Не спинúла хуртóвина
Пекéльноi кáри:
Ляхú мéрзли, а козакú
Грiлись на пожáрi.
Встáла й веснá, чóрну зéмлю
Сóнну розбудúла,
Уквiчáла iї рястомъ,

Барвінкомъ покри́ла;
И на по́лі жа́йворонокъ,
Солове́йко въ га́і
Зе́млю у́брану весно́ю
Въ-ра́нці зострічаю́ть....
Рай та й го́ді! А для ко́го?
Для люде́й. А лю́де?
Не хотя́ть на ёго й гля́нуть,
А гля́нуть — огу́дять.
Тре́ба кро́въю домалёва́ть,
Освіти́ть пожа́ромъ;
Со́нця ма́ло, ря́сту ма́ло
И бага́то хма́ри.
Пе́кла ма́ло!... Лю́де, лю́де!
Коли́-то зъ васъ бу́де
Того́ добра́, що ма́ете?
Чудні, чудні лю́де!

Не спини́ла весна́ кро́ви,
Ні зло́сти людсько́і.
Тя́жко гля́нуть; а згада́емъ —
Такъ було́ и въ Тро́і.
Такъ и бу́де.

Гайдама́ки
Гуля́ють, кара́ють;
Де проі́дуть — земля́ гори́ть,
Кро́въю підплива́е.
Придба́въ Макси́мъ собі си́на
На всю Украіну.

Хочъ не рідний синъ Яре́ма,
А щи́ра дити́на.
Макси́мъ ріже, а Яре́ма
Не ріже — люту́е:
Зъ ноже́мъ въ рука́хъ, на пожа́рахъ
И дню́е й ночу́е.
Не ми́луе, не мина́е
Нігде́ ні одно́го;
За ти́таря Ляха́мъ пла́тить,
За ба́тька свято́го;
За Оксáну.... та й зомліе,
Згада́вши Оксáну.
А Залізня́къ: »Гуля́й, си́ну,
Поки́ до́ля вста́не!
Погуля́емъ!«
Погуля́ли —
Ку́пою на ку́пі
Одъ Ки́ева до Умані
Лягли́ Ляхи́ тру́помъ.

Якъ та хма́ра, Гайдама́ки
Умань обступи́ли,
О-півно́чи; до схíдъ со́нця
Умань затопи́ли;
Затопи́ли, закрича́ли:
»Кара́й Ляха́ зно́ву!«
Покоти́лись по база́ру
Кíнні narodowi;
Покоти́лись малі діти

И каліки хво́рі.
Гвалтъ и га́ласъ. На база́рі,
Якъ посередъ мо́ря
Крів'а́вого, стоіть Го́нта
Зъ Макси́момъ завзя́тимъ.
Кричя́ть у-дво́хъ: »До́бре, діти!
Отта́къ іхъ прокля́тихъ!«
Ажъ ось веду́ть Гайдама́ки
Ксёндза Езуіта
И двохъ хло́пцівъ. »Го́нто, Го́нто!
Оце́ твоі діти.
Ти насъ ріжешъ — заріжъ и іхъ:
Вони́ католи́ки.
Чого́ жъ ти ставъ? чо́мъ не ріжешъ?
Поки́ невели́ки,
Заріжъ и іхъ, бо ви́ростуть,
То тебе́, заріжуть....«
— »Уби́йте пса! а собача́тъ
Своє́ю заріжу.
Кличъ грома́ду. Признава́йтесь,
Що ви католи́ки?«
— »Католи́ки.... бо насъ ма́ти....«
— »Бо́же мій вели́кий!
Мовчіть, мовчіть! зна́ю, зна́ю!«
Зібра́лась грома́да.
»Моі діти католи́ки....
Щобъ не було́ зра́ди,
Щобъ не було́ поговору,
Пано́ве грома́до,

Я присягáвъ, бравъ свячéний
Різать католи́ка.
Сини́ мої, сини́ мої!
Чóмъ ви невели́кі?
Чóмъ ви Ляхá не ріжете?...«
— »Бу́демъ різать, тáту!«
— »Не бу́дете! не бу́дете!
Будь прокля́та мáти,
Та прокля́та католи́чка,
Що вáсъ породи́ла!
Чомъ вонá васъ до схíдъ сóнця
Булá не втопи́ла?
Мéнше бъ гріхá: ви бъ умéрли
Не католикáми;
А сёгóдні, сини́ мої,
Гóре мині зъ вáми!
Поцілуйте менé, діти,
Бо не я вбиваю,
А присяга.
Махну́въ ножéмъ —
И дітéй немáе!
Попáдали зарізані.
»Тáту!« белькотáли,
»Тáту, тáту.... ми не Ляхи́!
»Ми....« та й замовчáли.
»Поховáть хибá?«
— »Не трéба!
Вони́ католи́ки.
Сини́ мої, сини́ мої!

Чóмъ ви не велúкі?
Чóмъ вóрога не різали?
Чóмъ мáтірь не вбúли,
Ту прокля́ту католúчку,
Що васъ породúла?...
Ходімъ, брáте!«
Взявъ Максúма
Пішлú вздовжъ базáру,
И обúдва закричáли:
»Кáри Ляхáмъ, кáри!«
И карáли: стрáшно, стрáшно
Умань запалáла.
Ні въ будúнку, ні въ костёлі,
Нігдé не остáлось, —
Всі полягли́. Тогó лúха
Не булó нікóли,
Що въ Умані робúлося.
Базиліянъ шкóлу,
Де учúлись Гóнти діти,
Самъ Гóнта руйнýе:
»Ти поіла моіхъ дітóкъ!«
Гукáе, лютýе:
»Ти иззіла невелúкихъ,
Добрý не навчúла!...
Валіть стіни!«
Гайдамáки
Стіни розвалúли, —
Розвалúли, объ камінне
Ксёндзівъ розбивáли,

А школярівъ у криниці
Живих похова́ли.
До са́моі но́чи Ляхівъ мордува́ли;
Душі не оста́лось. А Го́нта кричи́ть:
»Де́ ви, людоіди? де́ ви похова́лись?
Ззіли моіхъ дітокъ, — тя́жко мині жить!
Тя́жко мині пла́кать! ні съ кимъ говори́ть!
Сини́ моі лю́бі, моі чорнобро́ві!
Де́ ви похова́лись? Кро́ви мині, кро́ви!
Шляхе́тськоі кро́ви, бо хо́четця пить,
Хо́четця диви́тись, якъ вона́ чорніе,
Хо́четця напи́тьця.... Чомъ вітеръ не віе,
Ляхівъ не навіе?... Тя́жко мині жить!
Тя́жко мині пла́кать! Пра́ведниі зо́рі!
Схова́йтесь за хма́ру: я васъ не займа́въ,
Я дітей зарізавъ!... Го́ре мині, го́ре!
Де́ я прихилю́ся?«
Такъ Го́нта крича́въ;
По Умані бігавъ. А середъ база́ру,
Въ крові, Гайдама́ки ста́вили столи́;
Де що́ запопа́ли, стра́ви нанесли́
И сіли вече́рять. Оста́тняя ка́ра,
Оста́тня вече́ря!
»Гуля́йте, сини́!
Пи́йте, по́ки пъе́тця, би́йте, по́ки бъе́тця!«
Залізня́къ гука́е. »А ну, нависни́й,
Ушква́рь намъ що-не́будь, неха́й земля́ гне́тця,
Неха́й погуля́ють моі козаки́!«
И кобза́рь ушква́ривъ:

»А мій ба́тько орандáрь,
Чоботáрь;
Моя́ мáти пря́ха
Та сваáха;
Брати́ мої, соколи́,
Привели́
И коро́ву изъ дібро́ви,
И нами́ста нанесли́.
А я собі Хри́стя
Въ нами́сті,
А на ли́штві ли́стє
Та ли́стє,
И чо́боти и підко́ви.
Ви́йду въ-ра́нці до коро́ви,
Я коро́ву напою́,
Подою́,
Съ паробка́ми постою́,
Постою́.«

»Ой гопъ по вечéрі,
Замика́йте, діти, двéри,
А ти, стара́, не жури́сь,
Та до мéне пригорни́сь!«

Всі гуля́ють. А дé жъ Го́нта?
Чомъ вінъ не гуля́е?
Чому́ не пъé съ козака́ми?
Чому́ не співáе?
Нема́ ёго́; тепéръ ёму́,

Ма́буть, не до не́і,
Не до співи.
А хто́ таки́й
У чо́рній кире́і
Черезъ база́ръ перехо́дить?
Ставъ; розрива́ ку́пу
Ляхівъ ме́ртвихъ: шука́ кого́сь.
Нагну́вся, два тру́пи
Невели́кихъ взявъ на пле́чи
И, позаа́дъ база́ру,
Черезъ ме́ртвихъ переступа́,
Кри́етця въ пожа́рі
За костёломъ. Хто жъ це таки́й?
Го́нта, го́ремъ би́тий,
Несе́ дітей похова́ти,
Земле́ю накри́ти,
Щобъ коза́цьке мале́ тіло
Соба́ки не іли.
И те́мними у́лицями,
Де ме́нше горіло,
Поніcъ Го́нта дітей своіхъ,
Щобъ ніхто́ не ба́чивъ,
Де́ вінъ синівъ похова́е,
И якъ Го́нта пла́че.
Виніcъ въ по́ле, ге́ть одъ шля́ху;
Свяче́ний вийма́е,
И свяче́нимъ копа́ я́му.
А Умань пала́е,
Світить Го́нті до робо́ти

И на дітéй світить.
Ненáче сплять одя́гнені.
Чогó жъ страшні діти?
Чогó Гóнта ніби крáде,
Абó скарбъ ховáе?
Ажъ тру́ситця. Изъ Умані
Дé-де чуть — гукáють
Товáриши Гайдамáки;
Гóнта мовъ не чу́е,
Синáмъ хáту середъ стéпу
Глибóку будýе.
Та й збудувáвъ. Берé синівъ,
Кладé въ тéмну хáту,
Й не ди́вится, ніби чу́е:
»Ми не Ляхи́, тáту!«
Поклáвъ обóхъ; изъ кишéні
Китáйку виймáе;
Поцілувáвъ мéртвихъ въ óчи,
Хри́стить, накривáе
Червóною китáйкою
Гóлови козáчі.
Роскри́въ, ще разъ подиви́вся....
Тя́жко-вáжко плáче:
»Сини́ моі, сини́ моі!
На ту Украіну
Подивітця: ви за нéі
Й я за нéі ги́ну.
А хто менé поховáе?
На чужóму пóлі

Хто запла́че надо мно́ю?
До́ле моя́, до́ле!
До́ле моя́ нещасли́ва!
Що́ ти нароби́ла?
На́ що мині дітей дала́?
Чо́мъ мене́ не вби́ла?
Неха́й вони́ бъ похова́ли,
Ато́ я хова́ю.«
Поцілува́въ, перехрести́въ,
Покри́въ, засипа́е:
»Спочива́йте, сини́ моі,
Въ глибо́кій осе́лі!
Су́ка ма́ти не придба́ла
Нові́ посте́лі.
Безъ васи́льківъ и безъ ру́ти
Спочива́йте, діти,
Та блага́йте, просіть Бо́га,
Неха́й на сімъ сві́ті
Мене́ за васъ покара́е,
За гріхъ сей вели́кий.
Просіть, сини́! я проща́ю,
Що ви католи́ки.«
Зрівня́въ зе́млю, покри́въ де́рномъ,
Щобъ ніхто́ не ба́чивъ,
Де поляглі́ Го́нти діти,
Го́лови коза́чі.
»Спочива́йте, виглада́йте,
Я шви́дко прибу́ду.
Укороти́въ я вамъ віку,

И мині те бу́де.
И мене́ вбъю́ть.... коли́бъ шви́дче!
Та хто похова́е?
Гайдама́ки!... Піду́ ще разъ,
Ще разъ погуля́ю!...«

Пішо́въ Го́нта похили́вшись;
Иде́, спотикне́тця.
Пожа́ръ світить; Го́нта гля́не,
Гля́не — усміхне́тця.
Стра́шно, стра́шно усміха́вся,
На степъ огляда́вся.
Уте́ръ о́чи.... тілько мріе
Въ диму́, та й схова́вся.

ЭПИЛОГЪ.

Давно́ те мину́ло, якъ, мала́ дити́на,
Сирота́ въ рядни́ні, я коли́сь блука́въ,
Безъ сви́ти, безъ хліба, по тій Украі́ні,
Де Залізня́къ, Го́нта зъ свяче́нимъ гуля́въ.
Давно́ те мину́ло, якъ ти́ми шляха́ми,
Де йшли́ Гайдама́ки, — мали́ми нога́ми
Ходи́въ я та пла́кавъ, та люде́й шука́въ,
Щобъ добру́ навчи́ли. Я тепе́ръ згада́въ,
Згада́въ, та й жаль ста́ло, що ли́хо мину́ло.
Молоде́е ли́хо! якъ-би́ ти верну́лось,
Промі́ня́въ би до́лю, що ма́ю тепе́ръ.
Згада́ю те ли́хо, степи́ ті безкра́і,
И ба́тька, и діда старо́го згада́ю....
Дідусь ще гуля́е, а ба́тько вже вмеръ.
Бува́ло, въ неділю, закри́вши Мине́ю,
По ча́рці зъ сусідомъ ви́пивши тие́і,
Ба́тько діда про́сить, щобъ той росказа́въ
Про Коліївщину, якъ коли́сь бува́ло,

Якъ Залізня́къ, Го́нта Ляхівъ покара́въ.
Столі́тніі о́чи, якъ зо́рі, сія́ли,
А сло́во за сло́вомъ сміялось, лило́сь:
Якъ Ляхи́ кона́ли, якъ Сміла горіла,
Сусіди одъ стра́ху, одъ жа́лю німі́ли.
И мині, мало́му, не разъ довело́сь
За ти́таря пла́кать. И ніхто́ не ба́чивъ,
Що мала́ дити́на у куто́чку пла́че.
Спаси́бі, дідýсю, що ти захова́въ
Въ голові столі́тній ту сла́ву коза́чу:
Я ії онýкамъ тепе́ръ росказа́въ.

Вибача́йте, лю́де до́брі,
Що коза́цьку сла́ву
Такъ навманя́ роска́зую,
Безъ кни́жнёі спра́ви.
Такъ дідъ коли́сь роска́зувавъ,
Неха́й здоро́въ бу́де!
А я за нимъ. Не знавъ стари́й,
Що пісьме́нні лю́де
Ти́і ре́чи прочита́ють.
Вибача́й, дідýсю,—
Неха́й ла́ють; а я по́ки
До своіхъ верну́ся,
Та доведу́ вже до кра́ю,
Доведу́ — спочи́ну,
Та хочъ крізъ сонъ подивлю́ся
На ту Украіну,
Де́ ходи́ли Гайдама́ки

Зъ святи́ми ножа́ми, —
На ті шляхи́, що я мірявъ
Мали́ми нога́ми.

Погуля́ли Гайдама́ки,
До́бре погуля́ли:
Тро́хи не рікъ шляхе́тською
Кро́вью напова́ли
Украіну, та й замо́вкли —
Ножі пощерби́ли.
Нема́ Го́нти; не́ма ёму́
Хреста́, ні моги́ли.
Бу́йні вітри розмаха́ли
По́пілъ Гайдама́ки,
И нікому помоли́тись,
Нікому запла́кать.
Оди́нъ тілько братъ назва́ний
Оста́всь на всімъ сві́ті,
Та й то́й — почу́въ, що такъ стра́шно
Пеке́льниі діти
Ёго́ бра́та замо́чили,
Залізня́къ запла́кавъ
Въ-пе́рше зро́ду; слёзи́ не втеръ,
Уме́ръ небора́ка.
Нудьга́ ёго́ задави́ла
На чужо́му по́лі,
Въ чужу́ зе́млю положи́ла:
Така́ ёго́ до́ля!
Су́мно-су́мно Гайдама́ки

Залізную си́лу
Поховáли; наси́пали
Висóку моги́лу;
Заплáкали, розійшли́ся,
Відкіля́ взяли́ся.

Оди́нъ тільки мій Яре́ма
На кий похили́вся,
Стоя́въ дóвго. »Спочи́нь, бáтьку,
На чужóму пóлі,
Бо на своімъ немá міста,
. . . . . .
Спи, козáче, душá щи́ра!
Хто-нéбудь згадáе.«

Пішóвъ стéпомъ сіромáха,
Слёзи утирáе.
Дóвго, дóвго оглядáвся,
Та й невúдко стáло.
Однá чóрна середъ стéпу
Моги́ла остáлась.

Посіяли Гайдамáки
Въ Украíні жи́то,
Та не вони́ ёгó жáли.
Щó мýсимъ роби́ти?
Немá прáвди, не ви́росла;
Кри́вда повивáе....
Розійшли́ся Гайдамáки,

Куди́ яки́й зна́е:
Хто додо́му, хто въ дібро́ву,
Зъ ножéмъ у халя́ві,
Жидівъ кінча́ть. Така́ й до́сі
Оста́лася сла́ва.
А тимъ ча́сомъ стародáвню
Січъ розруйнова́ли:
Хто на Кубáнь, хто за Дунáй;
Тілько и оста́лись,
Що поро́ги середъ сте́пу.
Ревýть-завива́ють:
»Похова́ли дітéй на́шихъ,
И насъ розрива́ють.«
Ревýть собі и ревти́муть —
Іхъ лю́де минýли;
А Украíна на-віки,
На-віки заснýла.

Съ того́ ча́су въ Украíні
Жи́то зеленіе;
Не чуть плачý, ні гарма́ти,
Тілько вітеръ віе,
Нагина́е вéрби въ га́і,
А ти́рсу на по́лі.
Все замóвкло. Неха́й мовчи́ть:
Така́ Бóжа вóля.

Тілько ча́сомъ у-вéчері,
По-надъ Дніпро́мъ, га́емъ

Иду́тъ старі Гайдама́ки,
Идучи́ співа́ють:

»А въ на́шого Галайди́ ха́та на помо́сті
Грай, мо́ре! до́бре, мо́ре!
До́бре бу́де, Галайда́!«

ПСАЛМИ ДАВИДОВИ.

I.

Блаже́нний мужъ на лука́ву
Не вступа́е ра́ду,
И не ста́не на путь зло́го,
И зъ лю́тимъ не ся́де;
А въ зако́ні Госпо́днёму
Се́рце ёго́ й во́ля
Навча́етця; и ста́не вінъ —
Якъ на до́брімъ по́лі
Надъ водо́ю поса́жене
Дре́во зеленіе,
Плодо́мъ вкри́те: такъ и мужъ той
Въ добрі своімъ спіе.
А лука́вихъ, нечести́вихъ
И слідъ пропада́е;
Якъ той по́пілъ, надъ земле́ю,
Вітеръ розмаха́е.

И не вста́нуть съ пра́ведними
Зли́і зъ домови́ни.
Діла́ до́брихъ обновля́тця,
Діла́ злихъ заги́нуть.

XII.

Чи Ти мене́, Бо́же ми́лий,
На-вікъ забува́ешъ,
Одверта́ешъ ли́це Свое́,
Мене́ покида́ешъ?
До́ки бу́ду му́чить ду́шу
И се́рцемъ болі́ти?
До́ки бу́де во́рогъ лю́тий
На ме́не диви́тись
И смія́тись!... Спаси́ мене́,
Спаси́ мою́ ду́шу,
Да не ска́же хи́трий во́рогъ:
»Я ёго́ поду́жавъ.«
И всі зли́і посмію́тця,
Якъ упаду́ въ ру́ки,
Въ ру́ки вра́жі. Спаси́ мене́,
Одъ лю́тої му́ки.

Спаси́ мене́, помолю́ся
И воспою́ зно́ву
Твоі́ бла́га чи́стимъ се́рцемъ,
Псалмо́мъ ти́химъ, но́вимъ.

XLIII.

Бо́же! на́шими уши́ма
Чу́ли Твою́ сла́ву,
И ді́ди́ намъ роска́зують
Про да́вні крова́ві
Ти́і лі́та́, якъ руко́ю
Тве́рдою Свое́ю
Розвяза́въ Ти на́ши ру́ки,
И покри́въ земле́ю
Тру́пи ворогівъ, и си́лу
Твою́ восхвали́ли
Твої лю́де, и въ поко́і,
Въ добрі одпочи́ли,
Сла́вя Го́спода. А ни́ні
Покри́въ еси́ зно́ву
Срамото́ю свої лю́де,
И вороги́ но́ві

Роскрада́ють, якъ ове́ць, насъ
И жеру́ть.... Безъ пла́ти
И безъ ціни́ одда́въ еси́
Ворога́мъ прокля́тимъ;
Поки́нувъ насъ на сміхъ лю́дямъ,
Въ нару́гу сусідамъ.
Поки́нувъ насъ, я́ко въ при́тчу
Нерозу́мнимъ лю́дямъ.
И кива́ють, сміючи́ся,
На насъ голова́ми;
И вся́кій день передъ на́ми....
Стидъ нашъ передъ на́ми.
Окра́дені, заму́чені,
Въ пу́тахъ умира́емъ,
Чужи́мъ бога́мъ не мо́лимось,
А Тебе́ блага́емъ:
Поможи́ намъ, изба́ви насъ
Вра́жої нару́ги.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . Вста́нь же, Бо́же!
Вску́ю бу́дешъ спа́ти,
Одъ слізъ на́шихъ одверта́тись,
Ско́рби забува́ти?

LII.

Пребезу́мний въ се́рці ска́же,
Що Бо́га нема́е,
Въ беззако́нії мерзіе,
Не тво́рить блага́я.
А Богъ ди́витця, чи е́ ще
Взиска́ющий Бо́га?
Нема́ добро́ творя́щого,
Нема́ ні одно́го!
Коли́ вони́, неси́тиі
Гріха́ми, дозна́ють?
Ідя́тъ лю́де замість хліба,
Бо́га не згада́ють.
Тамъ боя́тця, ляка́ютця,
Де стра́ху й не бу́де:
Такъ сами́ себе́ боя́тця
Лука́виі лю́де.

Хто жъ пошлé намъ спасéніе,
Вéрне дóбру дóлю?
Колúсь Богъ намъ вéрне вóлю,
. . . . . .
Восхвáлимо Тебé, Бóже,
Хвалéніемъ всякимъ,
Возрáдуетця Израíль
И святúй Іáковъ.

—

LIII.

Бóже, спасúй, судúй менé
Ти по своїй вóлі.
Молю́сь, Гóсподи, внушúй імъ
Устъ моіхъ глагóли,
Бо на дýшу мою́ встáли
Сúльніі чужúі,
Не зрять Бóга надъ собóю,
Не знáють щó дiють.
А Богъ мині помагáе,
Менé заступáе
И імъ прáвдою Своéю
Вертáе іхъ злáя.
Помолю́ся Гóсподеві
Сéрцемъ одинóкимъ,
И на злихъ моіхъ погляну
Незлúмъ моімъ óкомъ.

LXXXI.

Міжъ царя́ми й судія́ми,
На ра́ді вели́кій,
Ставъ земни́хъ влади́къ суди́ти
Небе́сний Влади́ка.
Доко́лі бу́дете стяжа́ти
И кровъ неви́нну розлива́ть
Люде́й убо́гихъ, а бага́тимъ
Судо́мъ лука́вимъ помага́ть?
Вдові убо́гій поможіте,
Не осудіте сироти́
И ви́ведіть изъ тісноти́
На во́лю ти́хихъ, заступіте
Одъ рукъ неси́тихъ. Не хотя́ть
Позна́ть, розби́ти тьму. . .
И всу́е Го́спода глаго́ли,
И всу́е трепе́тна земля́.

. . . . . .

. . . . . .

И ви вмереті́ якъ и князь вашъ
И вашъ рабъ убо́гий.
Встань же, Бо́же, суди́ зе́млю
И суде́й лука́вихъ.
На всімъ сві́ті Твоя́ пра́вда
И во́ля и сла́ва.

—

XCIII.

Госпóдь Богъ лихúхъ карáе,
Душá моя знáе;
Встань же, Бóже! Твою слáву
Гóрдий зневажáе.
Вознесúся надъ землéю
Висóко, висóко,
Закрúй слáвою Своéю
Сліпé, гóрде óко.
Дóки, Гóсподи, лукáві
Хвáлятця, докóлі
Непрáвдою? Твоі лю́де
Во тьму и въ невóлю
Закувáли.... добрó Твоé
Крóвъю потопúли,
Зарізали прохóжого,
Вдову́ задавúли,

И сказали́: »Не зрить Госпо́дь,
Ніже́ те́е зна́е.«
Умудрітеся, нему́дрі:
Хто світъ огляда́е,
Той и се́рце ва́ше зна́е,
И ро́зумъ лука́вий.
Дивітеся діла́мъ Ёго́,
Ёго́ ві́чній сла́ві.
Бла́го тому́, кого́ Госпо́дь
Кара́е міжъ на́ми:
Не допуска́, по́ки зло́му
Изри́етця я́ма.
Госпо́дь лю́бить свої лю́де,
Лю́бить не оста́вить,
Дожида́е, по́ки пра́вда
Передъ ни́ми ста́не.
Хто бъ спасъ мене́ одъ лука́вихъ
И діющихъ зла́я?
Якъ-би́ не Богъ помігъ мині,
То душа́ бъ жива́я
Во тьмі а́да потону́ла,
Проклята́сь на сві́ті.
Ти, Го́споди, помага́ешъ
По землі ходи́ти,
Ти ра́дуешъ мою́ ду́шу
И се́рце врачу́ешъ,
И пребу́де Твоя́ во́ля
И Твій трудъ не всу́е.
Вло́влять ду́шу пра́ведничу,

Кровъ до́бру осу́дять.
Мині Госпо́дь приста́нище,
Засту́пникомъ бу́де,
И возда́сть імъ за діла́ іхъ
Крова́ві, лука́ві,
Погу́бить іхъ, и іхъ сла́ва
Ста́не імъ въ неспа́ву.

—

CXXXII.

Чи є́ що́ кра́ще, лу́чче въ сві́ті.
Якъ у-ку́пі жи́ти,
Зъ бра́томъ до́бримъ добро́ пе́вне
Позна́ть, не діли́ти?
Яко мvро добровóннє
Зъ голови́ честнóі
На бóроду Ааро́ню
Спада́е росóю
И на ши́тиі оме́ти,
Ри́зи дороги́і,
Або́ ро́си Ермóнськиі
На святи́і го́ри
Висóкиі Сиóнськиі
Спада́ють и твóрять
Добро́ тва́рямъ земноро́днимъ
И землі, и лю́дямъ:

Отта́къ братівъ благи́хъ своіхъ
Госпо́дь не забу́де:
Воцари́тця въ дому́ ти́хихъ,
Въ семъі тій вели́кій,
И пошле́ імъ до́бру до́лю
Одъ віка до віка.

—

CXXXVI.

На рікáхъ, кругъ Вавилóна,
Підъ вéрбами, въ пóлі,
Сиділи ми и плáкали
Въ далéкій невóлі,
И на вéрбахъ повішали
Оргáни глухíі,
И намъ стáли сміятися
Едóмляне злíі:
»Роскажіть намъ пісню вáшу,
Мóже й ми заплáчемъ,
. . . . . .
. . . . . .«
Якóі жъ ми заспівáемъ
На чужóму пóлі?
Не співáють весéлоі
Въ далéкій невóлі.

И колѝ тебе́ забу́ду,
Іерусалѝме,
Забве́нъ бу́ду, покѝнутий
Рабо́мъ на чужѝні,
И язѝкъ мій онімі́е,
Вѝсохне лука́вий,
Якъ забу́де помяну́ти
Тебе́, на́ша сла́во!
И Госпо́дь нашъ васъ помя́не,
Едо́мськиі діти,
Якъ крича́ли ви: »Руйну́йте,
Руйну́йте, паліте
Ерусалѝмъ!«... Вавило́ня
Дще́ре окая́нна!
Блаже́нний той, хто запла́тить
За твоі кайда́ни!
Блаже́нъ, блаже́нъ! тебе́, зла́я,
Въ ра́дості заста́не
И розібъе́ діте́й твоіхъ
О холо́дний ка́мінь!

—

CXLXI.

Псало́мъ но́вий Го́сподеві
И но́вую сла́ву
Воспое́мъ честни́мъ собо́ромъ,
Се́рцемъ нелука́вимъ;
Во псалти́рі и тимпа́ні
Воспое́мъ блага́я,
Яко Богъ кара́ непра́вихъ,
Пра́вимъ помага́е.
Преподо́бниі во сла́ві
И на ти́хихъ ло́жахъ
Ра́дуютця, славосло́влять,
Хва́лять и́мя Бо́же;
И мечі въ рука́хъ іхъ до́брі,
Го́стрі обою́ду,
На отмще́ніе язы́камъ
И въ нау́ку лю́дямъ.

Окую́ть царе́й неси́тихъ
Въ зали́зниі пу́та
И іхъ сла́вних ъ око́вами
Ручни́ми окру́тять,
И осу́дять губи́телей,
Судо́м ъ своімъ пра́вимъ,
И во-вікн стане сла́ва,
Преподо́бних ъ сла́ва!

Р·КЩ
850

БІБЛІОТЕКА
раїнського Інституту
РКСІЗМУ - ЛЕНІНІЗМУ

ОГЛАВЪ.

Дýми мої, дýми мої . . . . . стр. 1
Перебéндя 4
Топóля 8
Утóплена 17
Причи́нна 25
Дýмка: *Течéводá въ сúнє мóре* 34
— *Вітре бýйний, вітре бýйний* . . . 36
— *Тя́жко вáжко въ свíті жúти* . . 38
— *Нá що мині чóрні брóви* 40
До Основъя́ненка 42
Ивáнъ Підкóва 46
Тарáсова Нічъ 49
Гамалія. 55
Катери́на 63
На́ймичка 95
Гайдамáки 125
Псалми́ Давúдови. 223

Цѣна 1 р. 50 к., съ пересылкою 2 р.

Иногородные книгопродавцы могутъ адресоваться съ требованіями о высылкѣ книги въ типографію Пантелеймона Александровича Кулиша, въ С.-Петербургѣ, на Вознесенскомъ проспектѣ. Выписывающіе не менѣе десяти экземпляровъ пользуются (наравнѣ съ столичными книгопродавцами) уступкою 20 процентовъ и на пересылку (по почтѣ или чрезъ транспортныя конторы) и укупорку прилагаютъ столько, сколько должно быть употреблено на то и другое въ сложности.

1880 г. мая 25. куплена в Москве из библиотеки
О. М. Болгинской